

Çağdaş YEREL YÖNETİMLER

Cilt: 27

Sayı: 3

Temmuz 2018

Ezgi Seçkiner Bingöl
Uğur Ömürgönülşen

Sosyal Belediyecilik Bağlamında Türkiye’de
Büyükşehir Belediyelerinin Sosyal Hizmet ve
Sosyal Yardım Faaliyetleri

Elif Karakurt Tosun

Kentleşme, Güven, Dayanışma Kavramları
Bağlamında Sosyal Sermaye ve Musahiplik
Geleneğinin Analizi

Tolgahan Aydın

Yerel Siyasetin ‘A Priori’ Sınırları Üstüne
Kuramsal Bir Tartışma

Elvettin Akman

ABD ve Türkiye’de Düşünce Kuruluşları ve
Yerel Politika Süreçlerindeki Yeri

Hüsniye Akıllı

Belediyelerin Sokak Hayvanlarına Yönelik
Görev ve Sorumluluklarının Değerlendirilmesi

Çağdaş YEREL YÖNETİMLER Dergisi

ISSN 1300-1825

Sahibi: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Rektörlüğü adına Prof. Dr. Yusuf TEKİN

Yazı İşleri Müdürü ve Editör: Doç. Dr. Tuncay ÖNDER

Editör Yardımcısı: Arş. Gör. Elif Balam SIZAN

Editör Yardımcısı: Arş. Gör. Metin ÖZKAN

Yayın Kurulu Sekreteryası: Canan KARAOĞLU

Yayın İdare Adresi: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Rektörlüğü 85. Cadde No: 8 Yücetepe 06100

ANKARA

Yayının Türü: Yaygın süreli yayın

Yayın Şekli: 3 aylık - Türkçe

Basımcı: Asil Organizasyon A.Ş.

Basımcı Adresi: Murat Mah. Gezegen Sk. No:3/1 Çankaya / ANKARA

Basım Tarihi: 30 Temmuz 2018

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Ömer ANAYURT

Prof. Dr. Mehmet Akif ÖZER

Doç. Dr. Mehmet Akif KİREÇCİ

Doç. Dr. Tuncay ÖNDER

Doç. Dr. Yaşar SALİHPAŞAOĞLU

Doç. Dr. Cennet USLU

Danışma Kurulu/Advisory Board

Prof. Dr. Urkhan ALAKBAROV, Azerbaycan Devlet İdarecilik Akademisi

Prof. Dr. Argun AKDOĞAN, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Prof. Dr. Kamil Ufuk BİLGİN, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Recep BOZLAĞAN, Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Tahire ERMAN, Bilkent Üniversitesi

Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Mahmut GÜLER, Trakya Üniversitesi

Prof. Dr. Can HAMAMCI

Prof. Dr. Ruşen KELEŞ

Prof. Dr. Ayşegül MENGİ, Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Tarkan OKTAY, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN, Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Yusuf ŞAHİN, Aksaray Üniversitesi

Prof. Dr. İlhan TEKELİ

Doç. Dr. Erbay ARIKBOĞA, Marmara Üniversitesi

Doç. Dr. Asım BALCI

Doç. Dr. Can Umut ÇİNER, Ankara Üniversitesi

Doç. Dr. Ayşe Çolpan KAVUNCU, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Doç. Dr. Uğur SADIOĞLU, Hacettepe Üniversitesi

Doç. Dr. Abdulmenaf TURAN, Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Doç. Dr. Hasan YAYLI, Kırıkkale Üniversitesi

Dr. Selçuk YALÇINDAĞ

Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi (ÇYYD), yerel yönetimler, kentleşme ve çevre sorunları konusunda gerek yurtiçindeki gerek başka ülkelerdeki olay ve örnekleri, gelişmeleri, uygulama ve çözüm yollarını araştıran ve inceleyen özgün makaleleri kabul etmektedir.

Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi iki hakemli, ulusal bir yayındır. Yılda 4 sayı (Ocak, Nisan, Temmuz, Ekim) yayınlanmaktadır. Yayın dili Türkçedir. TÜBİTAK – ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı indekslerinde ve TR Dizinde taranmaktadır. Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi 1992 yılından beri düzenli olarak yayınlanmaktadır. Dergide yayımlanan yazılar yazarın kişisel görüşünü yansıtır. Yayımlanan yazılar kaynak gösterilerek kullanılabilir.

içindekiler

Çağdaş YEREL YÖNETİMLER Cilt 27 Sayı 3 Temmuz 2018

Sosyal Belediyecilik Bağlamında Türkiye’de Büyükşehir Belediyelerinin Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardım Faaliyetleri <i>Ezgi Seçkiner Bingöl</i> <i>Uğur Ömürgönülşen</i>	1
Kentleşme, Güven, Dayanışma Kavramları Bağlamında Sosyal Sermaye ve Musahiplik Geleneğinin Analizi <i>Elif Karakurt Tosun</i>	27
Yerel Siyasetin ‘A Priori’ Sınırları Üstüne Kuramsal Bir Tartışma <i>Tolgahan Aydın</i>	45
ABD ve Türkiye’de Düşünce Kuruluşları ve Yerel Politika Süreçlerindeki Yeri <i>Elvettin Akman</i>	67
Belediyelerin Sokak Hayvanlarına Yönelik Görev ve Sorumluluklarının Değerlendirilmesi <i>Hüsniye Akıllı</i>	95

Ocak, Nisan, Temmuz, Ekim aylarında yayımlanır.

Tel: 0-312-231 73 60

URL: www.ahbv.edu.tr

contents

Çağdaş YEREL YÖNETİMLER Volume: 27 No: 3 July 2018

The Social Aids and Social Services of Metropolitan Municipalities in Turkey in the context of Social Municipality <i>Ezgi Seçkiner Bingöl</i> <i>Uğur Ömürgönülşen</i>	1
Analysis of Social Capital and Musahiplik Tradition Context of Urbaniza-tion, Trust, Solidarity Concepts <i>Elif Karakurt Tosun</i>	27
A Theoretical Discussion On Local Politics’ ‘A Priori’ Borders <i>Tolgahan Aydın</i>	45
Think-Tanks In The Usa and Turkey and Their Place In Local Policy Processes <i>Elvettin Akman</i>	67
An Assessment of Municipal Duties and Responsibilities About Street Animals <i>Hüsniye Akıllı</i>	95

Published quarterly in January, April, July and October.

Phone: +90-312-231 73 60

URL: www.ahbv.edu.tr

Sosyal Belediyecilik Bağlamında Türkiye’de Büyükşehir Belediyelerinin Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardım Faaliyetleri¹

Ezgi SEÇKİNER BİNGÖL* ve Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN**

Öz: Bu araştırmanın amacı; Türkiye’de büyükşehir belediyelerinin sosyal hizmet ve sosyal yardım faaliyetlerini sosyal belediyeciliğin gelişimi bağlamında, yedi büyükşehir belediyesi örneğinde incelemek ve belediyelere bu hizmet alanlarında öneriler geliştirmektir. Araştırmada, Türkiye’de her bir coğrafi bölgeden seçilen; İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya, Diyarbakır, Samsun ve Erzurum Büyükşehir Belediyeleri ziyaret edilmiş ve bu belediyelerde ilgili birimlerde çalışan 25 belediye çalışanı ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda; incelenen belediyelerde sosyal belediyeciliğin nasıl algılandığı ve uygulama bulduğu, belediyelerin sosyal yardım ve sosyal hizmet birimlerinin örgütlenmeleri, sosyal yardımlarda ve hizmetlerde ihtiyaçlık kriterlerinin belirlenmesi ve sosyal hizmet ve sosyal yardım hizmetlerin sunumu ile ilgili tespit edilen sorunlar sıralanmış ve bu konularda büyükşehir belediyeleri için öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Büyükşehir belediyeleri, sosyal belediyecilik, sosyal hizmet, sosyal yardım.

The Social Aids and Social Services of Metropolitan Municipalities in Turkey in the context of Social Municipality

Abstract: The purpose of this study is to examine social aids and social services of metropolitan municipalities in Turkey in the context of the development of social municipality concept. Seven selected metropolitan municipalities from different geographical regions, which are İstanbul, Ankara, İzmir, Diyarbakır, Samsun and Erzurum, were visited and in-depth interviews were conducted with 25 municipality officials in relevant units of the municipalities. The problems identified in the municipalities regarding the perception and application of social municipality, the organisation of social welfare and social service units, the determination of need criteria in social aids and the presentation of social welfare services are listed and proposals have been made for the municipalities for enhancing these services.

Keywords: Metropolitan municipalities, social municipality, social services, social aids, benefits.

¹ Bu çalışma ilk yazarın doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

* Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, Merkez/Niğde/ Türkiye

**Prof.Dr., Hacettepe Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Beytepe/Ankara/ Türkiye

Makale gönderim tarihi:01.06.2017

Makale kabul tarihi:17.01.2018

Giriş

Türkiye’de yerel yönetimlerin 1970’lerden² itibaren sosyal politika ile ilgili hizmet alanlarında rol aldıkları ve yerel yönetimler özelinde öncelikli olarak belediyelerin 1990’lardan itibaren sosyal uygulamalarla öne çıkan yönetsel aktörler oldukları söylenebilir.

1970’lerde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) belediyelerde başlayan toplumcu belediyeçilik hareketi, belediyelere sosyal görevlerin yürütülmesi konusunda önemli görevler yüklemiş, günümüzdeki sosyal belediyeçiliğe temel oluşturmuştur. Toplumcu belediyeçilik, o dönemde; demokratik, katılımcı üretici, kaynak yaratıcı, birlikçi, bütünlükçü gibi ilkelerle yola çıkmış; belediyeler, elektrik, su dağıtımı, konut gibi konularda rol almış ve bu geniş halk kesimlerince destek bulmuştur (Keleş, 2009). 1980’lerde 12 Eylül Askeri Müdahalesi ve devletin ekonomik alandan yavaş yavaş çekilmesi ile birlikte sosyal belediyeçilik uygulamaları gerilemiş ve liberal belediyeçilik dönemi başlamıştır (Erder ve İncioğlu, 2008). Yerel yönetimler bu dönemde hem merkezi hükümetin elini çektiği birtakım sosyal görevler ve hizmetlerin gerekleri ile karşı karşıya kalarak yeni görevler edinmiş, hem de kimi hizmetlerin gördürülmesinde özelleştirme yoluna giderek kendi üzerindeki görev ve sorumlulukları özel sektöre devretme yoluna gitmiştir (Ersöz, 2011: 77; Erder ve İncioğlu, 2008).

1984 yılında, anakentlerde yoğunlaşan kentsel altyapı, sosyal yardım, hizmet eşgüdüm ve planlama sorunlarına yanıt vermek üzere büyükşehir belediyeleri kurulmuştur. Bu dönemde, özelleştirme, özellikle büyükşehir belediyelerinde, ihale yönetimi, şirketleşme, belediye tekellerinin kaldırılması, kiraya verilmesi ya da özel sektöre devri gibi uygulamalar ile gerçekleştirilmiştir. 1989 yerel seçimlerinde Sosyal Demokrat Halkçı Parti önemli bir başarı göstermiş ve 1970’li yılların toplumcu belediyeçilik anlayışını devam ettireceğini belirtmiş; ancak 1991 genel seçimlerinde tek başına iktidara gelememişi için, toplumcu belediyeçilik uygulamalarını hayata geçirememiş ve özelleştirme, dış borçlanma gibi uygulamaları devam ettirmiştir (Güler, 2004: 191-193). 1980’ler boyunca sekteye uğrayan toplumcu belediyeçilik faaliyetleri, 1990’larda tekrar ivme kazanmıştır. 1994 yerel seçimlerinde Refah Partisi’ne geçen İstanbul ve Ankara Büyükşehir Belediyeleri’nin başlattıkları sosyal ve kültürel içerikli hizmetler, yavaş yavaş diğer belediyelere yayılmış ve uygulanmaya başlanmıştır (Ersöz, 2011: 144). 2002 yılında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) ise, başlattığı yerel yönetim reformu ve yeni yasal düzenlemeler ile yerel yönetimlerde önemli reformlar gerçekleştirmiştir. Bu dönemde, sosyal belediyeçilik uygulamaları arta-

² Türkiye’de 1973 senesinde gerçekleşen yerel seçimler sonrası CHP’li belediyeler, toplumcu belediyeçilik hareketini başlatmıştır. Toplumcu belediyeçilik hareketi önce CHP’li belediyelerde başlamış daha sonra diğer parti belediyelerine de yayılmıştır. Bu dönemde belediyelerin önemli sosyal uygulamaları olmuştur (Kesgin, 2008: 97).

rak devam etmiş hem merkezi hem de yerel düzeyde; özellikle sosyal yardımlara ayrılan kaynaklarda büyük artışlar olmuştur. 1990’lara kıyasla 2000’li yıllarda sosyal belediyecilik, sosyal yardım faaliyetlerinde proje uygulamalarının, sivil toplum kuruluşlarının, derneklerin ve hayırsever-gönüllü birliklerin sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerine dâhil olmasıyla (Kocaoğlu ve Bingöl, 2015) çok aktörlü bir hal almıştır.

Bu çalışmada, Türkiye’de yerel düzeyde önemli miktarda sosyal yardımlar dağıtan ve çeşitli sosyal hizmet görevleri yerine getirmeye çalışan büyükşehir belediyelerinin sosyal hizmet ve sosyal yardım faaliyetleri, sosyal belediyeciliğin geçirdiği dönüşüm, bu hizmetlerin yönetsel örgütlenmesi, muhtaçlık kriterlerinin belirlenmesi ve hizmet sunumlarında yaşanan problemler konuları çerçevesinde incelemiştir. Bu doğrultuda, sosyal belediyecilik uygulamalarının bugünü ve büyükşehir belediyelerinin sosyal hizmetler ve yardımlar alanında hizmet sunum problemlerine işaret edilmiş ve bu alanlarda yönetsel öneriler geliştirilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada, niteliksel alan araştırması yöntemi; derinlemesine mülakat ve gözlem teknikleri kullanılmıştır. Birincil veri olarak; ziyaret edilen belediyelerde ilgili yöneticiler ve uzmanlarla gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış mülakat formları kullanılmıştır. İkincil veri olarak literatür taramasında elde edilen bilgiler, belediyelerden elde edilen yazılı veriler ve belgeler kullanılmıştır. Üçüncü olarak da gerçekleştirilen ziyaretler sırasında yapılan gözlemlerden elde edilen izlenimlerden faydalanılmıştır.

Yedi coğrafi bölgeden araştırma kapsamına dâhil edilen büyükşehir belediyeleri şunlardır³:

- İstanbul (Marmara Bölgesi) (AK Parti),
- Ankara (İç Anadolu Bölgesi) (AK Parti),
- İzmir (Ege Bölgesi) (CHP),
- Antalya (Akdeniz Bölgesi) (CHP),
- Diyarbakır (Güneydoğu Anadolu Bölgesi) (BDP),
- Erzurum (Doğu Anadolu Bölgesi) (AK Parti),
- Samsun (Karadeniz Bölgesi) (AK Parti).

Burada her bir coğrafi bölgeden, farklı siyasal partili belediyelerin seçilmesi ile, belediyelerdeki sosyal belediyecilik uygulamaları ile ilgili Türkiye için genel bir fikir edinilmesi öngörülmüştür. Aynı zamanda bu belediyelerin farklı siyasal partili olmalarının hizmet uygulamalarında farklılıklar yaratıp yaratmadığı sorgulanmış ve tartışılmıştır.

³ Bu araştırma 2013 senesinde gerçekleştirilmiş olduğundan, 2014 Mahalli İdareler Genel Seçim sonuçlarını kapsamamaktadır. 2014 Mahalli İdareler Seçimi sonrası, Antalya Büyükşehir Belediyesi AKP’ye, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ise siyasal eğilimi aynı olan ancak ismi değişen HDP’ye geçmiştir.

Belediyelerin sosyal işler daire başkanları, başkan yardımcıları, sosyal hizmet şube müdürleri ve müdür yardımcıları, sosyal hizmet uzmanları, kimi belediyelerde proje yöneticileri, sosyal hizmet uzmanları ve sosyologlarla görüşülmüştür. Görüşmelerden sonra belediyelerin sosyal hizmet ve yardım birimleri gezilmiş, gözlemler yapılmıştır. Toplam 7 büyükşehir belediyesinde 25 ilgili kişi ile görüşme yapılmıştır.

Büyükşehir Belediyelerinde Sunulan Sosyal Hizmetler ve Sosyal Yardımlar

Büyükşehir Belediyelerinin sunduğu sosyal hizmetler; kadına ve aileye, yaşlılara, engellilere, çocuklara ve gençlere yönelik hizmetler şeklinde sınıflandırılabilir.

Kadına ve Aileye Yönelik Hizmetler

Kadına ve aileye yönelik olmak üzere dört temel sosyal hizmet bulunmaktadır: Bunlar; kadınlara yönelik eğitici kurs hizmetleri, psikolojik destek, danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, önleyici-koruyucu sağlık hizmetleri ve sığınma evleridir.

Mesleki eğitim ve kurs hizmetleri; boyama, müzik, resim, heykel seramik, bilgisayar, yemek kursları gibi; sosyalleşmeye ve meslek edindirmeye yönelik kurslardır. Kadına ve aile sorunlarına yönelik psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetleri de incelenen belediyelerin hepsinde verilmektedir. Sağlık hizmetleri de öncelikli olarak koruyucu sağlık hizmetleri; kadın sağlığına yönelik taramalar, erken teşhise yönelik kontroller, aile sağlık merkezleri tarafından sağlanmaktadır.

Kadın sığınma evlerinin ise, incelenen belediyelerde sınırlı sayıda ve yeterli olmadığı görülmüştür. 5393 sayılı Belediye Yasası'nın, 50.000 nüfus üzerindeki belediyelere kadın sığınma evi açma zorunluluğu getirmesine (md.14) ve araştırma kapsamındaki belediyelerin hepsinin nüfusu 50.000 üzerinde olmasına rağmen, 7 büyükşehir belediyesinin 3'ünde sığınma evi olmadığı görülmüştür. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, ilçe belediyelerinde olduğu için sığınma evi açmadıklarını belirtmiştir, Samsun'da Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı bir sığınma evinin olduğu, belediyenin bu yüzden sığınma evi açmadığı belirtilmiştir. Erzurum'da büyükşehir belediyesinin açtığı kadın sığınma evinin, talebin az olması ve kadın sığınma evinin şehirde teşhir olması ve bu durumun güvenlik açısından tehdit oluşturması gibi sebeplerden ötürü kapatıldığı belirtilmiştir. Belediyelerde bu yönde yapılan görüşmelerde; sığınma evlerinin açılması, bütçelenmesi ve denetlenmesi ile ilgili konularda sorunlar yaşadıklarını ve bu yüzden sınırlı kaldığını belirtmişlerdir. Lorasdağı ve Sumbas (2015: 13-14), belediyelerde kadın sığınma evlerinin azlığının veya sığınma evi açılmasının önündeki en büyük engellerden birinin de bütçe ve güvenlik sorunları ve sığınma evi açılmasının uygulamada "bireysel inisiyatiflere bırakılması" olduğunu söylemişlerdir. Bu

hizmetlerin örgütlenmeleri ise, belediyeden belediyeye farklılık arz etmektedir. İstanbul, Ankara ve Antalya gibi büyük şehirlerde belediyelerin kadına ve ailelere yönelik birimleri aile yaşam merkezleri, toplum merkezleri gibi büyükşehir ilçelerine dağılmış sosyal yaşam merkezleri şeklinde örgütlenmiştir. İzmir, Antalya ve Diyarbakır’da ise kadına ve aileye yönelik hizmet birimleri, sosyal hizmet daireleri altında müdürlükler şeklinde örgütlenmiştir. Samsun’da ve Erzurum’da ise belediyelerin kadına ve aileye yönelik özel hizmet birimleri yoktur.

Tablo 1. Büyükşehir Belediyeleri Kadın ve Aileye Yönelik Sunulan Hizmetler⁴

	İstanbul	Ankara	İzmir	Antalya	Diyarbakır	Samsun	Erzurum
Eğitim-Kurs Hizmetleri	√	√	√	√	√	√	√
Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri	√	√	√	√	√	√	√
Sağlık Hizmetleri	√	√	√	√	√	√	√
Kadın Sığınma Evi	-	√	√	√	√	-	-

Tablo 2. Büyükşehir Belediyeleri’nin Kadın Sığınma Evleri ve Kapasiteleri (2013)

Belediyeler	Kadın Sığınma Evleri Sayısı	Kapasitesi (Yatak)
İstanbul BŞB	Yok ⁵	0
Ankara BŞB	1	24
İzmir BŞB	1	28
Antalya BŞB ⁶	1	20 (kadın+çocuk)
Diyarbakır BŞB	1	12
Samsun BŞB	Yok ⁷	0
Erzurum BŞB	Yok ⁸	0

Kaynak: Belediye ziyaretlerinde görüşmecilerden ve belediyelerle Bilgi Edinme Yasası çerçevesinde yapılan görüşmeler sonucu elde edilen verilerden derlenerek oluşturulmuştur.

⁴ Belediyelere gerçekleştirilen ziyaretlerde elde edilen bilgiler çerçevesinde düzenlenmiştir.

⁵ İlçe belediyelerinde kadın sığınma evleri olduğu belirtilmiş, yapım aşamasında olan bir kadın konukevi olduğu söylenmiştir.

⁶ Antalya Büyükşehir Belediyesi Kadın Sığınma Evi, Kadın Danışma Merkezi ve Şiddet Yardım Hattı Çalışma Usul ve Esaslarına Yönelik Yönetmelik, Antalya Büyükşehir Belediyesi 04/2015, Sayı: 33773088.

⁷ Büyükşehir’e bağlı sığınma evi yok ancak SHÇEK’e bağlı şehirde 1 kadın sığınma evi mevcut.

⁸ Erzurum’da büyükşehir belediyesinin açtığı kadın sığınma evi, talebin az olması ve kadın sığınma evinin şehirde teşhir olmuş olması gibi sebeplerden ötürü kapatılmıştır (Görüşmeci-21, 11.03.2014).

Yaşlılara Yönelik Hizmetler

Büyükşehir belediyelerinin yaşlılara yönelik olarak sunduğu hizmetler; her belediyede standart olmamak üzere, evde bakım hizmetleri, huzurevi hizmetleri, sosyal yaşam merkezleri, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri olarak sıralanabilir. Bazı belediyelerde huzur evi hizmeti bulunmazken, bazılarında da evde bakım hizmetleri bulunmamaktadır. Aşağıdaki tabloda belediyelerin yaşlı hizmetleri birimleri ve huzurevi kapasiteleri görülebilir:

Tablo 3. Büyükşehir Belediyelerinin Yaşlı Hizmet Birimleri, Kapasiteleri, Huzurevi Kapasiteleri (2013)

Belediye (BŞB)	Yaşlı Hizmet Birimleri	Yaşlılara Hizmet Birim Kapasiteleri	Huzurevi Kapasiteleri
İstanbul	Darülaceze Müdürlüğü	1000 kişi	1000 (kişi)
Ankara	Yaşlılara Hizmet Merkezi	36.229 üye	Belediyeye bağlı huzur evi yok.
	Şefkat Evleri ⁹	-	
	Yaşlılar Lokali	6864 üye	
	Barınma Evi	70 kişi	
	Yaşlı-Genç Bilgi Merkezi	-	
İzmir	Zübeyde Hanım Huzurevi	264	264 kişi
Antalya	Evde bakım	-	48 kişi
	Huzurevi	48	
	Hasta ve Hasta Yakınları Sosyal Tesisi	-	
Diyarbakır	Koca Çınarlar Yaşlı Bakım Evi	-	-
Samsun	Yaşlıya Bakım Hizmetleri Merkezi	-	60 (50 erkek,
	Huzurevi	60 kişi	10 kadın)
Erzurum	Yok	-	-

Kaynak: Belediye ziyaretlerinde gerçekleştirilen görüşmelerde elde edilen bilgiler sonucu derlenmiştir

Görüldüğü gibi belediyelerde huzur evi hizmetleri kapasite ve sayı olarak birbirlerinden çok farklı ve yetersizdir. Belediyelerde ve genel olarak ülkemizde bakım hizmeti sunan kuruluşların sayıca yetersiz olması, genel sağlık sistemine entegre bir evde bakım hizmetinin bulunmaması, bakım gerektiren kişiler için evde bakılabileceği halde hastaneye ya da rehabilitasyon merkezlerine başvurulmasına neden olmaktadır (Subaşı ve Öztekin, 2006).

Bahar ve Savaş'a göre (2009: 94), Ülkemizde huzur evleri yaşlı bireyler için kaliteli bir yaşlılık döneminin geçirileceği yerler olarak görülmekten çok, "sığılacak bir yer" veya "yaşamın son durağı" anlamına gelmektedir. Bu ne-

⁹ Ankara Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı Yaşlı Hizmetleri ve Şefkat Evleri Şube Müdürlüğü'ne bağlı Rüzgârlı, Etlik, Ulus, Onkoloji ve Varlık Şefkat Evlerinden; Ankara dışından gelen, Ankara'daki sağlık kurumlarında tedavi gören ve maddi olanaksızlıklar içinde bulunan hasta ve hasta yakınları faydalanmaktadır. Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin açmış olduğu 5 adet Şefkat Evi bulunmaktadır.

denle toplumumuzun olumlu tutumlar geliştirmesini sağlamak, huzurevi ve bakımevlerinin yaşamın son durağı olarak görülmesini engellemek yönünde çalışmalar yapılmalıdır.

Engellilere Yönelik Hizmetler

Her belediyede standart olmamak üzere, engellilere yönelik hizmetler Tablo 4’te sıralanmıştır. Belediyelerin diğer sosyal hizmetlerde olduğu gibi hem örgütlenme açısından hem de hizmetlerin içeriği açısından belirli veya belli başlı engelli hizmetlerinden bahsetmek zordur.

Erzurum ve Samsun Büyükşehir Belediyeleri haricinde incelenen belediyelerin, bir engelli şube müdürlüğü ya da en az bir engelli merkezi bulunmaktadır. Samsun’da engellilere yönelik hizmetler çeşitli projeler yoluyla, Erzurum’da ise çeşitli sosyal yardımlar yoluyla sürdürülmektedir.

Belediyelerin engellilerle ilgili çeşitli projeler de gerçekleştirdikleri görülmüştür. Örneğin; Samsun Büyükşehir Belediyesi, “Mavi Işıklar Projesi” kapsamında bir “Engelli Plajı” projesini hayata geçirmekte, engellilere yönelik dinlenme, eğlenme ve bir rehabilitasyon merkezi yapılmaktadır. İzmir Büyükşehir Belediyesi; “Engelsiz İzmir Projesi” ile engelli vatandaşlara kamuya açık ve kapalı yerlerde, engellilere uygun faaliyet gösteren mekânlara verilen kırmızı bayrak uygulaması başlatılmıştır.

Tablo 4. Büyükşehir Belediyeleri Engellilere Yönelik Sunulan Hizmetler (2013)

	İstanbul	Ankara	İzmir	Antalya	Diyarbakır	Samsun	Erzurum
Sağlık, rehabilitasyon hizmetleri	√ ¹⁰	√	√	√	√	√	x ¹¹
Psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetleri	√	√	√	√	√	√	x
Evde bakım, evde sağlık hizmetleri	√	√	X	√	x	√	x
Ulaşım hizmeti (Araçla evden alma-eve bırakma)	√	√	√	√ ¹²	x	√	x
Tekerlekli sandalye, akülü sandalye, beyaz baston	√	√	√	√	√	√	√
Tıbbi medikal malzeme desteği	√	√	√	√	√	√	√
Sosyal yardım-ekonomik destek	√	√	√	√	√	√	√
Engelli yakınlarına destek	√	√	√	√	√	x	x

¹⁰ Var

¹¹ Yok

¹² Antalya Büyükşehir Belediyesi, bedensel engelli vatandaşların toplumla bütünleşmesi ve bazı ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla ‘Alo Engelsiz Taksi’ uygulamasını başlatmıştır. Engelliler, engelsiz taksiden ücretsiz yararlanabilmektedir.

Çocuklara ve Gençlere Yönelik Hizmetler

Bazı belediyelerde çocuk hizmetleri; anne-çocuk, kadın-çocuk hizmetleri ile birlikte ele alınmışken; (İzmir) gibi, bazılarında, gençlik ve çocuk birlikte ele alınmıştır (Diyarbakır, Erzurum, Samsun, Antalya). Bazı belediyelerde ise, gençlik ayrı, çocuk ayrı birimlerde ve ayrı hizmet organizasyonu ile birlikte ele alınmıştır (Ankara, İstanbul).

Hizmetler kimi belediyelerde belirli ve sürekli iken (Ankara, İstanbul, Diyarbakır), kimi belediyelerde yalnızca projeler üzerinden (İzmir, Antalya, Samsun), kimilerinde ise Yerel Gündem 21 çerçevesinde oluşturulmuş toplum ve gençlik merkezi birimlerinin faaliyetleri ile sınırlıdır (Erzurum). Bu yüzden belediyelerin çocuklara ve gençlere yönelik olarak sunduğu belirli sosyal hizmetlerden bahsetmek zordur.

Çocuklara ve gençlere yönelik hizmetler, projeler ve faaliyetler incelendiğinde; büyük şehirlerde çocuk sorunları ve gençlik sorunlarına yönelik hizmetlerin daha çok ağırlık kazandığı görülmektedir (İstanbul, Diyarbakır, Erzurum). İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Gençlik ve Rehabilitasyon ve Meslek Edindirme Merkezi'nde (İSMEM), sokak çocukları sorununu en aza indirmek için, gençlere mesleki eğitim ve barınma imkânı sağlamaktadır. Erzurum ve Diyarbakır'da şehirlerdeki işsizlik sorununa yönelik olarak gençlerin istihdamına yönelik faaliyetlerin ağırlık kazandığı görülmektedir. Örneğin; Toplumsal Bütünleşme Projesi kapsamında, Erzurum'da gençlere yönelik büro yönetiminden, inşaat işçiliğine kadar birçok eğitim verilmiş ve bu alanlarda istihdam sağlanmıştır (Görüşmeci-23, 11.03.2014).

Kurslar ve çeşitli eğitim faaliyetleri, çocuk ve gençler söz konusu olduğunda belediyenin en yaygın faaliyet gösterdiği alanlardır. Çocuk ve gençlerin sosyal etkinlikleri ve eğitim alabilecekleri ve hobi kazanabilecekleri kurslar her belediyede mevcuttur.

Kreş ve anaokulu hizmetleri, incelenen şehirlerin hepsinde var olmakla birlikte bunların bazılarında bu hizmetler belediyeye değil Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na, ya da ilçe belediyelerine bağlı olarak yürütülmektedir. Çocuklara ve gençlere yönelik sosyal faaliyetlerin gerçekleştirildiği belediyelere ait gençlik ve çocuk merkezleri her belediyede bulunmakla birlikte büyük şehirlerde çeşitli ilçelerde gençlik merkezleri kurularak organize olunmuştur. Daha küçük büyükşehirlerde şehir merkezinde yer alan toplum merkezleri şeklinde örgütlenmiş bir yapı bulunmaktadır.

Hizmetler kategorize edildiğinde; anaokulları, gençlik merkezleri, hobi kursları (resim, müzik, dil, spor gibi), meslek edindirme kursları (bilgisayar, muhasebe, inşaat) her belediyede hemen hemen ortak sunulan hizmetlerdir. Çocuk tiyatroları yine her belediyede çocuklara yönelik sunulan ortak bir hizmettir.

Sosyal Yardımlar

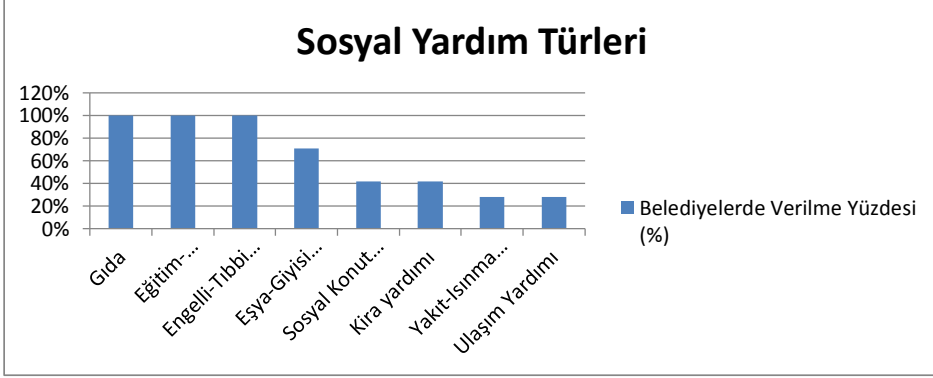
Belediyelerin yaptığı sosyal yardımlar aynî ve nakdi yardımlar olmak üzere iki gruba ayrılabilir.

Aynî Yardımlar

Sosyal yardım kategorileri değerlendirildiğinde (bkz. Şekil 1), belediyelerin yaptığı en yaygın aynî sosyal yardım türü olarak gıda yardımları öne çıkmaktadır. İncelenen her belediye gıda yardımını; gıda kolisi dağıtımını, alışveriş kuponu¹³, aşevlerinde düzenli yemek dağıtımını, halk ekmek büfeleri, ramazan ve iftar çadırları kurarak gerçekleştirmektedir. Gıda yardımı ile aynı yüzdede seyreden yardım türü engellilere yönelik olarak gerçekleştirilen tıbbi malzememe ve araç-gereç yardımlarıdır. Belediyelerde, engellilere yönelik tekerlekli sandalye, beyaz baston, hasta bakım gereçleri (sargı, hasta bezi gibi) yardımı vermektedir. Aynı sıklıkta verilen yardım türü olarak; eğitim ve kırtasiye yardımları her eğitim-öğretim yılı başlangıcında, Milli Eğitim Bakanlığı’nın işbirliği ile ilköğretim çağındaki yardıma muhtaç öğrencilere, kıyafet ve kırtasiye yardımı şeklinde gerçekleşmektedir. Gıda, eğitim ve engelli yardımlarını, ikinci el eşya ve kıyafet yardımları izlemektedir. Ev eşyası yardımları, çoğunlukla doğal afet, iflas-haciz nedeni ile eşyasını kaybetmiş vatandaşlara belediyenin satın alma yolu ile hiç kullanılmamış ya da ikinci el eşya temini ile gerçekleşmektedir. Ankara’da kıyafet yardımı özel kıyafet mağazaları ile anlaşmalı olarak gerçekleştirilmekte, Antalya’da ikinci el eşya mağazası belediye bünyesinde işletilmekte, Samsun’da dernek ve vakıflar aracılığı ile ihtiyacı olan vatandaşlara kıyafet yardımı yapılmaktadır. Erzurum’da ve Diyarbakır’da ise özel istek üzerine, eğer vatandaş kıyafet talebinde bulunmuş ve muhtaç olduğuna karar verilmişse, satın alma yoluyla gerçekleştirilmektedir. Eşya ve kıyafet yardımını, sosyal konut ve kira yardımları izlemektedir. 7 belediyeden 3’ü sosyal konut ve kira yardımı yapmaktadır. Diyarbakır, sosyal konut, Antalya ise öğrencilere yurt ve ev imkânı sağlamaktadır. İstanbul, kirasını ödeyemeyenlere nakdi yardım yolu ile kira yardımı yapmaktadır. Sosyal konut yardımını yakıt yardımı izlemektedir. Yakacak yardımının az olmasının sebebi; belediyelerin bu görevini kaymakamlıkların ve valiliklerin üstlenmiş olmasıdır. Son olarak; belediyeler az miktarda da olsa ulaşım yardımı; yaşlılara kart, yol parası olmayan vatandaşlara bedava bilet gibi yardımlarda da bulunmaktadır.

¹³ Alışveriş kuponu uygulaması İstanbul’da ve Erzurum’da gerçekleştirilmektedir. Belediyenin anlaştığı alışveriş merkezlerine giderek vatandaşlar ellerindeki alışveriş kuponunun limiti dâhilinde (her alışveriş kuponu 25 TL), alkol ve tütün ürünleri dışında istedikleri gıda alışverişini yapabilmektedir (Görüşmeci-3, 16.01.2014). Bu uygulamanın tercih nedeni; evlere dağıtılan gıda kolilerinin kişileri rencide etme olasılığını önlemek ve gıda alışverişinin içeriğine ve neye ihtiyacı olduğuna vatandaşın kendisinin karar vermesine olanak tanımadır. Bu uygulama ile ilgili olarak yapılan diğer görüşmelerde; alışveriş kuponlarının her zaman teslim edilen kişiye hizmet etmediği, çabuk el değiştirebildiği ve suiistimal edilebildiği eleştirileri yöneltilmiştir. Elden teslim edilen gıda kolilerinin, el değiştirme güçlüğü ve nakde çevrilme olanaksızlığı göz önüne alındığında, Ankara Büyükşehir’de gerçekleştirilen görüşmede; kadın ve çocuk yoksulluğunu azaltmada önemli rol oynadığı belirtilmiştir (Görüşmeci-1, 04.12.2013).

Şekil 1. Sosyal Yardım Türleri ve Bu Yardımların Büyükşehir Belediyelerinde Verilme Yüzdesi

Kaynak: Belediye ziyaretlerinde gerçekleştirilen görüşmelerde elde edilen veriler çerçevesinde oluşturulmuştur.

Nakdi Yardımlar

Belediyelerin 5'i nakdi yardım yapmaktayken 2'si; Ankara ve Erzurum yasal sebeplerden ötürü (Belediye Yasası izin vermediği için) nakdi yardımda bulunmamaktadır. Her belediyenin belirlemiş olduğu ve belirli bir düzende verilen standart bir nakdi yardım miktarı yoktur. Tablo 5'te belediyelerin nakdi yardım verme koşulları görülebilir.

Tablo 5. Büyükşehir Belediyeleri Nakdi Yardım Koşulları

İstanbul	Nakdi yardımları 4 kategoride değerlendirmektedir: 1. Hiçbir geliri olmayan aileler. Sayıları az olmakla birlikte bu ailelere yapılan yardım sayısı bir yıl içerisinde beş kez. 2. Çok düşük gelirli aileler, bunlar için yapılan yardım sayısı; üç kez. 3. Grup; daha düşük gelirli aileler bunlar da yıl içinde bir kez nakdi yardım alabiliyorlar. Rakamlar her defasında 300 TL şeklinde (Görüşmeci-3).
Ankara	Nakdi yardım verilmiyor.
İzmir	Nakdi yardımlar yılda iki kez; Ramazan ve Kurban Bayramlarında. Her aileye, her defasında 150 TL veriliyor. Yardım yapılan kayıtlı aile sayısı: 26.000-27.000.
Antalya	Miktar ve periyodlar değişken. Hane başı çoğunlukla yılda 2 kez. Hanelerin sosyal inceleme durumlarına göre miktarlar değişiyor.
Diyarbakır	Belediye bütçesinin %2'si kadar bir miktar; 450.000 TL nakdi yardımlar için kullanılıyor. Bu rakam ailelere bölüştürülüyor. Ortalama hane başına yılda bir ya da iki kez; 100 TL
Samsun	Yılda bir ya da iki kez, hane başına rakamlar: 200TL ila 600 TL arasında değişiyor.
Erzurum	Nakdi yardım verilmiyor.

Kaynak: Belediye ziyaretlerinde yapılan görüşmeler sonucu elde edilen veriler çerçevesinde oluşturulmuştur.

Tablo 6. Büyükşehir Belediyeleri Yıllık Sosyal Yardım Miktarları (2012-2013)

Belediye (BŞB)	Aynî ve Nakdi Yardım Miktarı (Yıllık, TL)
İstanbul	166.135.000
Ankara	93.057.817.92
İzmir	23.700.000
Antalya ⁹	-
Samsun	694.785,000 ¹⁰
Diyarbakır	454.325,000
Erzurum	275.000,000

Kaynak: Belediyelerin faaliyet raporlarından ve görüşmecilerden elde edilen bilgiler çerçevesinde oluşturulmuştur.

Görüldüğü gibi nakdi yardım koşulları ve verilen sosyal yardım miktarları birbirlerinden çok farklıdır. Belediyelerin aynı yardımlarında temel bazı standartlar az çok oluşmuşken, nakdi yardım koşullarının çok değişken olduğu görülmüştür. Bunda, nakdi yardım konusunda Belediye Yasası’nı benimseyen ve benimsemeyen belediyelerin ayrıldığı, belediyelerin nüfusu, nakdi yardım talebi ile karşılaşması ve bütçelerindeki büyük farklılıkların etken olduğu kadar bu konuda kesin bir yasal sınır ve standardın olmamasının da etkili olduğu açıktır.

Sosyal Hizmetlerin ve Sosyal Yardımların Örgütlenmesi

Sosyal yardım ve sosyal hizmet fonksiyonel olarak ayrı işlevleri gören ancak birlikte ele alınması gereken hizmetlerdir. “Sosyal hizmet yoksulluk sorununa çözüm ararken, risk altındaki kişi ve ailelere doğrudan yardım edilmesi ya da toplumda geniş bir düzeyde sosyal değişme yaratılması olmak üzere iki karşıt eğilimle karşı karşıya kalmaktadır” (Onat, 2006: 31). Bireylere doğrudan yardım edilmesine yönelik görüşler, topluma yönelik hizmetlerin ve kökten iyileştirme mücadelesini engellediğini belirtmektedir. Onat’a göre (2006: 31) her iki görüş de sosyal hizmet uygulamasında aynı oranda önem taşımaktadır. Karataş’a göre (2001: 222), sosyal yardımlar; koruyucu ve geliştirici sosyal hizmetlerle birlikte ele alınmalıdır. Çünkü sosyal yardımdaki temel amaç yalnızca acil olan bir yardımı yapmak değil, uzun dönemde bireyi kendine yeterli haline getirmek olmalıdır. Burada sosyal yardımların, sosyal hizmetleri destekleyici ve tamamlayıcı fonksiyonu olduğu unutulmamalıdır.

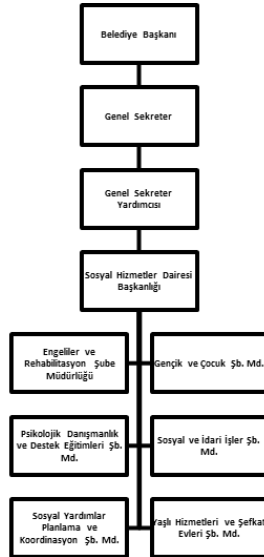
Belediyelerin sosyal hizmetlerle ilgili örgütlenmeleri içerik olarak incelendiğinde, her belediyede farklı isimlerde, farklı sayı ve kapasitelerde hizmet birimleri olduğu görülmüştür. Bazı belediyelerde ise, bazı temel sosyal hizmet birimlerinin olmadığı anlaşılmıştır. Örneğin; büyükşehir belediyelerinin kadın ve

aile hizmet birimlerine bakıldığında; İstanbul, Ankara ve Antalya’da kadın aile ve sağlık merkezleri ve aile yaşam merkezleri, aile eğitim merkezleri şeklinde bir örgütlenme varken, İzmir’de sosyal projelere bağlı kadın çalışmaları şube müdürlüğü bulunmaktadır. Samsun ve Erzurum’da ise kadın ve aile ile ilgili ayrı hizmet birimleri bulunmamaktadır. Benzer şekilde; yaşlı hizmet birimlerine bakıldığında, bu birimlerinde farklı isimlerde, farklı içeriklerde ve farklı hizmet kapasiteleri ile yer aldığı görülmektedir. Örneğin; Ankara’da büyükşehir’e bağlı huzur evi yoktur, İzmir’de 264 kapasiteli huzur evi varken, Antalya’da bu kapasite 48’dir, Erzurum’da ise huzur evi bulunmamaktadır. Kadın ve yaşlı hizmetlerindeki örnekler; engelli ve çocuk hizmetleri birimlerinde de benzer şekildedir. Bu hizmet birimlerinde hem şekil hem de içerik bakımından belirli bir standart yoktur.

Belediyelerin sosyal hizmetler ve sosyal yardımlarla ilgili birimleri çoğunlukla; Belediye Başkanı’na bağlı genel sekreterlerden birine bağlı olarak çalışan Sosyal Hizmetler Müdürlüğü (İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya, Diyarbakır’da bu şekilde) ya da Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı’na bağlı (Samsun, Erzurum’da) birimler olarak çalışmaktadır.

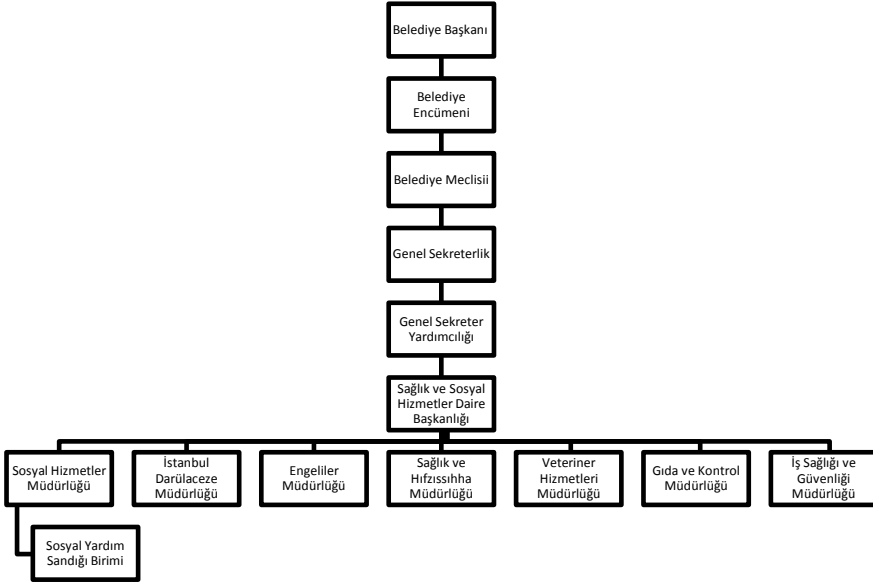
Bazı belediyelerde sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar ayrı örgütlenirken, bazılarında birleşik örgütlenmiştir.

Şekil 2. Ankara Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler ve Sosyal Yardımlar Birimlerinin Örgütlenme Şeması

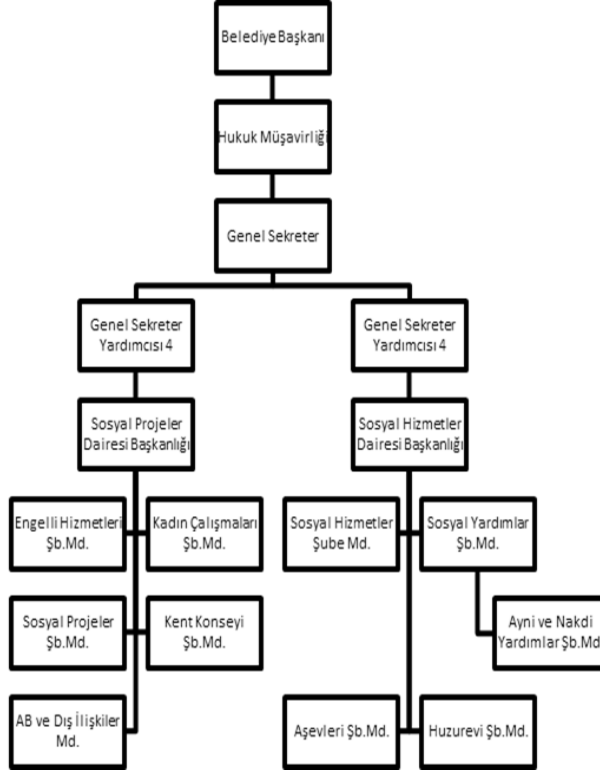
Büyükşehir belediyelerinin birçoğunda, sosyal yardım, sosyal hizmetin bir unsuru ya da tamamlayıcısı olarak görülmediği; hatta bazı belediyelerde sosyal hizmetten de öncelikli olduğu veya sosyal hizmetlerle eş anlamlı olarak değerlendirildiği anlaşılmıştır. Örneğin; İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin sosyal hizmet ve sosyal yardım örgütlenmesine bakıldığında sosyal yardım bürokrasisinin, sosyal hizmetler bürokrasisini geçtiği görülmüştür. Bu yüzden sosyal hizmetler diğer birimlerini farklı bir alana kaydırmıştır (Bkz. Şekil 3). Sosyal hizmetler adı altında yalnızca tek bir birimin; sosyal yardım biriminin kaldığı görülmüştür. İstanbul’da Sağlık ve Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı, Sosyal Hizmetler Müdürlüğü altında çalışan tek birim; aynî ve nakdi yardımlarla ilgili Sosyal Yardım Sandığı müdürlüğüdür. Yaşlı, engelli hizmetleri gibi diğer sosyal hizmet birimleri ayrı birimler olarak faaliyet göstermektedirler.

Şekil 3. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler ve Sosyal Yardımlar Birimlerinin Teşkilatlanması

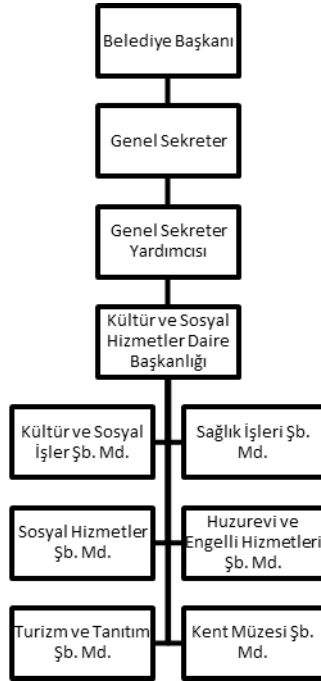
İzmir Büyükşehir Belediyesi’nde ise sosyal hizmetler dairesi bünyesindeki birimlerin hepsinin proje üreten birimler olduğu görülmüştür. İzmir Büyükşehir Belediyesi’nde; “Temel sosyal hizmetler nedir?” sorgulamasına gidildiğinde; temel sosyal hizmetlerin belirli olmadığı görülmüş, sosyal hizmetler biriminin altında olması gereken işlevlerin, sosyal projeler birimi altında yer aldığı görülmüştür (Bkz. Şekil-4).

Şekil 4. İzmir Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler ve Sosyal Yardımlar Birimlerinin Teşkilatlanması

Diğer hizmetlerde olduğu gibi, sosyal yardımlarla ilgili teşkilatlanmada da belediyelerde herhangi bir standart olmadığı, bazı belediyelerde sosyal yardımların, sosyal hizmetlerin bir unsuru olarak görüldüğü (Ankara-Şekil 2) bazı belediyelerde sosyal yardımların, sosyal hizmetlerden daha büyük ve organize olarak teşkilatlandığı (İstanbul), bazı belediyelerde Samsun gibi (Bkz. Şekil 5), sosyal yardımların ayrı bir birim olarak örgütlenmediği görülmektedir.

Şekil 5. Samsun Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Örgütlenme Şeması

Belediyelerde Sosyal Belediyecilik Algısı ve Uygulamaları

Sosyal belediyeciliğin tanımı ve bu konudaki algılarla ilgili olarak yapılan derinlemesine görüşmelerde; belediyelerin siyasi kökenleri ve bölgesel farklılıklar açısından, sosyal belediyeciliğin tanımlanmasında farklı algılar kaydedilmiş, ancak benzer sosyal belediyecilik uygulamalarının sürdüğü görülmüştür.

Sosyal belediyeciliğin tanımı ile ilgili olarak; Sağ parti kökenli belediyelerle (İstanbul, Ankara, Erzurum ve Samsun) yapılan görüşmelerde; sosyal belediyeciliğin, sosyal yardım belediyeciliği ile eş tutulduğu görülmüştür. Örneğin, Ankara Büyükşehir Belediyesi’de bir görüşmeci sosyal belediyeciliği şu şekilde tanımlamıştır:

“İşte tam da bizim yaptığımız bu iş; sosyal yardımlar, sosyal belediyeciliktir.” (Görüşmeci-1, 04.12.2013).

Bu belediyelerde sosyal belediyecilik dendiği zaman ilk bahsedilen ve anlatılan şey; yapılan sosyal yardımlar ve gelişen sosyal yardım bürokrasileri olmuştur. Görüşmecilerin ilk etapta, literatürdeki sosyal belediyecilik kavramına

hâkim oldukları görülmüştür. Ancak derinlemesine yapılan görüşmelerde, sosyal belediyecilikle ilgili algıların büyük ölçüde sosyal yardımlar çevresinde toplandığı anlaşılmıştır.

CHP’li belediyelerin sosyal belediyecilik uygulamalarının, geçmişteki toplumcu belediyecilik uygulamalarının devamı niteliğinde ve o geleneğin ruhuna uygun olarak devam ettiği gözlemlenmiştir. Ancak bu belediyelerde, sosyal belediyecilik uygulamalarında projeci belediyeciliğin baskın olduğunu, geçmişteki toplumcu belediyecilik uygulamalarının projeci belediyecilikle birlikte yürütülmeye çalışıldığı anlaşılmıştır. Örneğin İzmir’de ve Antalya’da üreticiye destek olmak için gerçekleştirilen bedava süt dağıtımı toplumcu belediyeciliğin üretici belediyecilik ilkesini sürdüren bir uygulamadır. Ancak, bu uygulama “Süt Kuzusu” adı altında bir proje ile gerçekleştirilmektedir. Benzer şekilde, kendi çiçeğini üretme ya da çiçek kooperatifleri oluşturma uygulamaları projelerle yürütülmektedir (Antalya, İzmir). AKParti’li bir belediye olan Erzurum’da ise, gençlerin istihdamına yönelik süreli projeler olduğu görülmüştür. Bu bağlamda, incelenen belediyelerde; toplumcu ve sosyal belediyeciliğe eklemlenen bir projeci belediyecilik uygulamasının olduğu açıkça söylenebilir. Belediyelerde, toplumcu belediyecilik uygulamalarından tamamen kopulmadığı, bu uygulamaları sürdürme çabalarının mevcut olduğu, bu çabaların da çoğunlukla projeler üzerinden sürdürülmeye çalışıldığı görülmüştür.

Görüşmecilere: Sizce sosyal belediyecilik nedir? Sosyal bir belediye misiniz? Toplumcu belediyecilik kavramı ile ilgili düşünceleriniz nelerdir? soruları yöneltilmiştir. Bu konuda sağ ve sol parti belediyelerinden farklı yanıtlar alınmıştır. Örneğin, Antalya’da toplumcu belediyecilik ve üretici belediyecilik ile ilgili ne düşünüyorsunuz?” sorusu şu şekilde yanıtlanmıştır:

“Belediyeler aslında üretim konumunu da yerine getirecek yerler ve çok önemli bir işlevi yerine getiriyor..., ...Özellikle başkanımızın zaten sürekli telaffuz ettiği bir kavramdır üretici belediye olmak ve bununla ilgili çalışmaları birebir takip etmek... Çevre konusunda özellikle bu konuda çalışmalar yapılıyor. Gürsu’da büyük 45 dönümlük bir arazide çiçeğimizi kendimiz yetiştiriyoruz. Antalya gibi bir yerde mevsimsel koşulları çok uygun bir yer, dışarıdan almak yerine kendimiz yetiştiriyoruz.” ... Çiçeği de çok düşük maliyete üretiyoruz. Dışarıdan satın almıyoruz.” Görüşmeci-10, 12.02.2014.

Diğer yandan Ankara Büyükşehir Belediyesi’nde görüşülen sosyal yardım sorumlusu, üretici belediyeciliğe sıcak bakmadıklarını ifade etmiştir:

“...Bazıları diyor ki, belediye bu yardımı yapmasın da bu yardımla bir iş yap-sın istihdam yaratsın. Zaten piyasada birisi iş ihtiyacı varsa, işvereni buluyor birbirini buluyorlar boşluk yok, bizim oraya girmemiz boşuna olur.... Ya bütün ürünlerde üretim alanlarında böyle bir işi yapacaksın veya yapmayacaksın. Market açsan marketçi-yi batıracaksın. Bir şey yapmak; devlet eliyle yapınca zaten yürümüyor. O yoldan gittik biz.

Yapalım dediğinde gidin fırıncılara bakın. Ankara halk ekmek üretim yapıyor. Piyasada ekmek o üretimde olmasa 3 TL olacak. Ama fırıncılar dertli. O zaman fırıncı sorar ekmeğe girdin, buzdolabına da gir. Ekmeğe girmek iyi oldu. Açlık giderildi bir miktar. Ama ya her alana gireceksin standardı belirleyeceksin, ya da hiç girmeyeceksin...” Görüşmecisi-1, 04.12.2013.

Sosyal hizmetlerin ve yardımların sunuluşunda özelleştirme ve taşeronlaşma yolu ve birtakım hizmetlerin dernekler ve vakıflar aracılığı ile gerçekleştirilmesi de diğer bir husustur. Örneğin; Samsun’da yaşlı bakım hizmetleri, özel şirketler eliyle yürütülmektedir. Ankara’da kömür, gıda dağıtımı, belediye şirketleri aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Ankara’da sosyal yardım personeli, taşeron şirketler tarafından sağlanmaktadır. İstanbul’da alışveriş kuponu uygulamaları özel şirketlerle işbirliği içerisinde gerçekleştirilmektedir. Diyarbakır’da, sosyal yardımda en az belediye kadar etkin olan ve tercih edilen “Sarmaşık Derneği” bulunmaktadır.

Benzer şekilde, Yerel Gündem 21 uygulaması ile birçok belediye UNDP ve bazı uluslararası kuruluşların hibe programlarından yararlanarak, sosyal gelişime yönelik projeler üretmiş ve üretmeye de devam etmektedir. Kalkınma aşamasında olan kimi şehirlerde, çalışma kapsamındaki Diyarbakır’da ve Erzurum’da, sosyal hizmet binaları ve toplum merkezlerinin bizzat bulundukları kampüs, bina ve araç gereçler, Yerel Gündem 21 çerçevesinde, AB fonları desteği ile kurulmuştur.

Sosyal belediyeciliğin uygulanması bağlamında değerlendirilebilecek diğer bir husus, belediyelerin, diğer belediyelerle olan ilişkisidir. Belediyelere; “İlçe belediyeleri ile sosyal belediyecilik konularında ilişkileriniz nasıl? Diğer belediyelerle bu konuda işbirliği yapıyor musunuz?” soruları yöneltilmiştir. Yardımlar konusunda, vatandaşların yardım alıp almadığı konularında, mükerrer yardımın önlenmesi amacıyla yalnızca bilgi alışverişine dayanan bir iletişimleri olduğu anlaşılmıştır. Bunun dışında, belediyelerin diğer ilçe belediyeleri ile birlikte sosyal belediyecilik faaliyetleri üretme- yürütme, konferanslar ya da ortak etkinlikler düzenleme ya da birbirlerine destek olma gibi uygulamalar içerisinde olmadıkları anlaşılmıştır. Bunun sebebi ile ilgili olarak; öncelikle siyasi-ideolojik sebepler öne sürülmüştür. Belediyelerde “her işi ben yapayım, her projenin sahibi ben olayım” anlayışının olduğu, seçimle gelen yönetimlerin olmalarından ötürü siyasi kurumlar olduğu ve bu siyasi yarışın, sosyal belediyeciliği de etkilediği dile getirilmiştir. İşbirliği açısından destek değil, köstek gördüğünü ifade eden Diyarbakır Büyükşehir belediyesi özellikle merkezi hükümetin yerel düzeydeki diğer uzantıları ile, valilik ve kaymakamlıklarla ilişkilerinin siyasi nedenlerden ötürü (merkezi hükümetin belediyelere farklı siyasi görüşleri paylaşımlarından ötürü doğan ayrılık) iyi olmadığını ifade etmiştir.

Sosyal belediyeciliğin uygulaması ile ilgili değinilen diğer bir husus, incelenen belediyelerin sunduğu sosyal hizmetlerde tatmin edici ölçüde kadın sığınma evlerinin, huzur evlerinin, bakım hizmetlerinin ve koruyucu sağlık hizmetlerinin olmadığıdır. Bunlarda standart uygulamalar yokken, sosyal yardımın yaygınlığı dikkat çekmektedir.

Sosyal Hizmetlerin ve Sosyal Yardımların Sunumu İle İlgili Olarak Tespit Edilen Sorunlar

Evrensellik Sorunu

Belediyelerin, aile, kadın, çocuk, engelli ve yaşlı gruplarına yönelik olarak sunduğu hizmetlerin içeriğinde ve türlerinde belirli bir standart olmadığı görülmüştür. Sunulan sosyal hizmetlerin içerikleri belediyeden belediyeye değişmektedir. Sosyal hizmetlerin sunum biçimlerinde de ortak bir uzlaşma yoktur. Bazı belediyelerde hizmet olarak sunulması gereken sosyal hizmetlerin bir kısmının tamamen sosyal yardımlarla bir kısmının da sosyal projelerle yürütüldüğü görülmüştür. Dolayısıyla, belediyelerin sunduğu temel sosyal hizmetlerin sürdürülebilirliğinin veya kalıcılığının olduğunu söylemek zordur. Belediyelerin verdikleri sosyal yardımların miktarları ise, belediyelerin bütçeleri ve hitap ettikleri nüfusa göre çeşitlilik arz etmektedir. Örneğin, her belediyenin belirlemiş olduğu bir hane halkı sayısına göre veya belirli bir düzende verilen standart bir nakdi yardım miktarı yoktur. Dolayısıyla, bu hizmetlerin ülke genelinde tüm belediyeler tarafından evrensel bir şekilde verildiğini söylemek mümkün değildir.

Sosyal yardımların ve genel olarak sosyal güvenliğin evrensel bir temelde sağlanması gerektiğine yönelik ilk çalışmalar İngiltere’de milletvekili William Beveridge’in 1940’larda yazdığı Sosyal Güvenlik Raporu ile olmuştur. Birleşik Krallık’ın sosyal güvenlik ve sağlık sistemlerine temel teşkil eden Beveridge Raporu’nda üç amaçlı bir sosyal devlet politikası önerilmektedir: tüm İngiltere vatandaşlarının sosyal güvelik kapsamına alınması, ulusal sağlık hizmeti ağının oluşturulması ve tam istihdamın sağlanması (Çetin, 2007). Beveridge tarafından savunulan ve tüm İngiltere vatandaşlarının sosyal yardımlara ve sosyal hizmetlere eşit erişimi, İngiltere’de “refah devletin evrenselliği ilkesi” (*universalism*), şeklinde adlandırılmaktadır (Benassi, 2010: 15). Böylelikle İngiltere’de sosyal hizmetlere eşit erişim, sosyal güvenlik politikalarının önemli bir ayağını oluşturmuş ve bu tarihten itibaren İngiltere’de yerel düzeyde verilen sosyal yardımlar merkezileştirilmiştir.

Sosyal yardımların bölgesel ihtiyaçlara dönük olarak farklılaşması, yerel farklılıkların doğası gereği bir ölçüde anlaşılabilir, ancak temel sosyal hizmetlere erişimde yerel farklılıkların olması, bu temel hizmetlere eşit erişim ve hizmet

kalitesi sorunları doğurmaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın sosyal hizmet kuruluşlarının da bu konuda yeterli olduğunu söylemek zordur. Yerel düzeyde verilen sosyal hizmetlerin içeriklerinde bölgesel farklılıkların bulunması hizmetlerin her vatandaşa eşit bir şekilde ulaşmasının önünde bir engeldir. Bu durumda; vatandaşların bulundukları şehir, aldıkları hizmetin kalitesini değiştirmektedir. Buna göre, vatandaşlar, yaşadığı şehre göre ayrımlaştırılmakta, ötekileştirilmekte ve bazı hizmetlerden mahrum kalmaktadır. Örneğin; Ankara’da sığınma evine gidebilen bir kadın, Erzurum’da gidememekte, Antalya’da engelli aracı tahsis edilen bir engelli, Samsun’da yalnızca engelli plajından faydalana-bilmekte, ancak evden plaja kendi imkânları ile gidebilmektedir. Ankara Büyükşehir Belediyesi’nde benzer bir durum bir görüşmeci tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

“Biz yardım veriyoruz diye, Mardin’den Şanlıurfa’dan geçim sağlamak için Ankara’ya göç eden ve yalnızca bizim yardımlarımızla geçinen aileler var.” Görüşmeci-1, 01.12.2013.

Bu durumda Ankara’da yaşayan yoksul aileler, Mardin’de yaşayan yoksul ailelere göre daha şanslı olabilmektedir.

Muhtaçlık Kriterlerinin Belirlenmesi ile İlgili Sorunlar

Yerel yönetimler, sosyal yardımlar verirken ve sosyal hizmetler sunarken ihtiyaç ölçekleri ve muhtaçlık kriterleri belirleyebilirler. Bunlar her bir hizmet kalemi için geliştirilmiş ölçekler olabilir, ya da hizmet kalemleri için belirlenmiş genel kriterler veya eşikler şeklinde olabilir. Yerel birimler, bu ölçekleri oluştururken bilimsel kurum ve kuruluşlardan yardım almalı, bunlar sosyal hizmet uzmanları, sosyolog ve psikolog olarak istihdam edilen personelin görüşü alınarak oluşturulmalıdır. Eğer baz olarak “gelir” alınacaksa o ülkenin belirlenmiş yoksulluk sınırı veya göreceli yoksulluk istatistikleri dikkate alınmalıdır. Öte yandan, bu ölçekler hazırlandıktan sonra, pilot uygulaması gerçekleşmeli ve dezavantajlı grupların da ölçeye katılımı sağlanmalıdır (Seçkiner Bingöl, 2015: 81).

Sosyal hizmetlerle ilgili muhtaçlık kriterlerinin nasıl belirlenmesi gerektiği; bu kriterlerin esnek mi, katı mı tutulmasının daha iyi olacağı öteden beri bu hizmetlerle ilgili mesleklerin sorguladığı sorulardan biridir. Yerel düzeyde sunulan sosyal hizmetlerle ilgili olarak belirlenecek kriterlerin merkezden mi yerelden mi belirlenmesi gerektiği de diğer bir sorundur.

Muhtaçlık kriterleri ile ilgili olarak yapılan görüşmeler ve belediyelerin başvuru formlarında istediği kriterler değerlendirildiğinde; bu kriterlerin belirlenmesinde, belediyelerin kendilerine başvuran dezavantajlı grupları “nasıl tanımladığının” öncelikli olduğu görülmüştür. Belediyelerin yerel düzeyde algıla-

dıkları yoksulluk türü, kendi yoksulluk algıları ve sosyal yardımın amacı ile ilgili fikirlerinin; verdikleri sosyal yardımların ve sosyal hizmetleri kimlerin alması gerektiği ile ilgili olarak geliştirilen kriterlerde etkili olduğu söylenebilir.

Örneğin; İstanbul ve Ankara gibi büyükşehirlerde yoksulluk tanımlarında “kentsel yoksulluk” tanımının vurgulandığı, yoksulluğun “kent yaşamının getirdiği bir kriz durumu”, “köyden kente göçün bir sorunu” olarak tanımlandığı görülmüştür (Görüşmeci-1, Görüşmeci-3). Dolayısıyla, buralarda verilen sosyal yardımlar kentsel yoksulluğu gidermeye yönelik; kira yardımı, yol yardımı, fatura ödeme gibi çeşitlenmiş, başvurularda istenen kriterlerin bireylerin kentsel yoksulluk içinde olup olmadığını sorgulamaya yönelik olduğu anlaşılmıştır.

Diyarbakır ve Erzurum gibi nispeten daha küçük ve yoksul nüfus oranının yüksek olduğu büyükşehirlerde “mutlak yoksulluk” tanımlarının öne çıktığı görülmüştür. Bu büyükşehirlerde görüşmeciler “yoksul değil çok yoksul ailelere yardım vermeye çalıştıklarını”, “yoksulun da daha yoksulunun” olduğunu belirtmişlerdir (Görüşmeci-15), (Görüşmeci-17).

İzmir’de, Antalya’da ve Samsun’da ise görece yoksulluk tanımlarına vurgu yapıldığı görülmüş, sosyal yardım vermede büyükşehir belediyelerinin ilke olarak “esnekliği” benimsedikleri anlaşılmıştır. Sağ parti büyükşehir belediyelerinde yapılan görüşmelerde yoksulluğa faydacı bir bakış gözlemlenmiştir. Bu belediyelerde yoksulluk sorununa yaklaşımlar “yoksula yalnızca o sıkıntılı durumu atlatabilmesine olanak sağlayacak şekilde” ve “toplumun diğer bireylerine zarar gelmesini önlemek adına”, “sosyal kriz ortamına engel olmak” amacı ile yardım edildiği belirtilmiştir. Dolayısıyla bu şehirlerde yapılan sosyal yardımlar aynı, sınırlı ve sosyal destek amaçlı tutulmuştur.

Büyükşehir belediyelerinin sosyal inceleme formları ve sosyal yardım başvuru formları incelendiğinde; bu formların her belediyede çok farklı şekil ve içerikte olduğu görülmüş, formların belediye çalışanları tarafından oluşturulduğu anlaşılmıştır. Bu formlarda sorulan soruların, vatandaştan istenen temel bilgilerin ve sosyal yardım için sağlanması gereken koşulların, büyükşehir belediyesi çalışanları, yöneticileri, sosyal hizmet uzmanları ve sosyologlar tarafından belirlendiği anlaşılmış, dolayısıyla her büyükşehir belediyesinde benzer hizmetler için farklı kriterler beklendiği görülmüştür. Muhtaçlık kriterleri ile ilgili bilimsel herhangi bir ölçeklendirme yapılmamakta, bu konuda da uzman kuruluşlardan; üniversitelerden v.b. yardım alınmamaktadır. Buna göre; bir belediyede gıda yardımı için belirlenen kritik ölçekler açlık sınırı ile ölçülürken (Diyarbakır), diğer bir belediyede asgari ücret üzerinden (Ankara) hesaplanabilmektedir. Antalya’da, İzmir’de ve Diyarbakır’da birebir hane halklarının evlerini ziyaret şeklinde ve sosyal hizmet uzmanlarının verdiği raporlara göre; bu kişilerin bilgi, tecrübesine

duyulan güvene dayanarak yardım miktarı ve şekli sübjektif değerlendirmelerle belirlenmektedir.

Muhtaçlık kriterlerinin yerel ihtiyaçlara ve kişisel durumlara göre esnek tutulması, belirli bir standarttan özellikle kaçınıldığı, bazı belediyelerde görüşmeciler tarafından bildirilmiştir. Bu, sosyal hizmet uzmanlarının bilinçli bir tercihi olabilir. Ancak temel bazı ölçeklendirme sistemlerinin ve genel muhtaçlık kriterlerinin belirlenmiş olmasının, bu konudaki kötüye kullanımları ve sübjektif değerlendirmeleri azaltacağı şüphesizdir.

Örgütlenme ve Yönetmel Kapasite ile ilgili Sorunlar

Yönetmel örgütlenme ile ilgili dile getirilebilecek sorunlar iki başlıkta toplanabilir: Birincisi; sosyal hizmetlerin ve sosyal yardımların yerel yönetimler tarafından sunulması ile ilgili sorunlardır. Burada büyükşehir belediyelerinin yönetmel kapasitelerinin bu hizmetlerin genişlik ve çeşitlilik arz eden özellikleri ile başa çıkmada zorlanması sorunu dile getirilmektedir. Belediyelerin mali ve yönetmel kaynakları, bu hizmetlerin sağlıklı bir şekilde verilmesine olanak vermemektedir. Belediyeler, bu hizmetlerle ilgili olarak merkezi yönetime göre, tali görev ve yetkilere sahip olsalar da bu hizmetlerle ilgili büyük beklenti ve talep görmektedirler. Öte yandan, bu hizmetlerin yerel düzeyde verilmesi, siyasallaşma, yozlaşma ve bazı mükerrerlik sorunlarını beraberinde getirmektedir. Bu, hizmet alanlarında çok başlılık ve eşit ve standart hizmet sunumu sorunlarını da doğurmuştur. Dolayısıyla, sosyal hizmetlerin ve sosyal yardımların merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasındaki görev ve yetki paylaşımını yeniden düzenleyen reformlara ve geliştirilecek yeni yönetmel modellere ihtiyaç vardır. Sosyal yardımların tamamen merkezi yönetim tarafından ve nakdi bir şekilde verildiği (İngiltere gibi) ülke örnekleri vardır. Sosyal hizmetlerin ise tamamen yerel yönetimlere devredilmesi halinde, yerel yönetimlere aktarılabacak kaynak ve verilecek yönetmel kapasite destekleri düşünölmelidir.

İkinci olarak, büyükşehir belediyelerin kendi iç örgütlenmelerinde, yerel düzeyde sosyal yardım ve sosyal hizmetin fonksiyonel ayrımının olmaması, bu hizmetlerin ana işlevlerinin sürdürölmesini engellemiş, temel sosyal hizmetlerin birçoğu sosyal yardım olarak verilmiş, bu ise bu hizmetlerde çeşitli hak kayıplarına yol açmıştır. Belediyelerde sosyal hizmet ve sosyal yardım müdürlüklerinin örgütlenmesinde, sosyal yardımın ve sosyal hizmetin fonksiyonel olarak birbirinden ayrılması önemlidir. Bu ayırımda; sosyal hizmet öncelikli olmalı, sosyal yardım, sosyal hizmetinin tamamlayıcı unsuru olarak görev görmelidir.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada, Türkiye’de yedi büyükşehir belediyesinin sosyal hizmet ve sosyal yardım faaliyetleri, sosyal belediyeciliğin gelişimi bağlamında ve yedi büyükşehir belediyesi örneğinde incelenmiş ve belediyelere bu hizmet alanlarında öneriler geliştirilmiştir.

Büyükşehir belediyelerinin sosyal belediyecilik algısına yönelik yapılan değerlendirmelerde; sosyal belediyeciliğin daha çok sosyal yardım belediyeciliği olarak algılandığı anlaşılmıştır. Geçmişten bugüne sosyal belediyeciliğin dönüşümü bağlamında yapılan incelemede ise; sosyal belediyeciliğin; toplumcu belediyecilik ilkelerinin yeni sağ uygulamalarla sürdürüldüğü, bazı belediyelerde ise hiç uygulama bulmadığı görülmüştür. Projeciliğin sosyal belediyecilik uygulamalarında yaygın olduğu anlaşılmıştır. Sosyal belediyecilik ilkelerinin işbirliği ve katılım unsurlarının geliştirilmeye ihtiyacı olduğu ve yerindenlik unsurunun sosyal belediyecilikte önemli bir ilke olarak dikkate alınması önerilmektedir. Hizmetlere halk katılımı artırılmalı, yerel paydaşların, sosyal hizmet ve yardım alanlarında işbirliği arayışları yüksek olmalıdır.

Örgütlenme ile ilgili erişilen bulgularda; merkezi yönetimin sosyal politika uygulamalarında belediyelerin genişleyen görevlerine karşın halen etkili olduğu anlaşılmakta; bu ise belediyelerin dağınık ve sınırlı örgütlenmelerinde, huzur evi ve kadın sığınma evleri sayılarından ve görüşmecilerin tekrarlayan bir şekilde, kaynak ve yönetsel kapasite problemlerinden bahsetmelerinden anlaşılmaktadır. Büyükşehir belediyeleri sık karşılaşılan bir sorun olarak; yerel yönetimlerin “fazla talep” ve “sınırlı yetki ve kaynak” problemi ile; sosyal belediyecilik alanında da karşılaşmaktadır. Sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar alanında öncelikli olarak merkezi yönetim yetkili olmasına rağmen, bu hizmet alanlarında yerel yönetimlerin işlevleri genişlemektedir. Özellikle sosyal yardım alanında belediyeler etkindir. Bu durum ise, bu hizmet alanlarında çok başlılık, eşit ve standart hizmet sunumu sorunlarını doğurmaktadır.

Sosyal hizmetlerin evrensel bir temelde sunulması konusu üzerinde durulmalı, tek çatı altında toplanması halinde veya tamamen yerel yönetimler tarafından verilmesi halinde yönetsel kapasite destekleri ve modelleri geliştirilmelidir. Belediyelerde sosyal hizmetlerin ve sosyal yardımların fonksiyonel ayrımlarının yapılması ve bu hizmetlerde belirli bir standardın sürdürülmesine yönelik çalışmalar yapılması önerilmektedir. Sosyal hizmet ve sosyal yardım müdürlüklerinin örgütlenmesinde, sosyal yardım ve sosyal hizmet fonksiyonel olarak birbirinden ayrılmalı; sosyal hizmet öncelikli olmalı, sosyal yardım, sosyal hizmetinin tamamlayıcı unsuru olarak görev görmelidir. Büyükşehir belediyelerinde sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar alanındaki karışık örgütlenme, ayrı sosyal yardım

müdürlükleri ve ayrı sosyal hizmet müdürlükleri kurulması ile netleşmelidir.

Muhtaçlık kriterleri ile ilgili olarak tespit edilen sorunlara yönelik olarak; yerel sosyal yardımlarda farklı muhtaçlık kriterlerinde bir standart yakalamak amacıyla merkezi hükümet tarafından belirlenen eşikleri önceden belirlenmiş ihtiyaç çizelgeleri, tüm belediyelerde uygulanabilecek bir örnek ölçeklendirme sistemi önerilmektedir. Örneğin bu eşikler, kritik, önemli, ortalama ve düşük ihtiyaçlar şeklinde sıralanabilir. Bu eşiklerin içerikleri, dezavantajlı kesimlerin lehine geniş tutulabilir veya yerel farklılıklar gözetilerek değiştirilebilir. Bu şablon, sosyal incelemecilerin sübjektif değerlendirmelerini sınırlar veya kötüye kullanımları minimize eder. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı böyle bir ölçeği, üniversiteler veya bilim kuruluşlarından yardım alarak geliştirebilir ve tüm belediyeler için uygulama zorunluluğu getirmelidir. Muhtaçlık kriterlerinde, merkezi kriter belirleme birimlerinin kurulması, kriterlerin bilimsel ölçekler ve standartlara göre oluşturulması gerekir.

Sosyal yardım türleri ve verilme biçimlerinde, aynı yardımların nakdi yardımlara göre ağırlıkta olduğu görülmüştür. Aynı yardımın elden ele koliler şeklinde görünür bir şekilde yapılması, yardımın gizliliği ve vatandaş onurunu koruması ilkelerini zedelemektedir. Bu bağlamda aynı yardımlarda; alışveriş çeki, gıda çeki, eşya çeki gibi, marketlerle ve mağazalarla anlaşarak kuponlama sistemlerine geçiş yapılabilir. Bu, yardımların taşıma ve nakliye maliyetlerini azaltmasının yanında, vatandaşın belediyenin belirledikleri dışında, dilediği gıda veya eşya kalemlerini alabilme özgürlüğüne kavuşmasını sağlar. Kuponlama sistemini, İstanbul Büyükşehir Belediyesi gıda yardımlarında kullanmaktadır. Nakdi yardımların ise, farklı miktarlarda ve çok çeşitli kalemlerde daha çok yöneticilerin inisiyatiflerine göre verildiği anlaşılmaktadır. Nakdi yardımların bütçelenmesinde, fonlama sistemine geçilmesi önerilmektedir. Nakdi yardımların fonlanmasında, acil ihtiyaç fonu, kriz fonu, kira fonu, fatura yardım fonu gibi fonlar kurulmalı, bu fonların içerikleri ve miktarları belediye bütçesi ile belirlenmelidir. Bu uygulama da nakdi yardımların kötüye kullanımını önler.

Sonuç olarak, bu çalışmada; sosyal belediyeciliğin gelişimi bağlamında sosyal hizmetlerin ve sosyal yardımların verilmesi üzerine bir değerlendirme yapılmış, bu hizmet alanlarında karşılaşılan, örgütlenme, yönetsel kapasite, muhtaçlık kriterlerinin belirlenmesi ve evrensellik problemlerine değinilmiş ve çeşitli öneriler geliştirilmiştir.

Kaynakça

5393 Sayılı Belediye Yasası, Tarih: 13/7/2005 Sayı :25874 Resmi Gazete.

Ankara Büyükşehir Belediyesi (2011) *Ankara Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu* 2011. Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi.

Ankara Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler ve Sosyal Yardımlar (t.y.), Erişim: 15.05.2013, <http://www.ankara.bel.tr/sosyal-hizmetler/sosyal-yardimlar>

Antalya Büyükşehir Belediyesi Kadın Sığınma Evi, Kadın Danışma Merkezi ve Şiddet Yardım Hattı Çalışma Usul ve Esaslarına Yönelik Yönetmelik, Antalya Büyükşehir Belediyesi 04/2015, Sayı: 33773088.

ASPB (2014). *Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2014 Yılı İdari Faaliyet Raporu*, Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

Bahar, G., Baha, A. ve Savaş, G. (2009). Yaşlılık ve Yaşlılara Sunulan Sosyal Hizmetler. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4 (12), 85-98.

Benassi, D. (2010). Father of the Welfare State? Beveridge and the Emergence of Welfare State. *Sociologica*. 3 (10). 1-21.

Çetin, R. (2007). İngiltere Almanya ve Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemleri ve Sağlık Reformları. <http://www.emekdunyasi.net/ed/arastirmalar/450-ingiltere-almanya-ve-turkiye-de-sosyal-guvenlik-sistemleri-ve-saglik-reformlari>. Erişim Tarihi: 10.12.2017.

DİKASUM (Diyarbakır Kadın Sorunlarını Araştırma ve Uygulama Merkezi), Kadın Konukevi ve Beyaz Kelebekler Çamaşır Evleri (t.y.), Erişim: 18.04.2014

Erder, S., İncioğlu, N. (2008). *Türkiye’de Yerel Politika’nın Yükselişi İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ersöz, H.Y. (2011). *Sosyal Politikada Yerelleşme*. İstanbul: İTO Yayınları

Erzurum Büyükşehir Belediyesi (2012). *Erzurum Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu*. Erzurum: Erzurum Büyükşehir Belediyesi.

Güler, M. (2004). *Türkiye’de Toplumcu Belediyecilik Anlayışının Evrimi*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, (2011). *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.

İzmir Büyükşehir Belediyesi (2012). *İzmir Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu 2011-2012*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi.

Karataş, K. (2001). Belediyelerin Sosyal Görevleri: Belediyeler ve Sosyal Hizmet. *İnsani Gelişme ve Sosyal Hizmet: Prof. Dr. Nesrin Koşar’a Armağan*. (s. 214-226). Ç. Arıkan (Ed.), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Yayın No: 009.

Keleş, Ruşen (2009). *Yerinden Yönetim ve Siyaset*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Kesgin, B. (2008). *Yoksulluğa Yerel Müdahale Sosyal Belediyecilik Karşılaştırmasında Eminönü ve Beşiktaş Belediyeleri Örnekleri*. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Lorasdağı, B., Sumbas, A. (2015). Türkiye’de Yerel Siyaseti Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Üzerinden Düşünmek: Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Belediyeler, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 24 (2). 1-27.

Onat, Ü. (2006) Sosyal Hizmet Açısından Günümüzde Yoksulluk Sorunu, *Sosyal Hizmet Sempozyumu: Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler* (Haz. Ümit Onat), s.26-35.

Samsun Büyükşehir Belediyesi (2010). *Samsun Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu 2010*. Samsun: Samsun Büyükşehir Belediyesi.

Samsun Büyükşehir Belediyesi (2012). *Faaliyet Raporu 2012*, Samsun: Samsun Büyükşehir Belediyesi.

Samsun Büyükşehir Belediyesi, 2012 Faaliyet Raporu, s. 130-132. <http://www.samsun.bel.tr/ContentDownload/2012%20Faaliyet%20Raporu.pdf>.

Seçkiner Bingöl, E. *Yerel Yoksulluk Yönetimi: İngiltere Örneği ve Sosyal Belediyecilik Bağlamında Türkiye’de Büyükşehir Belediyeleri Üzerine Bir Araştırma*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Subaşı, N. ve Öztekin, Z. (2006). Türkiye’de Karşılanamayan Bir Gereksinim: Evde Bakım Hizmeti, *TSK Korumucu Hekimlik Bülteni*, 5(1), 19-31.

Uçar Kocaoğlu, B., Seçkiner Bingöl, E. (2015). Belediye Hizmetlerinde Gönüllü Katılım: Konya Örneği, *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17 (29). 53-62.

Yıldırım, S. (1990). *Yerel Yönetim ve Demokrasi*. Türk Belediyeciliği’nde 60 Yıl Uluslararası Sempozyum, Ankara Büyükşehir Belediyesi. 23-24 Kasım. Ankara, s. 7-43.

Görüşmeler

1. Görüşmeci-1: Ankara Büyükşehir Belediyesi Sosyal Yardım Planlama Koordinasyon Şube Müdürü

04.12.2013.

2. Görüşmeci-2: Ankara Büyükşehir Belediyesi Sosyal Yardım Personel Sorumlusu, 04.12.2013.

3. Görüşmeci-3. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sosyal Yardım Sandığı Sorumlusu, 16.01.2014.

4. Görüşmeci-4: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmet Uzmanı, 16.01.2014.

5. Görüşmeci-5: İzmir Büyükşehir Belediyesi Sosyal Projeler Daire Başkan Yardımcısı-03.02.1014.

6. Görüşmeci-6: İzmir Büyükşehir Belediyesi Sosyal Yardım Müdürü, 03.02.2014.
7. Görüşmeci-7: İzmir Kent Konseyi (Kadın Meclisi Sorumlusu) 04.02.2014.
8. Görüşmeci-8: İzmir Kent Konseyi, 04.02.2014.
9. Görüşmeci-9: İzmir Kent Konseyi, 04.02.2014.
10. Görüşmeci-10: Antalya Büyükşehir Sosyal Hizmetler Daire Başk., 12.02.2014.
11. Görüşmeci-11: Antalya Büyükşehir Sosyal Yardımlar Şube Müdürü, 11.02.2014.
12. Görüşmeci-12: Antalya Büyükşehir Toplum Hizmetleri Şube Müdürü, 11.02.2014.
13. Görüşmeci-13: Antalya Büyükşehir Belediyesi Kariyer Ofisi, 12.02.2014.
14. Görüşmeci-14: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Daire Başk., 05.03.2014.
15. Görüşmeci-15: Diyarbakır Büyükşehir Beled. Sosyal Hizmetler ve Yardım Şube Müdürü, 04.03.2014.
16. Görüşmeci-16: Diyarbakır Büyükşehir Beled. Sosyal Hizm Uzmanı, 04.03.2014.
17. Görüşmeci-17: Diyarbakır Büyükşehir B. Sosyal Projeler Birim Sorumlusu, 04.03.2014.
18. Görüşmeci-18: Diyarbakır B.Şehir Beled. Meslek Edindirme Birimi, 04.03.2014.
19. Görüşmeci-19: Diyarbakır Kent Konseyi Genel Sekreteri, 05.03.2014.
20. Görüşmeci-20: Erzurum Büyükşehir Beld. Kültür ve Sosyal İşler Daire Bşk., 11.03.2014.
21. Görüşmeci-21: Erzurum Büyükşehir Beld. Sosyal Yardım Sorumlusu, 11.03.2014.
22. Görüşmeci-22: Erzurum Büyükşehir Sosyal Yardım Sorumlu Yard., 11.03.2014.
23. Görüşmeci-23: Erzurum Büyükşehir Beld- AB Proje Koordinasyon Birimi Sorumlusu, 11.03.2014.
24. Görüşmeci-24: Samsun Büyükşehir Beld. Kültür ve Sosyal İşler Daire Bşk., 01.12.2013.
25. Görüşmeci-25: Samsun Büyükşehir Bld. Sosyal Hizmet Uzm., 01.12.2013.

Kentleşme, Güven, Dayanışma Kavramları Bağlamında Sosyal Sermaye ve Musahiplik Geleneginin Analizi

Elif KARAKURT TOSUN*

Öz: Toplumdaki bireyler arasında güven – işbirliği bağlarının oluşmasına temel hazırlayan ve bunun devamlılığını sağlayan bir takım mekanizmalar bulunmaktadır. Bu mekanizmalar sosyal sermaye başlığı altına ele alınmaktadır. Alevilik sistemi içinde temel kurumlar arasında yer alan musahiplik geleneği de güven, işbirliği ve gönüllülük temelinde şekillenmektedir. Bu çalışmada sosyal sermaye olgusunun bileşenleri, yapısı öncelikle analiz edilmiştir. Daha sonra musahiplik geleneği içerik ve şekil şartları bağlamında incelenmiştir. Bu analizlerden hareketle musahiplik bağının sosyal sermaye kavramıyla örtüşen ve ayrılan yönlerinin neler olduğu ele alınmıştır. Neticede ulaşılan sonuç ise şu şekildedir: hızla kentleşen ve farklılıklara şüphe ile bakılan bir dünyada, kişiler arasındaki güven duygusunu güçlendiren her bağ kıymetlidir ve desteklenmelidir.

Anahtar Kelimeler: Kentleşme, güven, sosyal sermaye, Alevilik, musahiplik geleneği.

Analysis of Social Capital and Musahiplik Tradition Context of Urbanization, Trust, Solidarity Concepts

Abstract: There are a number of mechanisms that provide the basis for the formation of trust and cooperation bonds among the individuals in the society and ensure its continuity. These mechanisms are discussed under the title of social capital. The tradition of musahiplik which is among the basic institutions in the Alevism system is also shaped on the basis of trust, cooperation and volunteerism. In this study, the components and structure of social capital phenomenon have firstly been analyzed. Then, the tradition of musahiplik has been examined in terms of content and form. Based on these analysis, what the overlapping and the differing aspects of the musahiplik bond are with the concept of social capital have been discussed. The conclusion consequently reached is like this: in the world which is rapidly urbanized and where the diversities are considered with suspicion, each bond that strenghtens the sense of trust among the individuals is precious and should be supported.

Keywords: Urbanization, trust, social capital, Alevism, the tradition of musahiplik.

* Doç.Dr., Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Ali Osman Sönmez Kampüsü, Bursa/ Türkiye

Makale gönderim tarihi: 09.06.2017

Makale kabul tarihi: 15.02.2018

Giriş

Kent; farklı kültürlerden ve farklı sosyo-ekonomik koşullardan gelen kişilerin yaşamlarını sürdürdükleri coğrafi bir mekândır. Bu mekânsal yapıda; farklı özelliklere sahip kentlilerin bir arada yaşamalarında, kentsel huzurun ve barışın sağlanmasında sosyal sermaye önemli bir bileşendir. Fakat 21. yüzyılda kentlerde farklı toplumsal sınıfların yaşam alanlarının birbirlerinden kesin çizgilerle ayrıldığı ve bireyler arasındaki iletişimin dolayısıyla güven duygusunun zayıfladığı gözlemlenmektedir. Bu durum sürdürülebilir bir kentsel yaşamın önündeki en önemli problemlerden birisidir.

Sürdürülebilir bir kentsel yaşamın sağlanabilmesi; kentteki bireyler arasında güven, işbirliği ve iletişim ağlarının canlandırılmasıyla mümkün olabilecektir. Toplumdaki bireyler arasında güven ve işbirliği bağlarının oluşmasına temel hazırlayan ve bunun devamlılığını sağlayan bir takım mekanizmalar bulunmaktadır. Bu mekanizmalardan bir kısmı gönüllülük esasına dayanan sivil toplum oluşumları, akrabalık – arkadaşlık ilişkileri, hemşehri temelli yapılanmalar, komşuluk kurumu, din temelli mekanizmalar, vb. şeklinde çok çeşitlidir. Toplumsal yapıda bireyler arasındaki bağları güçlendirecek kurumların sayısının artması huzurlu, güvenli ve dolayısıyla sürdürülebilir bir yaşama hizmet edecektir.

Bu çalışmada sosyal sermaye literatüründe kendisine çok az yer bulabilen din temelli bir bağ olan musahiplik geleneği irdelenmiştir. Musahiplik geleneğinin bir sosyal sermaye bileşeni olarak kabul edilip edilemeyeceği çalışmanın temel sorunsalıdır. Musahiplik geleneği, Alevi inancının geçmişten günümüze kadar devam eden en sağlam işbirliği ve dayanışma mekanizmasıdır. Musahiplikle birlikte birey kendisi dışında, mensubu olduğu aileyi de bir ömür boyu etkiler; her koşulda musahibi olan kardeşine yardım etmekle yükümlü kınır. Böylece musahiplik bağı ile bağlanan bireyler mensubu olduğu ailenin ve toplumun dışında ayrıca musahibi olduğu aile ile de derin bağlar kurarak toplumsal yapıda kendini daha güvenli hisseder. Böylece sosyal sermayenin bireye; dış dünya ilişkisinde, içinde yer aldığı topluluktan aldığı güç – özgüvenle dış dünya ile köprü kurabilme yetisini sağlama gücü musahiplik sistemi ile de sağlanmaktadır.

Çalışma kapsamında öncelikle kentleşme süreçlerinde bireyler arasında kaybolan güven ve işbirliği sorunsalı kentsel mekân – ilişkiler temelinde irdelenmiştir. İkinci olarak toplumsal yapıda bireyler arasında işbirliği ve güveni tesis etme sürecinde akademik literatürde önemli bir yere sahip olan sosyal sermaye olgusu ele alınmıştır. Daha sonra ise, çalışmada Alevilik bir dini kurum olmanın ötesinde sosyal bir sistem olarak analiz edilmiştir. Bu çerçevede Alevilik sistemi içindeki en önemli kurumlardan olan musahiplik olgusunun dini bir yükümlülükten öte bireyler arasındaki ilişkinin şekillenmesi sürecindeki rolü ve

sosyal sermaye olgusunun bileşeni olma fonksiyonu ele alınmıştır.

Kentleşme Sürecinde Bireyler Arasındaki Güven ve İşbirliği Sorunsalı

Kent; sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, gidiş-geliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinimlerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşılarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşim birimleridir (Keleş, 2013). Tarih içinde çeşitli nedenlerle kentlerin taşıdıkları anlamlar ve işlevleri sürekli olarak değişikliğe uğramıştır. Bulundukları dönemin siyasal, ekonomik ve kültürel yapısı kentlerin geçirdikleri değişim sürecinde önemli bir yere sahiptir. Bu alanlarda tanık olunan olaylar dolaylı veya dolaysız olarak kentsel yönetim tarzını, kentsel mekânın kullanım biçimini, kentteki kişilerin birbirleriyle olan ilişkilerini etkilemekte ve yön vermektedir.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ekonomik, politik, sosyo - kültürel dönüşümler kentsel mekân algılamalarında dolayısıyla kentsel mekânın biçimlenmesinde ve kentli bireyler arasındaki ilişkilerde etkilerini göstermektedir. Sanayi devriminde kentlerin aldığı göçlerden farklı olarak, günümüz kentleri iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki yaşanan gelişmelerle geçmiş dönemlere oranla daha fazla göç alır hale gelmişlerdir. Teknolojik gelişmeler neticesinde mekânsal engellerin çok daha rahat aşılar hale gelmiş olması ile kent, gerek ülke içinden gerekse ülke dışından yoğun bir insan akınıyla karşı karşıya kalmıştır. Aldığı iç ve dış göçlerle birlikte hızlı büyüyen kentlerin nüfusları milyonları, on milyonları ve hatta yirmi milyonları bulabilmektedir (Karakurt, 2002: 14).

Günümüz koşullarında kentsel yapıda, ticari aktivitelerin ve bireylerin bir araya geldiği ve ulaşım akslarının kesiştiği kent merkezi olgusu önemini yitirmiş- tir, kentlerde birden çok merkez ortaya çıkmıştır, geniş çevre yollarıyla bölgeler arası hareketlilik yaşanmaya başlamıştır. Fakat bu hareketliliğe rağmen, kentte birbirinden kopuk, birbirine yabancı ve farklı kimliklere sahip mekânlar artmaktadır. Yaşanan toplumsal parçalanma, kentte güven ve emniyeti yok etmektedir. Kentin sokaklarında, metrolarında her an, her şeyle –kapkaç, cinayet, eğlence, vb.- karşılaşılma ihtimali artmıştır. Sokaklar artık garantisiz, sosyal güvenceden yoksun insanların mekanıdır (Su, 1995: 47).

Kentteki bireyler arasındaki iletişimsizlik ve güvensizlik, sürdürülebilir kentsel yaşamın önündeki en büyük tehditlerden birisidir. Farklı toplumsal grupların yaşamlarını sürdürdükleri iş, ikamet ve eğlence mekânlarının birbirinden ayrılmasıyla toplumsal gruplar arasında ayrışma hız kazanmaktadır (Ayata, 2003: 37).

Kente yönelen yoğun göç ile birlikte kentte bilinmeyen olgusu giderek artmıştır. Zorunlu sebeplerle kente göç etmiş ve formel mekanizmalar içinde konut – iş bulmayan kişilerin bir kısmı, kentte yaşamlarını sürdürebilmek adına enformel mekanizmalara başvurmaktadır. Kentsel mekanda barınma amaçlı gecekondular tarzı konutların yapılması, kişilerin geçimlerini enformel işlerle sağlamaları, kentteki sosyo – ekonomik koşullara uyum sağlayamayan parçalanmış aileler ve bunun sonucu ortaya çıkan evsiz çocuklar, sayısı her geçen gün artan kap – kaçların varlığı ve diğer kent suçlarının sayısının yükselmesi, vb. unsurlar enformel mekanizmaların örnekleridir. Özellikle göçle büyüyen az gelişmiş toplumların kentlerinde, formel sektörlerde istihdam imkânı olmadığı zaman yoksulluk kültürü ortaya çıkmaktadır. Bu kesim bir yoksulluk kültürüne sahiptir, koşullar değiştiğinde bunalımlı ve sadece anlık yaşamaya önem vermekte, geleceğe ise önem vermemektedir (Kıray, 1982: 59). Bu bireylerin kentsel yaşamda sayılarının artması, orta – üst gelir grupları arasında kendi yaşamlarına ait bir tehdit olarak algılanmakta ve bu kişilerle ortak mekânları paylaşmak ciddi bir risk olarak kabul edilmektedir. Neticede özellikle orta – üst gelir grupları kentsel kamusal alanı terk ederek kendi kabuklarına çekilmeye başlamışlardır. Sennett'in ifadesiyle, ... kentler insanlarla doldukça bu insanlar birbirleriyle işlevsel bağlarını yitirmeye başladılar. Kentlerde daha fazla yabancı vardır ve daha yalıtılmış durumdadırlar. Bu yoğun insan akını ile kentsel yaşam gittikçe renksizleşmekte ve nihayet kamusal alan ortadan kaybolmaktadır (Sennett, 1996: 176). Bilinmeyenin verdiği korkuyla yükselen özel yaşam anlayışı sonucunda orta ve üst gelir grupları, kent içi alanların negatif özelliklerinden uzak, ama kente yakın bölgelerde oluşturulmuş olan yerleşim bölgelerine taşınmaya başlamışlardır. Bu kişiler, benzer toplumsal yapıya sahip, homojen grupların oluşturduğu yerleşim bölgelerinde yaşamayı tercih etmektedirler. Bir zamanlar kentlerin kurulmalarına neden olan korkuların yerini, 21. yüzyıl kentinde 'kentsel korkular' almıştır; 'içerideki düşman'a ilişkin korkular. Bu tür korku bir bütün olarak; kolektif mülkiyet ve bireysel güvenliğin kolektif teminatı olarak kentin bütünlüğü ve güvenliğinden çok, kentin içinde kişinin kendi yuvasının yalıtılmışlığı ve güvenliğiyle ilgidir. Bir zamanlar kentin etrafını saran duvarlar artık çok farklı yönlerde şehri boydan içeriden bölmektedir. Kontrol altındaki bölgeler, belli kişilerin girişine izin verilen kontrol altındaki kamusal mekânlar, kapılarda silahlı bekçiler ve elektronik olarak işleyen kapılar; bütün bunlar artık kent kapılarının altında pusuya yatmış yabancı ordular ya da yol çeteleri, çapulcular ve büyük oranda bilinmeyen öteki tehlikelerden çok, istenmeyen hemşerilere karşı alınmış önlemlerdir (Baumann, 1999: 57). Kentlerdeki demografik yapının çeşitlenmesiyle kamusal alanlarda yaşanmaya başlanan güvenlik sorununun yol açtığı boşluk ve korku, orta ve üst gelir gruplarının kentsel mekânı terk ederek kentlerin etrafında yeni yapılanan ve güvenlik önlemleriyle korunan konutlarla aşılımaya çalışılmıştır.

Kentte yaşayan farklı toplumsal gruplar, yaşam alanlarının ayrılmasıyla birlikte birbirlerinden uzaklaşmaktadırlar. Parçalanmış kentte gerilim, şüphe ve ayrımcılık farklı gruplar arasındaki temaslara giderek daha fazla damgasını vurmaktadır ve gruplar aralarındaki uzlaşılması mümkün olmayan farklılıklar vurgulandıkça kentsel bütünleşme ümidi giderek azalmaktadır (Calderia, 1996; Ayata, 2003: 37).

Neticede kente/kentliliğe ait ortak paylaşımlar miadını doldurmuştur (Zukin, 1995: 2). Böylesi güvensiz bir ortamda kentteki bireyler arasında güven ilişkisinin kurulmasına imkân verecek, işbirliği ve dayanışmayı geliştirecek mekanizmalar her geçen gün önem kazanmaktadır.

Sosyal Sermaye Olgusu

Woolcock ve Narayan'ın savına göre, sosyal sermaye bir terim olarak ilk kez Hanifan (1916) tarafından kullanılmıştır. Hanifan, toplumun katılımının eğitim ve okul performansını arttırmadaki önemini açıklarken, sosyal sermaye kavramını ortaya atmış; sosyal sermayeyi sosyal birimi oluşturan bireyler ve aileler arasında iyi beklentiler, arkadaşlık, sempati ve sosyal ilişki gibi çoğu insanın günlük yaşamında görülebilecek kavramlara dayalı olarak tanımlamıştır (Tüylüoğlu, 2006: 21). Modern anlamda ise sosyal sermaye kavramı varlığını, Pierre Bourdieu'un sosyoloji (1980), Robert Putnam'ın siyasal bilimler (1993, 1996), James Coleman'ın eğitimsel sosyolojisi (1988) ve Francis Fukuyama'nın ekonomi tarihi ve sosyoloji (1996) ve Dünya Bankası'nın (Narayan ve Pritchett 1997) makro düzlemdeki çalışmalarına borçludur. Sosyal sermaye kavramı farklı disiplinler ve yaklaşımlar tarafından farklı kavramsal çerçevelerle sınırlandırılmakta, amaçlarına ya da kaynaklarına göre farklı sosyal sermaye tanımları tartışılmaktadır (Köse, 2004: 45). Sosyal sermaye; en az iki kişi arasında, güvene dayalı bir şekilde kurulabilen iletişim imkânı veya başka bir ifade ile toplumu oluşturan fertler, sivil toplum örgütleri ve kamu kurumları arasındaki koordinasyon faaliyetlerini kolaylaştırarak toplumun üretkenliğini arttıran, güven, norm ve iletişim ağı özellikleri (Karagül ve Masca, 2005: 41) olarak tanımlanmaktadır.

Sosyal sermaye ile ilgili olarak yapılan tanımlamaların temelinde *sosyal dayanışma, güven ve işbirliği* vardır. Sosyal sermaye, tanıma ve karşılıklı tanışıklık ilişkilerinin azami veya asgari düzeyde kuramsallaşan sağlam bir ağ yapısının, dürüstlüğe ve iyi niyete dayanan kaynakların toplamıdır (Bourdieu, 1986: 119). Fukuyama'ya (1999) göre, sosyal sermaye modern ekonomilerin verimli bir şekilde işlemesi için çok önemlidir, ayrıca istikrarlı liberal demokrasiler için de olmazsa olmaz koşuldur. Bu anlamda sosyal sermaye ile ekonomik, politik ve sosyal kalkınma arasında doğrusal bir ilişki vardır (Trigilia, 2001: 18). Sosyal sermaye; bir toplumun üretkenliğini ve sağlıklı bir sosyal yapıya kavuş-

masını sağlayan normlar, sosyal ağlar ve insanlar arası güven olarak tanımlanmaktadır. Sosyal sermayenin temelinde insanların kendi bireysel ve topluluk hedeflerini gerçekleştirmeyi sağlayan ve toplumsal ilişkilere, yapılara ve kurumsal düzenlemelere içkin olan kural, norm, görev, karşılıklılık ve güven (Akdoğan, 2002: 72) vardır. Bu yönüyle sosyal sermaye, mikro ve makro ölçeklerdeki sosyal ve ekonomik gelişmenin ayrılmaz bir bileşenidir (Şenkal, 2005: 3). Toplumdaki güçlü bir sosyal sermaye, ortak hedefleri olan kişilerin, hedeflerine daha etkin ve verimli bir şekilde ulaşmalarını sağlar (Sporer, 2004). Farklı bir ifade ile sosyal sermaye, toplumdaki bireyler arasında *tutkal* işlevine sahip bir unsur olarak görülmektedir. Bu tutkal, insanların bir arada çalışmalarına, yaşamalarına ve bir şeyler paylaşmalarına imkân verecek bağların oluşmasını sağlamaktadır (Paldam, 2000: 2). Söz konusu tutkal, inançları, normları ve dinsel inançları da içeren farklı sosyal olgu ve uygulamalarla açıklanmaktadır (Woolcock, 1998: 158-160).

Dünya Bankası tarafından yapılan çalışmalarda da sosyal sermaye kavramı açıklanmaktadır, bu çalışmalarda özellikle altı unsura dikkat çekilmektedir; “gruplar ve ağlar”, “güven ve dayanışma”, “kolektif çalışma ve işbirliği”, “bilgi ve iletişim”, “sosyal birleşme ve bütünleşme”, “yetki ve politik faaliyetler” (Grotaert, Narayan, Jones ve Woolcock, 2003: 13).

Putnam’a (2000) göre ise sosyal sermayenin göstergeleri şu şekildedir; sosyal eşitsizlik oranı, ekonomik eşitsizlik oranı, tolerans –hoşgörü– vergi yükümlülüklerini yerine getirme oranı, sağlık hizmetleri, şiddet oranı, suç oranı, çocukların televizyon izleme oranı, çocuk sağlığı ve eğitim kalitesi. Dünya Bankası ve Putnam tarafından yapılan çalışmalarda, toplumsal bir yapıda sosyal sermayenin ölçülmesine ilişkin belirli göstergeler belirlenmesine rağmen Harper, Prusack, Cohen gibi akademisyenler sosyal sermayenin ölçülemeyeceğini iddia etmektedirler. Yine Field’e (2006: 180) göre sosyal sermaye ile doğrudan ilgili olan şeylerin çoğu söze dökülmemiş ve ilişkiseldir, ölçüm ve sınıflandırmayı mümkün kılmaz.

Kentleşme Süreci ve Sosyal Sermaye Sorunsalı

Dünya üzerinde kentlerin ve kentlerde yaşayan kişilerin sayısı hızla artmaktadır. Bugün yaklaşık 7 milyar 400 milyon olan dünya nüfusunun yarıdan fazlası kentlerde yaşamaktadır. 2050 yılına gelindiğinde, dünya nüfusunun dokuz milyara, kentlerde yaşayan nüfusun ise altı milyara yükseleceği tahmin edilmektedir (Bagchi-Sen, Cline-Cole, DeFilippis vd. 2000: 5). Kentlerde yaşayan nüfusun hızlı bir şekilde artmasıyla ‘sürdürülebilir kentleşme’ kavramı önem kazanmıştır. Temmuz 2000’de Berlin’de düzenlenen URBAN 21 Konferansı’nda sürdürülebilir kentleşme şu şekilde tanımlanmıştır: Kentsel mekanda, –gelecek nesillere ilişkin sorumluluklar göz önünde bulundurularak– ekolojik, kültürel, politik, kurum-

sal, sosyal ve ekonomik bileşenleri içeren politikalarla, kentsel yaşam kalitesinin iyileştirilmesi sürecidir. Kentlerde ekonomi ve ekoloji tabanlı sürdürülebilirlik olguları yanından en az onlar kadar önemli bir unsur, sosyal sürdürülebilirlik temelinde şekillenen yapılanmalardır. Şöyle ki kentin; farklı kültürlerden, farklı sosyal ve ekonomik koşullardan gelen kişilerin yaşamlarını sürdürdükleri coğrafi bir kendilik olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu farklılıkların kentsel yapının devamlılığı noktasında bir tehdit olarak algılanması yerine bunların bir değer olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Bu coğrafi kendilikte; farklı özelliklere sahip kentlilerin bir arada yaşamalarında, kentsel huzurun ve kentsel barışın sağlanmasında sosyal sermaye önemli bir bileşen olarak ortaya çıkmaktadır. Sosyal sermayenin ana fikri, sosyal iletişim ağlarının değerli bir servet olduğudur. İletişim ağları, sosyal bağlılık için bir temel oluşturur, çünkü sosyal bağlılık, karşılıklı avantajlar için –yalnız insanların doğrudan tanıdıklarıyla değil– bir kişinin diğerleriyle –tanımadığı kişilerle– ortaklaşa çalışmasını sağlar (Field, 2006: 16).

Sosyal sermaye bir kişi veya kurumun elinde değildir; kişiler veya kurumlar arası ilişkiler ağında ortaya çıkar, ilişkiler devam ettikçe sosyal sermaye de artar. Bu açıdan sosyal sermayenin kurulması, karşılıklı güven, diyalog ve işbirliğine bağlıdır (Şenkal, 2005: 11). Sosyal sermayenin bu özelliği nedeniyle, kentteki kişiler arasındaki ilişkiler ağının güçlendirilmesi gerekmektedir. Kentsel toplum, asla yan yana konulmuş bir atomlar yığından oluşmaz. Kentsel toplumun üyeleri, değişimin yapıldığı kısa anları daha derin ve daha ileriye yayan bağlarla birleşmiştir (Durkheim’den aktaran Field, 2006: 16). Jacobs, Durkheim ile benzer bir görüştedir. Buna göre Jacobs, kentsel mekânda kişiler arasında kısa anlarda kurulan ilişkilere dikkat çeker, örneğin sokakta veya parkta yürüyüş yapan kişilerin birbirleriyle kurdukları göz kontağının bile kent kültürünün geliştirilmesi açısından önemli olduğunu vurgular. Hatta Jacobs (1992), kaldırımların ve parkların –kentsel kamusal alanların– amaçlarından birisinin de, çeşitli nedenlerle oralarda bulunan kişilerin birbirleriyle karşılaşmalarını ve birbirleriyle iletişim kurmalarını sağlamak olduğunu ifade etmektedir. Fakat kişilerin yaşamlarını sürdürdükleri yerleşim yerlerinin nüfusu arttıkça kişiler arasındaki ilişkiler de zayıflar. Küçük yerleşimlerde kişilerin birbirleriyle kurduğu ilişkiler daha yoğun ve uzun sürelidir. Buralarda herkes birbiri hakkında bilgiye sahiptir. Büyük kentlerde ise, kentin kamusal alanlarında kişiler yüz yüze geldiklerinde aralarında doğal veya resmi hiçbir bağ kurulmaz. Dolayısıyla büyük kentlerde kişiler arası diyaloglar gittikçe azalır; bunun temel sebebi, kişilerin diğerlerini tanımamasıdır (Jacobs, 1992: 53-72). Büyük kentlerde, bireyler arasında ilişkilerin minimum düzeye ulaşmasına paralel olarak sivil dayanışma ve kişilerin birbirlerine karşı yükümlülükleri zayıftır (Putnam, 2000: 206; Rosero vd. 2005: 5). Bir diğer ifa-

de ile küçük yerleşim birimlerine oranla büyük kentlerde sosyal sermaye daha zayıftır. Fakat paradoksal bir şekilde büyük kentlerin güvensiz ve belirsiz sosyal atmosferinde, huzurlu ve sürdürülebilir bir yaşamın sağlanabilmesi için sosyal sermaye bağlarının güçlendirilmesi gerekmektedir. Söz konusu sosyal sermaye bağı; kimi zaman bir sivil toplum kuruluşunun yürüttüğü bir sosyal sorumluluk projesi ile kimi zaman bir okul bünyesindeki öğrenci – öğretmen – aile işbirliği ile kimi zaman dini bir kurumun başlattığı hoşgörü ve dayanışma iklimi ile kurulmalıdır. Büyük kentlerde yabancı olgusu temelinde şekillenen korku – güvensizlik atmosferinin dağılarak güven – işbirliği – dayanışma duygusunun hâkim olacağı bir kentsel yapının şekillenmesinde etkili olabilecek araçlardan birisi de hem bir dini sistem hem de sosyal bir sistem olarak kabul edilen Alevilik anlayışı ve bu anlayışın içindeki dedelik kurumu, cem evleri ve musahiplik geleneği bu sürece katkı sağlayabilir. Bu çalışmada Alevilikteki önemli bir kurum olan musahiplik geleneğinin sosyal sermaye bileşeni olarak kabul edilip edilemeyeceği sorunsalı üzerinde durulmuştur.

Bir Sosyal Sistem Olarak Alevilik

Alevilik bir inanç sistemi olmanın çok daha ötesinde mensubu olduğu bireylerin ait oldukları toplum içinde uymaları gereken kuralları, değerleri olan kendi içinde öğretilere – geleneklere sahip bir yaşam modeli veya sosyal sistemdir. Alevilik, günümüze kadar devam eden, süreç içinde kısmen değişmiş olsa bile, hâlen varlığını sürdüren güçlü bir sosyal sistemdir. Caferîlik'ten ve Batınîlik'ten etkilenmiş olan Alevilik, İslam'dan önceki Türklerin örf ve adetlerini de inanç esaslarına eklemiştir (Ekinci, 2002: 226). Alevilik, zengin bir kültürel karışıma sahip olup, farklı kültürlerin inanç izlerini taşımaktadır. Ayrıca Alevilik, İslam inanç esaslarına zıt unsurlar içermeyen, İslamiyet'in değişik bir yorumu olarak kabul görülmektedir (Gül, 2014: 68).

Alevilik ile ilgili olarak çok farklı tanımlamalar ve kavramlar bulunmaktadır. Burada bu tanımlamalardan 'Alevî' kelimesinin, sözcük olarak, 'Ali'yi tutan', 'Ali'nin yolunda giden', 'Ali taraftarı', 'Ali'ye bağlanan' anlamı kullanılmıştır. Bu yönüyle Alevilik, bir inanç sistemidir. Bu inanç sisteminin bir uzantısı olarak kendi içinde uyulması gereken kuralları ve yerine getirilmesi gereken ritüelleri barındırmaktadır. Bu kurallar ve ritüeller kısaca şu şekilde özetlenebilir: İmam Cafer Buyruğu'nda belirtilen "Dört Kapı Kırk Makam" anlayışı; "Üç Sünnet Yedi Farz" bahsi; on iki hizmetin varlığı; bir ibadet olarak kabul edilen "cem ayini" ve bu ayin içinde yerine getirilmesi gereken kurallar, oruç ibadeti (Gül, 2014: 72-74), vb. bu inanç sisteminin temel uygulamaları ve kuralları arasında yer almaktadır.

Günümüzde ise Alevilik bir inanç sistemi olduğu kadar insanların yaşa-

yış biçimi hâlini almıştır, dolayısıyla bir sosyal sistemdir. Kentleşme süreçleriyle birlikte Alevilik ritüelleri ve kurumları da bir dönüşüm sürecine girmiştir. Kentleşme süreçleriyle köylerini terk eden Aleviler, zamanla köyde kalan Alevilerden dini idrak şekilleri ve uygulamaları farklılaşmaya başlamıştır. Bir taraftan kent kültürünün etkileri, farklı dinî kimliklere sahip gruplarla temas, diğer taraftan eğitim düzeyinin yükselmesi kentlerdeki Alevilik algısını etkilemiştir. Özellikle kentsel yapıda yeni kuşaklarda melezleşme ve Lila Abu Lughod'un yarımlik (halfy)¹ diye tanımladığı yeni bir melez kültürel yapı meydana gelmiştir. Farklı kültürlerle ve inanç sistemleriyle karşılaşma durumu, kentsel yapıdaki Aleviliği doğrudan etkilemiştir. Kırsal yapıda geleneksel Alevilik olarak adlandırılan yapıda zorunlu olarak yerine getirilmesi gereken ritüeller ve kurumlar modern Alevilikte veya bir diğer ifade ile kentsel yapıdaki Alevilikte her zaman için tezahür etmemektedir. kırsal yapıda görülmeyen uygulamalar kentsel yapıda yeni bir mekanizma olarak gelişmektedir. Bu çalışma kapsamında Alevilik sistemi içinde önemli bir yere sahip olan musahiplik geleneği temel tartışma konusu olarak ele alınmıştır.

Sosyal Sermaye Örneği Olarak Musahiplik Geleneği

Alevi-Bektaşî topluluklarında sosyal dayanışma ve bütünleşmeyi, birlikteliği ve her türlü dağılmayı engelleyen cemaat ruhunu, biz şuurunu ve grup bilincini güçlendirmeyi ve pekiştirmeyi hedefleyen birtakım ibadetler ve kurumlar vardır. Bunların bir kısmı; birlik ve beraberliğin en üst seviyeye ulaştığı toplu halde yapılan bir ibadet olan Ayin-i Cem, dedelik, musahiplik ve düşkünlük kurumlarıdır. Bu kurumlar Aleviliğin sürekliliğini sağlayan önemli unsurlar arasında yer almaktadır.

Alevilik anlayışının temel yapı taşlarından birisi olarak kabul edilen musahiplik, iki Alevî ailenin dünyada ve ahirette kardeş olmasıdır (Azar, 2013: 76). Alevilik- Bektaşîlik Terimleri Sözlüğü'ne göre musahiplik; "Arkadaşlık eden, ikrar verecek, nasip olacak erkek ve kadının (karı-koca) seçtiği kefil, eş, yol arkadaşı; musahip kavline girme; Alevi meydanına girme" (Korkmaz, 2005) şeklinde tanımlanmaktadır.

Farklı bir tanıma göre musahiplik; ikrar vermiş olan ve kan bağı da taşımayan evli iki kişinin eşleri ile birlikte, dedenin ve cem topluluğunun önünde, Hakk'a yürüyünceye kadar kardeş kalacaklarına, birbirlerini koruyup kollayacaklarına, birlik ve beraberlik içinde yaşayacaklarına dair söz vermeleri biçiminde gerçekleştirilen bir törenle kurulan manevi kardeşliktir (Korkmaz, 2005: 482-483).

¹ Yarımlik, farklı etnisite veya kültürden gelen anne babanın çocuklarının veya farklı kültürde yetişen kişilerin karışmışlık durumunu açıklayan bir kavramdır.

Alevî-Bektaşî inancında kişinin “musahibi” olma yükümlülüğü yedi farzdan, yani yerine getirilmesi gereken yedi yükümlülüğün biridir (Azar, 2013: 76). Geleneksel Alevi yaşamında, her Alevinin bir musahibi olması zorunludur. Zira musahibi olmayan bir Alevi yapılan dini ritüellerin hiçbirine katılamaz.

Özellikle 1950’lerde başlayan ve gittikçe artan köyden kente göçler neticesinde Alevilik büyük ve ciddi yapısal değişimler geçirmiştir (Balkanlıoğlu, 2006). Kentleşme süreciyle birlikte bireylerin gündelik yaşamları ve inançlarını yerine getirme şekilleri de bir dönüşüm sürecine girmiştir. Alevi toplumlarda tanınan dönüşümlerden bir tanesi de musahiplik kurumunda görülmektedir. Geleneksel Alevi toplumunun dinsel ve sosyal düzenini ayakta tutan ana kurumları dede ocakları, musahiplik ve cemdir. Fertlerin dinî ve sosyal hiyerarşideki yerleri, birbirleri ile ilişkileri, gündelik hayatın işleyişi, anlaşmazlıkların düzenlenmesi gibi hayatın her alanı bu ana kurumlara referansla düzenlenmiştir (Bal, 1997). Geleneksel yapıda veya başka bir ifade ile kırsal yapıda bir kimsenin Alevi sayılabilmesi için üç şartı muhakkak sağlaması gerekmektedir (Yıldırım, 2012: 146):

- Kalıtsal olarak belirlenmiş olan mürşidine (dede) bağlılık ve birçok konuda onun onayına tabi olmak,
- Musahip kavline girip hayat boyu onun şartlarını sağlamak,
- Her yıl görgüden geçmek.

Musahiplik uygulaması, Alevi toplumunun kendi içindeki dayanışmayı güçlendirme görevini üstlenmiştir. Geleneksel Alevi dünyasında toplumsal dayanışmayı arttıran ve oldukça güçlü olan bu kurum, vazgeçilmez bir unsur olarak halen varlığını sürdürmektedir (Subaşı, 2010: 94). Musahipliğin amacı, Alevi toplumları arasındaki dayanışma, paylaşma ve kardeşlik duygularını geliştirmektir.

Musahip olan çiftler kardeş sayılır. Çocukları birbiriyle evlenemez. Her yol kardeşi birbirlerinin eşlerine bacı, kardeş şeklinde hitap ederler. Birbirlerinin ekonomik ve sosyal durumlarında yardımlaşma yapmak bir zorunluluktur. Birbirlerinin çocuklarını koruyup gözetmek ile yükümlüdürler (Yılmaz 2005: 100). Musahip olmuş kişilerin (canlar), biri açken diğeri tok yatamaz; biri çıplakken diğeri kaftanla dolaşamaz. Birinin sorunu varken diğeri o sorunun dışında duramaz. Aynı baba ve anneden olanların rızkı farklıdır ama musahiplerin rızıkları birdir; olan olmayana vermek mecburiyetindedir. Vermezse bu kişilerin musahipliği düşer. Ayrıca musahipler, aynı yerde yaşamalıdır ki birbirlerinin sorunlarına ve yardımlarına koşabilsinler. Musahipler, birbirinden kız alıp-veremez. Çünkü evlatları kardeşler ve eğer ki evlenirse zina yapmış olurlar. Bu nedenle musahibiyle evlenen biri olursa hem evlenenlerin hem de ailelerin musahiplikleri düşer ve

cemaatten kovulurlar (Türkecul, 2016:163).

Musahiplik ile ilgili farklı bölgelerde gerçekleştirilen uygulamalar analiz edildiğinde musahip olabilmenin yaşı ile ilgili herhangi bir sınırlamanın olmadığı tespit edilmektedir. Ergenlik çağına girmek yeterli sayılmaktadır. Ancak musahip olacak bireylerin evli veya bekâr olmaları gerekliliği ile ilgili araştırmacılar arasında farklı görüşlerin olduğu görülmektedir.²

Yine kimlerin musahip olabileceği konusunda bölgesel düzlemde farklı uygulamalara rastlamak mümkündür. Şöyle ki; bir bölgedeki uygulamaya göre musahiplik, sosyal yararlar gözetilerek ve sosyal dengeyi sağlamak amacıyla biri varlıklı, biri fakir iki talip arasında gerçekleştirilmektedir. Fakat farklı bir yörede ise musahip olacak kişilerin birbirlerine denk olmaları gerektiği konusunda uygulamalar bulunmaktadır.³

Musahiplik Ritüeli

Musahiplik Alevi-Bektaşî inanışının önemli basamaklarından birisidir. Bu inanış ve kültürel ilişki hem dayanışmayı hem de topluluğun devamlılığı sağlamaktadır. Grubun ayakta kalmasında ve varlığını devam ettirmesinde bu kolektif dayanışma ilkesi, iç direnci oluşturması açısından toplumsal bir yapıyı ortaya koyar. Musahiplik aynı zamanda, topluma giriş törenini tamamlamış Alevi-Bektaşîliğe gerçek bir üye olmanın sembolüdür (Türkdoğan, 1995: 490-491).

Her Alevi çifti bir musahip tutmak zorundadır. Dört kişilik iki aile arasında gerçekleşen (Kadın, bir başka kadının kocasını; erkek de başka bir erkeğin karısını musahip seçer, meydana girer.) bu törenle kazanılan yeni durum hem dünya hem de ahiret kardeşliğidir (Eröz, 1990: 111).

İki ailenin musahip olabilmesi yapılan ritüel “musahiplik cemi” olarak tanımlanmaktadır. Musahiplik cemi olarak adlandırılan bu ritüel oldukça büyük ve gösterişli bir ritüeldir ve bu büyüklüğün bir uzantısı olarak musahip olan kişiler için oldukça zor ve sorumluluk içeren görevleri beraberinde getirmektedir. Bu ritüelin gerçekleşerek iki ailenin musahip olabilmesi için birtakım kuralların ve işlemlerin yerine getirilmesi gerekmektedir. Söz konusu ritüel yapılmadan

² Bulut (2003) çalışmasında Isparta yöresindeki Alevilerde (Tahtacılar) evli olan kişilerin musahip bağı ile bağlanabilecekleri belirtilmiştir. Ersal (2013) doktora çalışmasında Çubuklu yöresine ait musahiplik geleneklerine ilişkin analizinde evli kişilerin musahip bağı ile bağlanabileceğini belirtmiştir.

³ Diyarbakır Bismil örneğinde yapılan alan çalışmasında, musahip olacak kişilerin bir bireylerin kesinlikle denk olması gerektiği belirtilmiştir (Türkecul, 2016). Isparta yöresindeki Alevilerde de denkliğin önemli olduğu Bulut'un (2003) çalışmasında belirtilmektedir. Çatlı Özen (2013) tarafından hazırlanan doktora tezinde de musahipliğin gereklerinin yerine getirilebilmesi ve devamlılığı için musahipler arasındaki denkliğin önemli olduğu belirtilmektedir. Oysa Yaman (2012) tarafından yapılan analizde musahiplik, sosyal yararlar gözetilerek ve sosyal dengeyi sağlamak amacıyla biri varlıklı, biri fakir iki talip arasında gerçekleştirilmektedir.

önce musahip olmak isteyen her iki aile öncelikle anne ve babalarının onaylarını almak zorundadır, alınan bu onay ile birlikte kendilerine rehberlik yapacak “rehbere” başvururlar. Rehber, söz konusu başvuruyu değerlendirir ve eğer olumlu bulursa durumu “dede”ye bildirir. Ve bunun üzerine tören yapılır; törende musahip olacak aileler (canlar), müşşidin karşısında dara dururlar. Dede, öncelikle onlara musahipliğin beraberinde getireceği sorumluluğu hatırlatarak: “Sakın bu yola gelmeyin, çünkü bu yol, zordur; gelme gelme, gelersen dönme; gelenin malı gider, dönenin canı gider; öl ama ikrar verme, öl ikrarından dönme.” der (Bozkurt, 2006: 83). Törende musahip olmak isteyen ailelere musahipliğin kuralları sayılır ve söz konusu kuralları yerine getirmeyi kabul edip etmeyecekleri sorulur. Musahiplik bir Alevi ailenin hayatında sadece bir kez yapabilecekleri ve ömürleri boyunca sürdürmeleri gereken bir kardeşlik bağıdır, bu ailelerin arasında herhangi bir küskünlüğün girmemesi gerekmektedir. Her iki tarafta bu şartları kabul ederse dede bir gülbank⁴ okur ve arkasından taraflar birbirlerini sınamak ve bunu yürütüp yürütemeyeceklerine kesin karar vermek amacıyla en az bir yıl olmak üzere iki ya da üç yıl beklerler. Bu süreç, birbirini sınama ve anlama sürecidir. Eğer taraflar, bu süreç içerisinde anlaşılamayıp bunu yürütemeyeceklerine kanaat getirirlerse, musahip olmaktan vazgeçerler. Böylece kardeşlik yeminleri bozulmamış olur ve daha sonra başka biri ile de musahip olabilirler. Musahip olduktan sonra andı bozanlar ise, hayat boyu yeni musahip tutamazlar, düşkün sayılırlar (Korkmaz, 2005: 310). Taraflar, birbirini tanıyıp anladıktan ve bu işe kesin karar verdikten sonra artık musahiplik cemi yapılır.

Musahiplik sürecinin kesinleşmesi musahiplik cemi ile gerçekleşmektedir. Musahiplik cemi için musahip olacak olanlar daha önceden boy abdesti alırlar. Boy abdesti sırasında önce eller, sonra ağız, burun ve yüz yıkanır. Ardından rehber tarafından boyunlarına mendil veya tığ-bent bağlanarak cem meydanına getirilen canlar, eşleri ile birlikte dara dururlar, arkasından üzerlerine beyaz bir çarşaf örtülerek dededen dua ve nasihat alırlar. Bu beyaz çarşaf, yaşarken ölmenin, ölmeden önce ölmenin ve kefenlenmenin simgesidir. Dede tarafından, musahip olacak kişilere çeşitli nasihatlerde bulunur. Son olarak dede, topluma dönerek bu kişilerin varsa kusurları, hataları ve ayıplarının söylenmesini ister. Böylece orada bulunan topluluğun bu kişilerin musahip olma konusundaki düşünceleri de öğrenilmiş olur. Eğer topluluk bu duruma razı ise, yeniden bu kişilere nasihatler verilir. Musahipler de, Hak Muhammed Ali’ye daima bağlı kalmaya ve Hüseyin’in yolundan ayrılmamaya söz verirler, böylece kabul gerçekleşmiş olur. Cemin sonunda artık musahip olanlar, dede ve rehberden başlayarak oradaki tüm büyüklerin ellerinden, küçüklerin gözlerinden öperler, sonra ceme katılan herkes birbiriyle niyazlaşır (Bulut, 2013: 109-110).

⁴ Bazı dinî ve resmî törenlerde belli bir edâ ile veya makamla okunan dua.

Musahiplik Kurumunun Modern Dünyadaki Sosyal Sermaye Kurumu ile İlişkisi

Ekonomik ve teknolojik gelişmelerin bir uzantısı olarak kırdan kentlere yönelen göçlerle birlikte hızla kentleşen dünyada kendi kabuğuna çekilerek, kentteki diğer bireylere karşı daha temkinli ve güvensiz hale gelen bireyin yalnızlaşma süreci içinde yaşadığı toplumla bir bağ kurabilmesi ve toplumla bir aidiyet ilişkisi içine girebilmesi için en önemli mekanizmalardan birisi olarak sosyal sermaye kavramına vurgu yapılmaktadır. Callois ve Aubert (2007) tarafından yapılan analizlerde sosyal sermayenin (dış dünyaya ile) köprü kurma ve (içinde yer aldığı toplumla) bağlantılı olma özelliği aracılığıyla birey dış dünya ilişkisinde içinde yer aldığı topluluktan aldığı güç – özgüven ile daha rahat hareket edebileceği ortaya konulmuştur. Sosyal dayanışma, yardım, güven ve gönüllülük temelinde şekillenen sosyal sermaye olgusu; kentleşme ile birlikte yalnızlaşan ve dış dünyaya – insanlara güvenini yitirmiş olan bireyin içinde bulunduğu toplumsal yapıdan kopmaması, ekonomik - sosyal boyutlarıyla her geçen gün daha da zorlaşan bir toplumsal yapıda ayakta durabilmesi, toplumdaki diğer kişilere yardım ederek aslında kendi benliğine yardım eden birey olarak istikrarlı ve güvenli yaşam alanlarının oluşması çerçevesinde kentlere –toplumlara da yarar sağlayan bir olgudur.

Aleviliğin temel kurumlarından birisi olan musahiplik ise, aralarında herhangi bir kan bağı olmayan iki ailenin tamamen gönüllü olarak ölene kadar sürececek uzun bir zaman diliminde dayanışma içinde olacakları, kardeş olarak kabul edilip karşılaşacakları her zorlukta birbirlerine destek olmalarını içeren bir anlayıştır. Musahipliğin de temelinde sosyal dayanışma, yardım, güven ve gönüllülük prensipleri yatmaktadır. Alevi bireylerin sosyal, kültürel ve inanç gereksinimlerini karşılamak üzere ortak paydalarda buluşarak bir araya gelmeleri ve bu amaca yönelik işlevsel sosyal örgütler oluşturmaları, sosyal sermayenin o yapı içinde oluşumuna katkı sağlamaktadır (Balkanlıoğlu ve Irmak, 2014: 156). Sosyal sermayeden en önemli farkı ise, alevi olan kişiler arasında kurulan bir bağ olmasıdır. Farklı ifade ile aralarında musahiplik bağı olan kişiler aynı toplumun ve inancın bir parçası olmalıdırlar; her iki tarafın aynı dili konuşuyor olmaları, aynı yerleşim merkezinde yaşamaları, birbirlerinden uzak yaşamamaları gerekmektedir (Bozkurt, 2006: 72; Korkmaz, 1997:135-136; Bulut, 2013:112).

Musahiplik bağı Alevilikte olmazsa olmaz şartlar arasında yer almaktadır, kırsal yapıda izlerinin daha belirgin olarak tespit edilebildiği Alevilikte musahibi olmayan Alevilerin Aleviliğinin sorgulanabileceğini savunan söylemler⁵ bulunmaktadır. Keza bu düşüncenin bir uzantısı olarak kırsal yapıda yaşayan Alevi toplumlarda halen var olan bir uygulamadır musahiplik bağı kent hayatında han-

⁵ Yıldırım'a göre (2012) musahiplik geleneksel Aleviliğin omurgasını oluşturan ana kurumlarından ve geleneksel Aleviliğe göre musahip tutmayan bir kişi Alevi sayılmaz.

tal kalmış ve büyük oranda terk edilmiştir (Yıldırım, 2012:141). Oysaki kentsel yapının yalnızlaştıran, belirsiz ve güvensiz yaşam alanlarında bireylerin ihtiyaç duyduğu sosyal dayanışma ve birlik duygusunu verebilecek en önemli araçlardan birisi musahiplik bağıdır. Bu nedenle en az kırsal yapıdaki bireyler kadar ve belki de daha fazla kentsel yapıda yaşayan Alevi – Bektaşilerin musahiplik kurumunun devamlılığına ihtiyaçları vardır.

Musahiplik kurumu ve sosyal sermaye olgusunun dayandığı temel değerler bir arada analiz edildiğinde ortaya çıkan durum aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Sosyal sermaye toplumdaki tüm bireyler arasında karşılıklı olarak kurulabilecek bir bağı ifade etmektedir. Bu bireylerin dini inançları, kültürel yapıları, sosyo – ekonomik özellikleri belirleyici bir faktör değildir. Herhangi bir sivil toplum kuruluşu aracılığıyla gerçekleştirilen bir projede, bir okul - hastane çatısı altında veyahut komşuluk – arkadaşlık ilişkisi içinde kısacası toplumsal yapının tüm izdüşümlerinde kendisini gösterebilmektedir. Sosyal sermaye olarak adlandırılan köprü veya bağlarda önemli olan tamamen gönüllülük esasına göre işlemesidir. Kişiler tamamen kendi rızaları ile komşularına yardım ederler, huzurevinde bulunan kişilere veya hastanedeki hastalara refakat ederler, bakıma ihtiyaç duyan hayvanların bakımlarını gerçekleştirirler. Neticede önce mikro düzeyde eyleme başlayan bireyler arasındaki bağlar zamanla genişler ve tüm topluma yayılır. Toplumsal yapıda bireylerin önce kendi çevresiyle kurmuş oldukları bağlar zamanla toplumsal yapının tüm katmanlarını etkileyecek bir şekilde kurumsallaşmaya başlar.

Musahiplik kurumunu sosyal sermaye olgusundan ayıran en önemli fark da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Sadece Alevi olan ve aynı yerleşim yerinde yaşayan aileler arasında musahiplik bağı kurulabilir. Hatta sosyo –ekonomik olarak da birbirilerine denk olan kişilerin musahip olması tercih edilen bir durumdur. Bu yönüyle sosyal sermaye olgusunun bir alt tezahürü olarak karşımıza çıkan musahiplik bağının, gerek akademik yazında tanımlanan gerek toplumsal yapıda izlenen karakteri ile sosyal sermaye bağından çok daha kuvvetli ve kalıcı bir bağa sahip olduğu fakat daha sınırlı bir hedef kitleye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu yönüyle musahipliğin sosyal sermayeden daha güçlü ve ömür boyu devam eden bir bağ olması fakat toplumsal yapıdaki belirli kişileri içermesi aralarındaki önemli bir farklılıktır.

Güven, işbirliği ve dayanışma temelinde şekillenen sosyal sermaye olgusu; kişilerin birincil derecede ilişki kurdukları küçük yerleşim birimlerinde (kırsal yapı – küçük kentler) daha güçlü ve belirgin bir şekilde izlenebilirken, artan nüfus ile birlikte bireyler arası ilişkilerin zayıfladığı, yabancılaşmanın belirginleştiği ve karşılıklı yükümlülüklerin azaldığı büyük kentlerde ise etkisini kaybetmek-

tedir. Benzer bir durum musahiplik kurumunda da görülmektedir. Alevî-Bektaşî inancında kişinin “Musahib’i” olma yükümlülüğü yedi farzdan birisidir ve kırsal yapıda her Alevinin bir musahibi olması zorunludur. Oysa büyük kentlerdeki zorlu yaşam koşulları ve zayıflayan ilişkilerin bir yansıması olarak her Alevinin mutlaka bir musahibinin olması durumu artık geçerli bir durum olma özelliğini kaybetmiştir.

Sonuç

İçinde yaşadığımız kentsel coğrafyada artan nüfusa ve ağırlaşan yaşam koşullarına paralel olarak kentli bireyler arasındaki iletişim azalmakta ve ‘yabancı’ olgusu temelinde ilişkiler şekillenmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak kentli bireyler arasında güven duygusu kaybolmakta ve işbirliğine – dayanışmaya imkân verecek araçlar da işlevini kaybetmeye başlamaktadır. Diğer yandan gelecekle ilgili yapılan tüm öngörüler kentlerin ve kentlerde yaşayan kişilerin her geçen gün artacağını, dünya nüfusunun hızlı bir şekilde kentleşeceğini göstermektedir. Dolayısıyla hızla kentleşen bir dünyada, kentlerin yaşanabilir hale gelmesi ve sosyal sürdürülebilirliğin sağlanması sorunsalı üzerinde tartışılması gereken önemli konular arasında yer almaktadır. Kentlerde sosyal sürdürülebilirlik araçlarından birisi olarak sosyal sermaye olgusu, akademik literatürde sıklıkla ele alınmaktadır. Toplumdaki diğer bireylerin farkına varılması, karşılıklı etkileşimde bulunulması, işbirliği olanaklarının geliştirilmesi ve hatta diğer kişilere olan güven duygusunun geliştirilmesi yönündeki tüm süreçler ve araçlar sosyal sermaye olgusunun bir bileşeni olarak kabul edilmektedir. Söz konusu süreçler ve araçlar; sivil toplum kuruluşları tarafından geliştirilen projelerde olduğu gibi ikincil düzeyde ve yüzeysel nitelikteki ortak çalışmalar da olabilir veya Alevilik anlayışı içinde yer alan musahiplik geleneğinde olduğu gibi derin, kalıcı ve ömür boyu süren bir bağ da olabilir.

Bu çalışmada Alevilik anlayışı içinde yer alan musahiplik geleneğinin bir sosyal sermaye bileşeni olup olmayacağı üzerinde durulmuştur. Neticede musahiplik geleneğinin bir dini inanış biçiminin temel enstrümanlarından birisi olduğu ve bununla birlikte bu bağ ile birbirine bağlanan kişilerin hem dini bir vecibeyi yerine getirmeleri nedeniyle dini bir boyutu olduğu hem de yaşamlarını köklü olarak etkilemesi nedeniyle sosyal bir boyutu olduğu tespit edilmiştir. Bu anlamda sosyal sermaye olgusundan tamamen farklı olmamakla birlikte sosyal sermaye kavramının hedeflerinden çok daha derin ve anlamlı bir yapıya sahip olduğu görülmektedir.

Netice olarak musahiplik geleneği ile sosyal sermaye olgusunun içinde yer aldığı toplulukta tutkal işlevini görmeleri, gönüllük esasına dayanmaları, güven

ve dayanışmanın temel değerler olarak kabul görülmesi, geleceğin kentlerinde sosyal sürdürülebilirliğin sağlanması yönünde önemli araçlar olduklarını ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Abu-Lughod, L. (2004); *Peçeli Duygular*, Ertüzün, S. (çev.), Epsilon Yayınları, İstanbul.
- Akdoğan, A. A. (2002); “Toplumsal Sermaye: Yeni Sağın Küresel Yüzü”, *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları: Sempozyum Bildirileri*, Özdek, Y. (ed.), TODAIE Yayınları, Ankara.
- Ayata, S. (2003); “Yeni Orta Sınıf Ve Uydu Kent Yaşamı”, Kandiyoti, D. ve Saktanber, A. (haz.), *Kültür Fragmanları: Türkiye’de Gündelik Hayat*, Metis Yayınları, Ankara.
- Azar, B. (2013); “Sözlü Gelenegin Kurumsallaşması: Gelenekten Geleceğe Musahiplik Örneği”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt. 2, Sayı 3, s. 74-87.
- Baumann, Z. (1999); *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bagchi-Sen, S.; vd. (2000); “Towards A Comprehensive Geographical Perspective On Urban Sustainability”, *Final Report of the 1998 National Science Foundation Workshop on Urban Sustainability*.
- Bal, H. (1997); *Alevi-Bektaşî Köylerinde Toplumsal Kurumlar*, Ant Yayınları, İstanbul.
- Balkanhoğlu, M. A. ve Irmak, F. (2014); “Bir Sosyal Sermaye Türü Olarak Türkiye’deki Alevi Sosyal Örgütleri Ve Faaliyetlerinin İncelenmesi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi*, Sayı 70, s. 139 – 159. DOI:10.12973/hbvd.70.117.
- Balkanhoğlu, M. A. (2006); *Aleviliğin Günümüzdeki Problemleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Bourdieu, P. (1986); “The Forms of Capital”. Ed. J. G. Richardson, *The Handbook of Theory: Research for the Sociology of Education*, Greenwood Press, NewYork, s. 241-258.
- Bozkurt, F. (2006); *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik*, Doğan Kitapçılık, İstanbul.
- Bozkurt, F. (1990); *Aleviliğin Toplumsal Boyutları*, Yön Yayınları, İstanbul.
- Bulut, H. İ. (2013); “Alevi –Bektaşî Türkmen Geleneğinde Sosyal Dayanışma ve Kardeşlik Kurumu Olarak “Musahiplik”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi*, Sayı 65, s.101- 118
- Caldeira, T. (1996); “Building Up Walls: The New Pattern of Spatial Segregation in Sao Paulo”, *International Social Science Journal*, No 147, March.
- Callois, Jean-Marc ve Aubert, Francis (2007). “Towards Indicators of Social Capital for Regional Development Issues: the Case of French Rural Areas”. *Regional Studies*, vol. 41, No.6, s. 809-821.
- Coleman, J. (1988); “Social Capital in the Creation of Human Capital”, *American Jour-*

nal of Sociology, Supplement, University of Chicago, s. 95-120.

Çatlı Özen, G. (2013); *İstanbul'da Üç Cem Evinde Devam Eden Alevi Topluluklarda Kentleşme Bağlamında Kültürel Aktarım*, Doktora Tezi, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi.

Diken, B. (1997); "Richard Sennett, Kamusal Yaşam ve Kent", *Birikim Dergisi*, Sayı 88-89, s. 35-41.

Ekinci, M. (2002); *Anadolu Aleviliğinin Tarihsel Arka Planı*, Beyan Yayınları, İstanbul.

Eröz, M. (1977); *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Ersal, M. (2013); *Alevi – Bektaşî İnanç Sisteminde Hiyerarşik Yapı: Çubuk Havzası Aleviliği Örneği*, Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi.

Field, J. (2006); *Sosyal Sermaye*, Bilgen, B. ve Şen. B. (çev.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Fukuyama, F. (1999); "Social Capital and Civil Society", *1 October 1999 IMF Conference on Second Generation Reforms*, The Institute of Public Policy George Mason University.

Gül, İ. (2014); "Bir Sosyal Sistem Olarak Alevilik", *Hünkâr: Alevilik Bektaşilik Akademik Araştırmalar Dergisi*, cilt 1, Sayı 1, s. 67-82.

Grootaert, C. vd. (2003); "Measuring Social Capital: An Integrated Questionnaire", <http://www.povlibrary.worldbank.org/library/view/11998> (Erişim Tarihi:15.04.2007).

Jacobs, J. (1992); *The Death and Life of Great American Cities*, Vintage Books, New-York.

Karagül, M. ve Masca, M. (2005); "Sosyal Sermaye Üzerine Bir İnceleme", *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Bahar (1): 37-52.

Karakurt, E. (2002); *Küreselleşme ve Küresel Yerel Süreçlerde Üst Gelir Grubu Konutu Örneği: Bursa – Bademli*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi.

Keleş, R. (2013); *Kentleşme Politikası*, İmge Yayınları, Ankara.

Korkmaz, E. (2005); *Ansiklopedik Alevilik-Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*, Anahtar Kitaplar, İstanbul.

Korkmaz, E. (1997); *Alevilik ve Aydınlanma*, Pencere Yayınları, İstanbul.

Köse, E. (2004); "Yeni Bir İktidar Tarzı Olarak Liberal Yönetim Zihniyeti Ve Beşeri-Sosyal Sermaye Kavramı". 3. *Ulusal Bilgi Ekonomi ve Yönetim Kongresi*, 25-26 Kasım 2004. Osmangazi Üniversitesi. Eskişehir.

Kıray, M. (1982); "Toplumsal Değişme ve Kentleşme", *Kentsel Bütünleşme*, TGAV Yayınları, Ankara, s.57-66.

Marcuse, P. and Kempen, R.V. (2000); *Global Cities*, Blackwell Publishers, Massachusetts.

Özdemir, A. B. (2007); “Sanal Topluluklarda Sosyal Sermaye Oluşabilir Mi?”, *İş-Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, http://www.isguc.org/?avc=arc_view.php&ex=263&pg=m, (Erişim Tarihi:12.02.2007).

Paldam, M. (2000); “Social Capital: One or Many? Definition and Measurement”; *Journal of Economic Surveys*, Vol. 6, No. 7, s.1-22.

Putnam, R. (2000); *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, Simon and Schuster Press, NewYork.

Rosero –Bixby, L.; Collado, A.; Seligson, A. M. (2005); “Social Capital, Urban Settings and Demographic Behavior in Latin America”, *IUSSP XXV International Population Conference*, France.

Sennett, R. (1996); *Kamusal İnsanın Çöküşü*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Sporer, Z. (2004); “Knowledge-Based Economy and Social Capital in Central and East European Countries”, *Eastern European Economics*, Vol 42, No 6, October-December.

Su, S. (1995); “Postmodern Dönem Semptomları” *Birikim Dergisi*, sayı 74, s. 22-31.

Subaşı, N. (2002); “Türk Modernleşmesi ve Alevilik”, *Folklor/Edebiyat Dergisi*, Cilt VIII, Sayı XXIX, s. 91-122.

Şenkal, A. (2005); “Sosyal Politika Ve Sosyal Sermaye: Sosyal Sermayenin Sosyal Politikaya Etkileri Konusunda Bir Değerlendirme”, *İş-Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1, Ocak.

Türkdoğan, O. (1995); *Alevi Bektaşî Kimliği*, Timaş Yayınları, İstanbul.

Türkkekul, R. (2016); “Alevi Ritüelleri: Bismil Örneği”, *Ankara Üniversitesi Antropoloji Dergisi*, sayı 31, s.159-178.

Tüylüoğlu, Ş. (2006); “Sosyal Sermaye, İktisadi Performans ve Kalkınma: Bir Yazın Taraması”, *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, sayı 12, s.14-60.

Trigilia, C. (2001); “Social Capital and Local Development”, *European Journal of Social Theory*, Vol 4, No 4.

Woolcock, M. (1998); “Social Capital and Economic Development: Toward a Theoretical Synthesis and Policy Framework”, *Theory and Society*, No 27.

Yaman, A. (2012); *Alevilik & Kızılbaşlık Tarihi*, Kalipso Lüks Yayınları, İstanbul.

Yıldırım, R. (2012); “Geleneksel Alevilikten Modern Aleviliğe: Tarihsel Bir Dönüşümün Ana Eksenleri”; *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi*, s. 135- 162.

Yılmaz, N. (2005); *Kentin Alevileri: Reşadiye, İkitelli Örneği*, İstanbul Kitabevi, İstanbul.

Zukin, S. (1995); “Whose Culture? Whose City?”, *The Culture of Cities*, Blackwell Publishers, Cambridge.

Yerel Siyasetin ‘A Priori’ Sınırları Üstüne Kuramsal Bir Tartışma

Tolgahan AYDINER*

Öz: Yerel siyaset çalışmalarında ana akım olarak nitelendirebilecek çoğulcu yaklaşımlar, yönetim ve siyaseti birbirlerinden ayrı alanlar görerek yerel yönetimleri yerel düzeyde en önemli fail olarak konumlandırmaktadır. Böylece çoğulcu yaklaşımlarca yerel düzeyde gücün elde edilmesi ve yönlendirilmesi yerel siyasetin odağını oluşturmaktadır. Fakat bu odak güç kavramına yaptığı göndermeyle yerel yönetimlere kerameti kendinden menkul bir anlam yüklemektedir. Bu anlamda yerel yönetimlere kural koyucu bir rol verilmekte ve yerel siyasetin kuramsal sınırı yerel yönetimlerin aşkın rolleriyle şekillenmektedir. Bu durumu sınırlandırıcı bulan bu çalışma söz konusu sınırları devletin yeniden ölçeklenmesi, glokalleşme ve yeni kentsel siyaset tartışmalarıyla aşmaya çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yerel yönetimler, devletin yeniden ölçeklenmesi, yeni kentsel siyaset, çoğulcu yaklaşımlar, glokalleşme

A Theoretical Discussion On Local Politics’ ‘A Priori’ Borders

Abstract: The pluralist approaches –the mainstream account in the local politics studies– which relies on separation of polity and politics put the local governments as the most important agent at the local level. Thus, in the context of pluralist approaches, the acquisition and orientation of power at the local level constitutes the focus of local politics. However, this focal point gives a self-imposed meaning to the local governments in the concept of power. In this sense, a rule-making role is given to the local governments and the theoretical limit of local politics is shaped by the overarching role of those agents. This study tries to overcome the mentioned borders with state rescaling, glocalization and new urban politics debates.

Keywords: Local governments, state rescaling, new urban politics, pluralist approaches, glocalization.

* Araş. Gör., Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Siyaset ve Sosyal Bilimler ABD, Kınıklı Kampüsü, 20160, Pamukkale/Denizli/Türkiye.

Makale gönderim tarihi: 30.10.2017

Makale kabul tarihi: 03.05.2018

Başlarken

Yerel siyaset farklı birçok disiplinden katkı alarak şekillenmiştir. Siyaseti ilgilendiren her konunun yerel olduğuna dair (Trounstone, 2009) çıkarımlar da yerel siyasetin odağının siyaset bilimi içerisindeki yerini göstermek adına önemli bir başlangıçtır. Genel anlamıyla yerel siyaset, yerel düzeyde karar alma (John, 2009: 17) ve kolektif tüketim (Castells, 1978) süreçleriyle ilgilenen ve odağını karar alma süreçleriyle genişleten (Dunleavy, 1980: 2) bir disiplin olarak nitelendirilebilir. Karar almanın kenti ilgilendiren süreçlerdeki öneminden hareketle de yerel yönetim failleri bu çalışmalarda önemli bir yer tutmuştur. Bu önem iki başlıkta ve ön kabulde sınıflandırılabilir. Öncelikle atanmış ve seçilmiş faillerden oluşan yerel yönetim kurumları, yerel kamusal hizmetlerin sunumunda en etkin birimdir. Bu önemden hareketle de hem atanmış hem de seçilmiş failler yerel meclisler kanalıyla o kenti ilgilendiren kararların alınmasında ve alınan kararların yürütülmesinde rol oynarlar. İkinci bağlamda da yerel halk bu karar alma faaliyetlerine bazı farklı kanallarla¹ etki etmektedir. Böylelikle karar alma, yatay düzeyde atanmış ve seçilmişlerle ya da daha dikey düzeyde vatandaşlarla yerel yönetim failleri arasında bağlantısal bir ilişki oluşturmaktadır. Bir başka ifadeyle klasik anlamıyla kent yönetimlerine ya da yerel yönetimlere bir yandan yerel toplulukların idaresini ve bu toplulukların demokratik katılımlarını gerçekleştirmeleri için siyasi zemin yaratma diğer yandan da yerel kamusal hizmet sunumunun ve kent siyasalarının² yürütülmesinin de başat aktörü olma anlamı yüklenmiştir (Le Gales, 2011: 748). Bu durum, yerel siyaset çalışmaları içerisinde ‘yerel yönetim’ kurumlarını farklı bir noktaya erdirmiş ve yerel yönetimleri yerel siyaset çalışmalarının ana unsuru haline getirmiştir. Örneğin Saunders (2006), yerel siyaset analizlerini büyük ölçüde İngiliz yerel yönetimleri üstüne şekillendirmiş ve farklı yerel yönetim kademeleri arasındaki ilişkileri yerel siyasetin odak noktasına oturtmuştur. Pahl da (1975), benzer bir yaklaşımda bulunarak kent yöneticiliği kavramı üstünde durmuş ve yerel düzeyde kaynakların dağıtılması ve bölüşülmesinde söz konusu kurumların ve kent yöneticilerinin etkili olduğu görüşünü savunmuştur.

¹ Ülkelerin yönetim biçimleri arasındaki farka istinaden bu durum değişmektedir.

² Çalışma boyunca siyasa (*policy*) kavramı kentsel düzeyde uzun vadeli planların yürütülmesi anlamında izlenmesi gereken yol, yöntem ve program (Palonen, 2003: 175) anlamında kullanılmıştır. Fakat siyasa, kavramın kendisine atfedilen nitelikler neticesinde bir süreklilik içerse de, tarihsel süreçte siyasaların değişmeden devam ettiğini söylemek olanaklı değildir. Dolayısıyla süreklilikten ziyade kırılmalar da siyasa süreçlere içkindir (Palonen, 2003: 176). Yeni kentsel koalisyonlar, yeni kentsel ekonomik politikalar, yeni kent girişimciliği gibi birçok konu kentsel siyasaların yeniden ölçeklenmesiyle yeni kentsel siyasa (*new urban policy*) (Swyngedouw, Moualart ve Rodriguez, 2002) bağlamında değerlendirilebilir. Bu çalışmada da kentsel siyasa büyük ölçüde kentsel kamusal hizmetlerin yürütülmesinin yöntemi şeklinde - kavrama için olan kırılma ve neoliberal yeniden yapılanma süreçleri ihmal edilmeden - kullanılmıştır. Bir başka ifadeyle sermaye birikim koşullarının ulus devletin kapitalist niteliğine göre değişmesi yerelliklerin devlet aygıtı tarafından konumlanmalarını etkilemiş ve işlevsel olarak Fordist dönemde merkezi devletin yereldeki uzantısı olarak kabul edilen yerel yönetimler kentsel siyasaların temel yürütücüsü konumunda olmuştur. Fakat yerelliklerin kapitalist devletin yeniden ölçeklenmesiyle işlevsellikleri de değişmiş ve kentsel siyasaların planlanması/uygulanmasında piyasa aktörleri önemli roller üstlenmiştir.

Yerel yönetimlerin karar alma süreçlerindeki etkilerinin, yerel siyaset çalışmalarında baskın olması, önemli ölçüde topluluk gücü yaklaşımının literatürdeki baskın etkisiyle oluşmuştur. Topluluk gücü yaklaşımı genel hatlarıyla kuramsal altyapısı karar alma süreçlerinde adeta yerel hükümet³ olarak konumlandırılan yerel yönetim kurumlarının bilinçli ve kesin bir amaç taşıyarak mekânı şekillendirdiği gerçeğine dayanmakta ve bu noktadan hareketle de gücün kent düzeyinde dağılımını anlamak adına kentleri kimin yönettiği sorusuna önem atfetmektedir (Bayırbağ, 2006: 53; Harding, 2009: 29 – 30). Böylelikle söz konusu yaklaşım siyaseti (politics) kent çalışmalarının odak noktasına oturtmuştur. Bu durumun ilk ve doğal sonucu da yönetim (*polity*)⁴ ile siyaset (*politics*) arasında varsayılan ayırımdır. Söz konusu iki kavram arasında bir ayırım olduğu iddiasıyla yola çıkan yerel siyaset çalışmaları, siyaset ile yönetimin ayrı alanlar olduğunu ve buna bağlı olarak Imbroscio'nun ifadesiyle (Ward vd, 2011: 866), siyaseti daha değişken ve geçici olarak tanımlayarak, yapısal ekonomik ilişkilerin siyasal olanı etkilemesindeki gerçekliği göz ardı etmektedir.

Üstünde durulması gereken bir diğer önemli konu da yerel yönetimler ve demokrasi ile kurulan doğal ilişki ve bunu bir ideolojik gerçeklik olarak lanse eden (Ward vd, 2011: 866) yaklaşımlardır. Bu yaklaşımlar yerel yönetimlerin ka-

³ Burada yerel yönetim kavramı yerine yerel hükümet kavramına atıf yapılmasının temel nedeni, yerel yönetim kuramları içinde topluluk gücü yaklaşımının büyük ölçüde çoğulcu niteliğiyle ilişkilidir. Çoğulcu yaklaşıma göre devlet, -yönetimsel gücünü kullanarak- kendi başına karar veren bir aygıt değildir. Tersine güç, yerel düzeyde farklı gruplar etrafında paylaşılmakta ve yerel düzeydeki devlet politikalarının oluşumunda bahsi geçen yerel toplulukların pazarlık yapma girişimleri etkili olmaktadır (Şengül, 2009a). Bu durumu destekleyici nitelikte AB.D.'de yerel yönetimler büyük ölçüde merkezi yönetimden özerk ve adeta ayrı bir hükümet (*government*) konumunda işlev görmektedir (Gül, 2013). Bir başka ifadeyle Anglo-Sakson devlet geleneğine denk düşen bu yaklaşımda, yerel olan devlet iktidarının yerelleşmesi bağlamında idari vesayet dışı bir aygıt olarak somutlaşmakta (Tekeli, 2009: 253) ve devletin hukuksal zeminin merkezîyetçi olarak kavrandığı üniter devlet modellerinden farklılaşmaktadır (Karahanoğulları, 2004: 24). İki yaklaşım bağlamında burada yerel hükümet (local government) kavramı tercih edilmiştir.

⁴ Burada *polity* kavramı toplulukların kendini kurumsal bağlamda örgütlemesi anlamında kullanılmıştır (Akbulut, 2014: 17). Kurumsal bağlamda örgütlemenin karşılığı da siyasal bir aygıt olan devletin yönetim şeklini ve yönetimsel (bürokrasi) kurumlarını kapsamaktadır. *Polity* kavramının içerdiği 'yönetim' liberal bireyci ya da devlet merkezli yaklaşımlarca (Yalman, 2012) kullanıldığı şekliyle devletin ve devletin yönetim biçiminin soyut ilişkiler bağlamında ana akım yazın tarafından kavramsallaştırmasıyla ilişkindir. Aslında bu kullanımin Wilson'ın siyaset – yönetim zıtlaşması/farklılığı tartışmalarıyla da benzer bir yönü bulunmaktadır. Wilson'a göre siyasetin, devletin işleyişinde yol açtığı yozlaşma biçimleri (rüşvet, kollamacılık, vb.) yansız ve tarafsız devlet yönetimi için bir engel teşkil etmektedir (Akbulut, 2005: 82). Bu sorunu aşmaya yönelik şekilde yönetim, nesnel bir zeminde, devletin kendi işleyişini sürekli hale getirecek tarafsız bir kavram olarak konumlanmıştır. Hatta Wilson'ın (1961) meşhur makalesinin Türkçe'ye yönetimin değil de 'İdarenin İncelenmesi' olarak çevrilmesi de aslında yönetim kavramına nasıl bir nitelik atfedildiği hakkında önemli bir ipucu vermektedir. Siyaset – yönetim arasında Wilsoncu yaklaşım açısından bir zıtlaşma mı yoksa ayrılık mı olduğuna dair ayrıntılı tartışma için Akbulut (2005) incelenebilir.

rar alma organlarını (belediye meclisleri, il özel yönetim meclisleri, vb.) demokratik katılım mekanizmalarının bir aracı olarak tanımlamakta ve yerel düzeyde siyasa üretme sürecine kendi seçtiği temsilcilerle ‘temsil hakkı’ kazanan vatandaşların dolaylı yoldan da olsa bu sürece etki edeceğini belirtmektedir. Diğer yandan yerel yönetimlerin demokratik kurumlar olarak, siyasal katılıma ön ayak olacak birimler olduğu ve yerel bazda seçilmişlerin oluşturacağı bir birimin hem etkililik hem de etkinlik açısından yerelde hizmet sunumunda daha faydalı olacağı görüşü de yerel yönetim ve demokrasi arasında kurulan ilişki açısından önem taşımaktadır (Andrew ve Goldsmith, 1998: 107 – 108). Böylelikle, karar almaya bağlı olarak yerel düzeyde siyasa üretmesi beklenen faillerin belirlenmesi ve bir siyasal katılıma pratiği olarak yerel seçimler arasında doğrusal bir ilişki kurulmaktadır. Yerel seçimler bu öngörü bağlamında bir demokratik katılım mekanizması olarak düşünülmekte ve temsili demokrasinin yerel düzeyde yürürlükte olmasıyla yerel seçimlerin demokratik bir ortam sağladığı iddia edilmektedir (Stone, 2009: 258). Diğer yandan yerel seçimlerin sadece yerel düzeyi ilgilendiren bir gerçeklik olarak algılanması da seçmen ve oy verme davranışını yerel siyaset açısından önemli kılmaktadır. Böylelikle seçmen davranışı da çalışmanın uygulandığı kenti bölgelere ve ideolojilere göre ayırmakta (Cox, 1968) ve yerel yönetimlerin idari sınırları seçmen davranışının da sınırını oluşturmaktadır.

Yerel yönetimleri yerel siyasetin odağına oturtan çalışmaların bir kısmı da yerel yönetimlerin güçlendirilmesini fakat bunun yanında yerel yönetimlerin merkezi yönetimin sıradan bir uzantısı olarak kavranmaması gerektiğini savunan çalışmalardan oluşmaktadır. Bu görüşün temel dinamiği de yerel yönetişim tartışmalarıdır. Yerel yönetişim en genel anlamda yerel düzeyde karar alma ve hizmet sunumunda yerel yönetimlerin tek başına söz sahibi olmasını eleştirerek, farklı aktörlerin de söz konusu alanlara müdahil olması gerektiğini savunmaktadır (Pratchett ve Wilson, 1996: 2 - 3). Bu bağlamda yerel yönetişim kamu, özel sektör ve sivil toplum arasında yerel düzeyde karar alma ve hizmet sunumunda ortaklaşa yönetimi içeren bir kavramdır. Yerel yönetişimi idealize eden çalışmalarda da merkez ile yerel arasında doğal bir karşılık olduğu da iddia edilmektedir. Böyle bir ayrım yukarıda da belirtildiği şekliyle yerel yönetimlerin demokrasi okulu (Güler, 2013) olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır. Söz konusu durumda da merkezi idarenin yereldeki tahakkümünü kıracak yönetim şeklinin âdem-i merkeziyetçilik olduğu belirtilmektedir. Âdem-i merkezi yerel yönetim anlayışı, vatandaşların bilinçli bir şekilde yönetime katılmasını, kendi yerel gereksinimlerini yönetsel bağlamda ifade edebilmesini ve böylelikle yurttaşların çoğulcu şekilde demokratik örgütlenmeyi sağlayabilmesini içeren bir kavramdır (Yetiş, 2006: 291 – 292).

Bu çalışma yerel yönetimleri yerel siyasetin odağına alan çalışmaları gerekli, fakat odak ve başlangıç noktasının sadece yerel yönetimler olmasını yerel

siyaset çalışmaları açısından aşkınsal bulmaktadır. Bu sınırlama da yerel yönetimlere Weberian bir temelde kerameti kendinden menkul bir güç atfedilmesinden kaynaklanmaktadır. Öyle ki, yerel yönetimlerin temel inceleme nesnesi kabul edildiği çalışmaların çoğunluğu devlet kavramlaştırmasını ulus devlet üzerine kurmakta lakin ulus devletin kapitalist niteliğini göz ardı etmektedir (Bayırbağ, 2006: 51). Böylece yerel yönetimlere işlevsel olmaktan çok kural koyucu bir anlam yüklenmektedir. Bu kural koyucu anlam neticesinde de yerele merkezden ayrı bir ontoloji yüklenerek (Bayırbağ, 2006) merkez ile yerelin doğal bir karşıtlığa sahip olduğuna dair hayli normatif bir gerçeklik kabul edilmektedir (Güler, 1993: 91). Hâlbuki tarihsel bağlamda devletin kapitalist merkezileşmesi (Akbulut, 2014: 30 – 31), kapitalist üretim yollarının bir tamamlayıcısı olarak, ülkelerin kapitalistleşme süreçlerinde farklılıklar olsa da benzer yollarla bir kapitalist toplumsal gerçeklik inşasıyla oluşmuştur. Yerel yönetim birimleri de bu kapitalist merkezileşme sürecinin tamamlayıcısı (Akbulut, 2007: 8) olarak konumlanmaktadır. Bu tamamlayıcılık devletin mekânsal stratejileri ve projelerine (Brenner, 2004) bağlı olarak tarihsel süreçte sermaye birikim stratejilerinin işlevine göre şekillenmiştir. Bir başka ifadeyle yerel yönetimlerin işlevselliği kapitalist devletin yeniden ölçeklenmesine bağlı olarak şekillendiği için, yerel yönetimleri bu ilişkilerden bağımsız ele almak yerel siyasetin sınırlarını daraltmaktadır.

Diğer yandan yerel yönetimlere topluluk gücü yaklaşımına bağlı olarak demokrasiyi güçlendirecekleri inancına bağlı olarak olumlu bir rol atfedilmesi de ana akım çalışmalarda tarih dışı bir gerçeklikle ele alınmaktadır. Bu tarih dışılık yerel yönetimlerin yerel siyaseti etkilemedeki ve şekillendirmedeki rolünü statik biçimde değerlendirmektedir. Öyle ki, 1950'li ve 1960'lı yıllarda A.B.D özelinde kavramsal temellerini atan çalışmaların (Dahl, 2005; Hunter, 1953) kuramsal ön kabulleri değişmez olarak ele alınmakta ve temsil, katılım, hizmet sunumu gibi yerel yönetimlerin varlık nedeni sayılan kavramlara zaman dışı bir üstünlük verilmektedir (Bayırbağ, 2006: 53). Bu üstünlük, kuramsal bir körlük yaratarak yerel siyasetin tarihsel bağlamda nasıl değiştiğinin ve siyaset yapma biçimlerinin yerel düzeyde nasıl evrildiğinin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Diğer yandan, bu kuramsal körlük, Kıta Avrupası ve A.B.D'de oluşan yerel yönetimleri farklı ülkelerin yerel yönetim anlayışlarıyla kıyaslamakta ve böylelikle başat kabul edilen yerel yönetim geleneklerine göre ülkeleri sınıflandırmaktadır. Bu bağlamda ana akım çalışmaların bir kısmında Batılı olmayan ülkelerin kendi tarihsel gerçekleri görece göz ardı edilmekte ve söz konusu ülkelerin yerel yönetim gelenekleri başat konumda bulunan ülkelerin geleneklerine uydurulmaya çalışılmaktadır (Güler, 1993). Bu kıyaslama esnasında da Batılı olmayan ülkelerin şablona uymayan özellikleri değerlendirme dışı kalmaktadır. Bu durumun bir *ideametric* (ölçücülük) (Akbulut, 2006) sorunu yarattığı söylenebilir.

Bir başka önemli husus da yerel yönetimlerin coğrafi anlamda ölçekle-

rinin sınırlayıcılığı üzerinedir. Yerel yönetimlerin devletin topraksal (territorial) örgütlenmesi bağlamında, doğal bir durum olarak, bazı yönetsel sınırlara sahip olması, yerel siyasetin odak noktasının da bu sınırlar dâhilinde çizilmesine sebep olmaktadır. Hayli Kartezyen bulduğumuz bu çalışmalar, bir yönetsel sınırın bitişi ve diğer bir yönetsel sınırın başlayışını başat kabul ettiğinde, ekonomik ve toplumsal gerçeklikleri çalışmaya dâhil edememe sorunu yaşayabilmektedir. Bir başka ifadeyle, kır – kent ayrımı gibi yapay kavramlar, yerel siyasetin odağını yerel yönetimler bağlamında sınırlandırmaktadır. Yönetsel sınırın kent/kır, metropoliten belediye/ilçe belediye bağlamında ele alınması ve yerel siyaseti ilgilendiren herhangi bir çalışmanın da bu bağlama oturtulması, ekonomik ve toplumsal gerçekliklerin de sanki bu sınırlarla oluştuğuna dair görece dar ve sınırlandırıcı bir sonuca varılmasına neden olma potansiyeline sahiptir.

Bu çalışma, hatları belirtilen sınırları aşmak adına bazı önermelerde bulunacaktır. Bu önermeler belli bir teorik arka plana dayandırılmadan fakat eklektizme de kaçmadan devletin yeniden ölçeklenmesi, glokallaşma ve yeni kent-sel siyaset başlıklarıyla şekillenmiştir. Daha sonra yerelin ve yönetselin mutlak anlamları sorgulanmıştır. Çalışmanın herhangi bir şekilde kural koyucu amacı bulunmamaktadır. Çalışmanın temel amacı yerel yönetimleri yerel siyasetin odağından, yukarıdaki belirtilen nedenlerden ötürü, ana akım düşünce bağlamından çıkarmaya çalışmaktır. Fakat yerel yönetimlerin yerel siyaset çalışmalarındaki önemini reddetmek de olanaklı değildir. Bu bağlamda söz konusu başlıklar düzeyinde yerel yönetimleri yeniden okumayı anlamlı kılabilmek çalışmanın ikincil amacını oluşturmaktadır.

Kapitalist Devletin Yeniden Ölçeklenmesi ve Glokalleşme Tartışmaları

Devletin yeniden ölçeklenmesini konu alan geniş bir literatür bulunmaktadır (Brenner, 1998; 2000; 2001; 2004; Cox, 2009; Swyngedouw, 1997a; 1997b; 2004). Söz konusu literatürün ayrıntılı olarak tartışılması çalışmanın ana odağı dışındadır. Burada önemli olan nokta kapitalist devletin yeniden ölçeklenmesi sorunsalının yerel siyaset açısından ne anlam ifade ettiğini ortaya çıkarmaktır. Her ne kadar çalışmanın temel amacı kapitalist devlet tartışmalarının ayrıntılı bir analizini ortaya koymak olmasa da yerel yönetimlere ana akım yazın tarafından atfedilen rolü belirlemek adına devletin nasıl kavramsallaştırılması gerektiğini belirtmek bu noktada önem kazanmaktadır. Bu bağlamda kapitalist devlet tartışmalarında Yalman'ın (2012) liberal bireyci⁵ ve devlet merkezli olarak tanımladığı iki devlet formundan da farklı bir tanımlamaya ihtiyaç bulunmaktadır. Devlet tartışmalarına getirilen ana akım yaklaşımlardan ilki olan liberal bireycilik, devletin nasıl tanımlanması gerektiği sorusuna net bir yanıt verme niyetinden kaçınmakta;

⁵ Liberal bireyci ifadesindeki 'bireyciliğin' nasıl bir anlamda kullanıldığının izahı için Yalman (2012) incelenebilir.

diğer yandan tarihsel süreçlerden bağımsız, 'yapay' olarak adlandırılan bireyle-
rin eylemleriyle oluştuğu iddia edilen ve herhangi bir stratejinin ürünü olmayan
'devlet' kavramı üstünde yoğunlaşmaktadır (Yalman, 2012: 70 – 71). Ayrıntıları
yine bu tartışmanın amacını aşsa da liberal bağlamda kavramsallaştırılan 'dev-
let', hem gerçek hem de tarih dışı, toplumsal normlardan ve ilişkilerden bağımsız
ve sadece rasyonel olarak konumlandırılan bireyin amaçlarına uygun bir kavram
olarak ortaya çıkmaktadır (Yalman, 2012: 75). Devlet merkezli yaklaşımlarsa,
Weberyan bir tutumla, devleti 'bağımsız değişken' olarak algılamakta ve devlete
kural koyucu nitelik atfederek devleti kendi özsel çıkarlarını uygulama gücüne
sahip bir özne olarak kavramsallaştırılmaktadır (Yalman, 2012: 77). Böylelikle
her iki yaklaşım kendi kavramsal ön kabullerindeki farklılıklarına rağmen,
toplumsal üretim ilişkilerini, devlet kavramını izah etme hususunda dışlayıcı bir
ortaklık zemininde buluşturmaktadır (Yalman, 2012: 79). Diğer yandan her iki
yaklaşımı temel alan devlet tartışmaları, siyaset ile ekonomi arasında ontolojik
bir ayrım olduğunu varsaymakta (Bayırbağ, 2006: 51) ve devletin dışsal ilişkiler
vasıtasıyla var olduğu sonucunu çıkarmaktadır (Yalman, 2012: 82). Aslında bu
tutum, ana akım yerel siyaset yazınının bir sorunu olarak kavramsallaştırdığımız,
yerel yönetimlere kural koyucu roller atfetmenin de temelini oluşturmaktadır. Bu
çalışmanın kapitalist devleti ya da bir başka ifadeyle devletin kapitalist niteliğini
vurgulama gayreti bu sorunu aşma amacı taşımaktadır. Kapitalist devlet ya da
devleti kapitalist karakteriyle izah eden araçsal ve yapısal iki temel görüş⁶ bu-
lunmaktadır (Jessop, 2005: 44). İki görüş arasındaki farkların tartışması da yine
bu metnin amacını aşan bir büyüklük taşımaktadır. Burada çalışma açısından
önemli olan kısım toplumsal üretim ilişkilerinin devletin oluşumunda ne tür bir
öneme sahip olduğuna ilişkindir. Bu bağlamda ilk izahat devletin kapitalist nite-
liğinin emek süreçlerine olan etkileri ve sınıf mücadeleleri arasında devletin nasıl
bir konum aldığının açıklanmasına ilişkindir (Jessop, 2005: 57). Liberal bireyci
ve devlet merkezli yaklaşımlardan farklı olarak devletin kapitalist niteliğine vur-
gu yapan yaklaşımlar devleti toplumsal üretim ilişkilerinin ürünü bir kavram ola-
rak tanımlamaktadır (Yalman, 2012: 79). Devletin toplumsal üretim ilişkilerinin
ürünü olduğuna dair açıklamadaki en önemli husus, sermaye birikim süreçlerinde
devletin üstlendiği rolle ilişkilidir. Sermaye birikiminin koşullarını maksimum
düzeyde tutmak için çeşitli roller üstlenen devlet, birikim koşullarını garanti
etme işlevini de yerine getirmek zorunda kalmasından dolayı, farklı müdahale
biçimlerinin de uygulayıcısı konumunda bulunmaktadır (Jessop, 2005: 57). Diğer
yandan sermaye birikimini olgunlaştıracak koşulları inşa etme noktasında devlet,
yasal ve yönetsel müdahale biçimleri almaktadır. Devlet sermaye birikiminin du-
rumuna göre yürütme ve yasama gücü arasındaki dengeyi sermaye birikiminin
lehine olacak şekilde yeniden dizayn etmektedir. Yasama ve yürütme arasındaki
dengenin devletin müdahale biçimini zayıflatma ve güçlendirme eğilimi taşıdı-

⁶ Bu iki yaklaşıma ek olarak üçüncü bir açıklama da Jessop'ın stratejik ilişkisel yaklaşımıdır (Özkazanç, 2017: 151).

ğını da belirtmekte fayda bulunmaktadır (Jessop, 2005: 58). Bir başka ifadeyle, emek gücü ve sermaye arasındaki ilişkiler sermaye birikiminin lehine olacak şekilde kapitalist devlet tarafından farklı müdahale biçimleriyle yeniden üretilmektedir. Böylelikle devlet iktidarı, sınıflar arası gerilimlerde ve mücadelelerde taraflı bir tutum sergilemektedir (Jessop, 2005: 126). Devletin toplumsal üretim ilişkilerinin bir sonucu olması gerçekliği de işte bu noktada ortaya çıkmaktadır. Kapitalist devlet tartışmalarında yapısalcı konumda bulunan bu tartışma, devletin kapitalist ilişkilerin ya da sınıflar arası gerilimin basit bir ürünü olmasından ziyade, devlet ya da devlet iktidarı içinde mücadelede bulunan toplumsal güçlerin bir ürünü olduğu çıkarımında bulunmaktadır (Jessop, 2005: 125). Dolayısıyla liberal bireyci ve devlet merkezli yaklaşımlarda kavramsallaştırıldığı şekliyle devletin -kendine ait kurumlarının toplam bütünlüğüyle açıklanacak- ‘verili’ bir gerçekliği yoktur (Şengül, 2009b: 185). Devletin yasal, yönetsel ve mali normlar etrafında şekillenmesi, devletin bu normlar etrafında verili bir aygıt ya da iktidar biçimi olarak konumlanması sonucuna da varmamaktadır (Jessop, 2005: 144). Söz konusu normlar maddi gerçekliğin önemli bağlamlarını oluştursalar da ‘devlet’ bu normların tarafsız öznesi konumunda değildir. Aksine devlet, kapitalist sistem içerisinde tarafgir şekilde sermaye birikim koşullarını üretmek ve olgunlaştırmak hususunda önemli işlevler üstlenmektedir. Bu bağlamda kapitalist devlet, önceki devlet formlarından farklı olarak, devlet müdahalesinin etkinliği ve örgütlülüğü açısından stratejik seçici (strategic selectivity) bir karaktere sahiptir (Jessop, 2002: 37). Bir başka ifadeyle, kapitalist devlet, iktidarın bilinçli öznesi ya da toplumsal ilişkilerden bağımsız hareket eden bir aygıt değildir; tersine kapitalist devletin farklı sınıflar arasındaki güç çatışmaları ve çatışmaların dengelendiği maddi yoğunlaşma alanı olması (Hirsch, 2011: 61 – 69), devletin sermaye birikim koşullarına uygun müdahale biçimleri almasını sağlamaktadır. Bunun için kapitalist devletin yeniden ölçeklenmesine atıf yapan literatür, neoliberalizmin baskın bir devlet formu olduğu dönemde yerelliklerin artan önemini açıklaması adına önemlidir (Bayırbağ, 2006). Yerelliklerin küresel ilişkiler bağlamında yükselişi de şüphesiz kentler yoluyla olmuş ve kentlerin devletin yeniden ölçeklenmesi sürecinde etkin birer fail olmasıyla da yerel siyasete etki eden aktörlerin işlevi de dönüşmüştür.

Devlet aygıtı bazı ölçeksel görünümlere sahiptir ve bu ölçeksel görünümeler belli tarihsel süreçlerde ve siyasal çelişkilerde devlet aygıtına etki etmeye çalışan güçlerin ürünü olarak oluşmaktadır (Brenner, 2004). Söz konusu ölçeksel görünümeler kapitalizmin eşitsiz gelişmesi sonucunda da bazı krizlerle karşılaşma potansiyeline sahiptir. Şayet devlet aygıtının mekânsal ve stratejik seçiciliği herhangi bir krizle karşılaşarsa bu durum devletin mekânsal projeleri ve stratejilerinin de (Brenner, 2004: 116) zayıflamasına neden olacak ve böylelikle bir birikim ya da siyasal meşruiyet krizi ortaya çıkabilecektir (Park, 2013). İşte ölçek yaklaşımı bu noktada devletin ölçeksel görünümelerinin yeniden

yapılanabileceğini vurgulayarak kapitalist devletin yeniden ölçeklenmesiyle hem mevcut ölçeklerin yeniden dönüştüğü hem de yeni ölçeklerin yaratıldığı vurgusu yapmaktadır (Bayırbağ, 2007: 21 – 23). Böylelikle devletin yeniden ölçeklenmesiyle toplumsal bağlamda yaratılan hiyerarşiler de dönüşmüş ve neoliberal dönemde hareket alanı daha da genişleyen sermaye yereli uğrak noktası haline getirmiştir (Peck ve Tickell, 1994: 304). Ölçek yaklaşımıyla ilgili üstünde durulması gereken bir diğer önemli nokta da ölçeklerin tarihsel süreçte inşa edildiği ve ekonomik/siyasal/toplumsal yapıların da verili olmadığıdır (Swyngedouw, 1997b). Bu verili olmama ön kabulü ölçek yaklaşımını bir başlangıç olarak almakta (Bayırbağ, 2006) ve böylelikle ölçeği tarihsel süreç içerisinde yaratılan ve dönüşen bir gerçeklik olarak tanımlamaktadır.

Yerelliklerin ve kentlerin neoliberal dönemde sermayenin uğrak alanı olmalarının devletin mekânsal projeleri ve stratejilerinde dönüşüm yarattığı yukarıda belirtilmişti. Devletin mekânsal stratejilerinde yaşanan dönüşüm, Keynesci ya da kalkınmacı devlet formlarının baskın olduğu dönemdeki yerel anlayışının değişmesini ve kentlerin ekonomik kalkınmanın dinamosu haline gelmesini simgelemektedir. Devletin mekânsal projelerinde yaşanan dönüşüm ise daha çok devletin kurumsal düzeyinde yaşanan dönüşümleri ifade etmekte ve devletin kurumsal yapısının, artık kentlerin rekabetçi ve yarışmacı niteliklerini ön plana çıkaran ve bunu destekleyecek şekilde dönüşmesini simgelemektedir (Brenner, 2004: 116). Böylelikle yerel yönetim birimleri bu yeniden ölçeklenme stratejisinde önceki döneme kıyasla görece daha da esneyerek söz sahibi olduğu kentin daha da yarışmacı görünüm kazanması konusunda yeni stratejiler geliştirmektedir.

Devletin yeniden ölçeklenmesi noktasında üstünde durulması gereken bir diğer önemli kavram da glokalleşmedir (Cox, 2009; Peck ve Tickell, 1994; Swyngedouw, 1992, 1997, 2000, 2004). Çünkü devlet formunun ölçeksel görünümünde yaşanan dönüşümler hem ulus-altı hem de ulus-üstü bazı aktörlerin devlet aygıtıyla kurduğu ilişkileri neoliberal dönemde yoğunlaştırmıştır. Bu kurulan ilişki neticesinde de endüstriyel finans piyasaları 'küresel yerelleşmiş' (Cox, 2009: 109; Swyngedouw, 1997b: 156), küresel akışkanlığı daha da artan sermaye yerele olan bağımlılığını arttırmış ve bu durum yerellikler arası rekabetçiliğin artmasıyla sonuçlanmıştır (Cox, 2009: 110). Böylelikle yerel bağımlılığı olgunlaşan sermaye, küresel rekabet için yarışmacı kentlere ihtiyaç duymakta ve devletin düzenleyici gücü bu noktada daha da âdem-i merkezileşerek kamu, özel sektör ve sivil toplum arasında oluşturulan ortaklıklar artmaktadır (Cox, 2009: 111; Swyngedouw, 1997b: 158).

Kapitalist devletin yeniden ölçeklenmesi ve bu literatür bağlamında glokalleşme literatürünün yerel siyasetin sınırlarını genişletme hususunda bazı işlevsellikleri olduğu söylenebilir. Bu işlevselliklerin başında ulus devletin kapi-

talist niteliğine ve bu niteliğin dönüşümüne yapılan vurgu gelmektedir. Öyle ki, Keynesci refah ulus devletinin Fordist birikim rejimi yüksek düzeyde devlet müdahalesi içermektedir. Söz konusu devlet müdahalesi devletin düzenleyici mantığı çerçevesinde olgunlaşmış ve istikrarlı ekonomik büyümenin mekânsal olarak da ülke bütününde (*territorial*) eşit biçimde dağıtılması amacıyla emek piyasası başta olmak üzere devlet birçok alanda garantör ve yönlendirici rol üstlenmiştir (Jessop, 2002). Fakat kapitalist devletin yeniden ölçeklenmesiyle -yukarıda da ifade edildiği gibi- neoliberal devlet kentlerin işlevselliklerini yeniden inşa etmiştir. Bu bağlamda küyerelleşme devletin mekânsal stratejisi biçimine dönüşmüş, Fordist dönemin aksi yönünde kentler küresel akışlara daha açık hale gelmiş ve devletin stratejik seçici (Jessop, 2002: 37) özelliği de dikkate alındığında ulus altı düzeydeki tüm faillerin ekonomik kapasitelerini arttırmada kapitalist devlet uzlaştırıcı bir pozisyon almıştır (Brenner, 2003). Böylelikle yeniden ölçeklenme literatürü, bir çözümleme aracı olarak yukarıda tartışıldığı şekliyle devletin kapitalist niteliğini dikkate alarak çıkarımlar üretmektedir. Bir başka ifadeyle, devletin kapitalist niteliği ile yerelliklerin dönüşümü ve yükselişi arasında bir bağın bulunduğu ve yerelliklerin neoliberal dönemde artan öneminin devletin kapitalist doğasından bağımsız düşünülemeyeceği savı (Swyngedouw, 1997b: 152) bu çalışmanın önemli bir bağlamını oluşturmaktadır.

Brenner'ın çoğul anlamda kullandığı ölçek siyaseti kavramı da yerel siyasetin faillerinin dönüşümünü anlamak adına işlevsel bir role sahiptir. Brenner'a (2001: 599 - 600) göre toplumsal olarak inşa edilen ölçekler çoğul anlamıyla hiyerarşilerin ve mevcut düzenlemelerin yeniden yapılandırılması anlamına gelmektedir. Böylelikle farklı mücadele ve gerilimlerin arenası olan kentlerde, farklı failler kendi aralarında ve ulusal/ulusüstü faillerle de yeni ilişkiler kurmak zorunda kalarak kendi işlevselliklerini dönüştürmektedir. Bir başka önemli husus da küreselleşmenin kavranışıyla ilgilidir. Ana akım yazında küreselleşmeye yüklenen hayli olumlu anlam neticesinde yerel faillerin küreselleşme süreciyle birlikte daha görünür olmaları yerelin demokrasi ve sivil toplumla daha yakın bir ilişki kurduğu inancına dayanmaktadır (Bayırbağ, 2006: 53). Böylelikle küreselleşme ana akım yazın tarafından hem olumlanmakta hem de kaçınılmaz bir son olarak lanse edilmektedir. Bu duruma bağlı olarak da küreselleşme ile yerelleşme arasında var olduğuna inanılan kuvvetli rabitanın da küreselleşme ile yerelleşmenin at başı gitmesinden kaynaklandığı iddiası bulunmaktadır. Fakat yukarıda belirtildiği üzere glokalleşme kavramı Swyngedouw (1997a) açısından ulus-üstü ve ulus-altı ölçeksel kaymaları ifade etmektedir. Bu ölçeksel kaymalar kapitalist devletin yeniden ölçeklenmesi bağlamında anlam kazanmaktadır.

Ölçek yaklaşımı, özet olarak, yerelin keskin ve belirlenmiş lineer sınırları olmadığını ve yereli anlamlı kılan görünümün yerel dışı faillerin konumuyla anlam kazandığını belirtmektedir. Böylelikle, aslında yerel düzeyde inşa edildiği

düşünülen siyasal ilişkiler bölgesel, ulusal ve küresel birçok çatışma ve gerilimin ürünüdür. Bu noktada yerel siyaset bu gerilim ve mücadeleler sonucunda anlam kazanmaktadır. Bir başka ifadeyle, yerel siyasetin doğası yereli aşan birçok ekonomik ve siyasal ölçeğin etkisiyle anlaşılır hale gelebilir (Bayırbağ, 2006: 59).

Yeni Kentsel Siyaset Tartışmaları

Ölçek kavramının yerel siyaset çalışmalarına olan katkısını önceki başlıkta belirttik. Lakin ölçek yaklaşımı yerel siyaset analizi için tek başına yeterli bir kavram değildir. Bu durumun temelinde de ölçeğin '*...ontolojisi olan bir varlık olmaması bunun yerine sadece bir çözümleme işlevi*' niteliği taşıması gelmektedir (Bayırbağ, 2006: 56). Dolayısıyla, yeniden ölçeklenme tartışmalarını bağlama oturtacak bazı orta seviye kavramlara da ihtiyaç duyulmaktadır.

Yeni kentsel siyaset literatürü de -bu ihtiyacı karşılamaya yönelik bir kavram olarak- devletin yeniden ölçeklenmesi tartışmalarına benzer şekilde yerel siyasetin şekillenmesine yol açan iki önemli kırılmadan bahsetmektedir. Bunlardan ilki yerel siyasetin büyük ölçüde ekonomik kalkınmayı hedef edinmesi, diğeri de ulusüstü gelişmelerin yerel siyaset üzerindeki etkisinin artmasıdır (Cox, 1993; 1995). Bu noktada kentsel siyasetin 'yeni' sıfatını almasının bir anlam taşıdığı düşünülebilir. Bir başka ifadeyle şayet kentsel siyasetin 'yeni' bir formu olduğu düşünülüyorsa, eskisinin ya da geleneksel olanının ne anlama geldiği de tartışılmalıdır. Bu noktada geleneksel olan ile yeni olanı kıyaslamak, yeni kentsel siyasetin yerel siyaset tartışmalarının sınırlarını ne ölçüde genişlete(bile)ceği konusunda fikir verecektir.

Öncelikle bu çalışma geleneksel olanı Keynesci dönemde konumlandırmaktadır. Keynesci dönemde de üstünde durulması gereken ilk nokta merkez ile yerel arasındaki ilişkilerdir. Mayer'a (1994: 317) göre, Keynesci dönemde merkez ile yerel arasında eşit düzeyde bir iş bölümü bulunmaktadır. Asıl amacın ulusal kalkınmacılık olduğu bu dönemde, yerel güçler ve kentler ulusal ekonomik kalkınmanın yürütücü dinamiklerini oluşturmaktadır. Bu noktada da yerel yönetimler Keynesci refah ulus devlet (Jessop, 2002) açısından önem taşımaktadır. Yerel yönetimler bahsi geçen dönemde yerel kamusal hizmetlerin sunumunda en etkin fail olmasının yanında -dönemin sermaye birikim rejimine uygun olarak- büyük de bir işverendir (Painter, 2014: 344). Diğer yandan dönemin devlet formunun iktisadi niteliğine uygun olarak da kamusal kaynakların ülke düzeyinde yönlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Özellikle kent yöneticiliği (Harvey, 1989) devlet gücünün merkezileştiği bu dönemde yerel güçlerin merkez ile yerel arasında bir '*...iletişim kayışı*' (Brenner, 2004: 152) işlevi görmesini kolaylaştırmıştır. Yerel yönetimler, Keynesci dönemde sundukları kamusal hizmetlerden büyük ölçüde kazanç beklememiş ve yereli ilgilendiren çoğu kent siyasası yerel yönetimler tarafından yürütülmüştür (Painter, 1991: 28).

Yeni kentsel siyasetin oluşmasının koşulları Keynesci refah ulus devletinin altının oyulmasıyla (Jessop, 2004) oluşan yeni devlet formuyla mümkün hale gelmiştir. Bir önceki başlıkta üstünde durduğumuz şekliyle yarışmaya ve rekabete yatkın kentlerin inşa edilmesiyle birlikte kentlerin yerel düzeydeki işlevleri de dönüşmüştür. Böylelikle artık ulusal ekonomik kalkınma yerine köhnemiş olduğu düşünülen kent mekânlarının canlandırılması (Hall ve Hubbard, 1996: 152) önem kazanmıştır. Bu canlandırma hamlelerinin somut çıktıları da kültür, kongre ve alışveriş merkezleri, soylulaştırma alanları, yeni yaşam merkezleri, teknokentler oluşturmaktadır (Cox, 1995: 214). Küresel şartların yerel siyasaları etkileme kapasitesine sahip olduğu bu dönemde küresel şartlarla kendini yeniden konumlandıran sermayenin yerel siyasa yapım süreçlerine daha da müdahil olması yeni kentsel siyasetin temel özelliklerinden birini oluşturmaktadır (Hall ve Hubbard, 1996: 160). Böylelikle yeni kentsel siyaset kente etki eden birçok failin bir araya geldiği, yerel yönetimlerin bu yarışmacı ve rekabetçi ortamda sermayeyi kentte tutacak düzenlemelerin önünü açtığı ve her kentin başka kentteki yerel topluluklarla rekabette bulunduğu yeni bir siyaset üretme yolu olarak düşünülebilir (Cox, 1993: 435).

Yeni kentsel siyaset tartışmalarına katkı yapacağını düşündüğümüz orta seviye olarak nitelendirilebilecek bir diğer önemli kavram da yerel girişimcilik ya da kent girişimciliğidir (Mayer, 1994; Painter, 1998). Bu kavramlar yerel ekonomik kalkınma süreçlerinde kentlerin ekonomik devinimleri nasıl sağladıklarına dair önemli ipuçları vermektedir. Yerel girişimcilik, ekonomik kalkınma için dinamo işlevi gören kentlerin yerel ekonomik kalkınmayı yerel siyasetin temel dinamiği olarak algılaması ve buna bağlı olarak kent mekânının yatırımlara açık hale getirilmesi anlamına gelmektedir (Painter, 1998: 264). Dolayısıyla, rekabetin ve yarışmanın kentler arasında baskın bir form olmasıyla birlikte kentlerin özel sektör anlayışıyla yönetilmesi gerektiği düşüncesi de kent girişimciliğinin temel nosyonlarından birini oluşturmaktadır (Leitner ve Sheppard, 1998: 286).

Yeni kentsel siyaset tartışması, yerel siyasetteki failerin konumlarının ve işlevlerinin anlamlandırılması adına önemlidir. Şayet yerel yönetimlere çoğulcu yaklaşım bağlamında özerk ve belirli bir amaca sahip, kerameti kendinden menkul bir anlam yüklenirse yerel yönetimlerin Keynesci dönemde neden daha etkin bir failken neoliberal dönemde bu etkinliklerinin görece azaldığı ve yerel gücün farklı faillerle paylaşıldığı sorusu anlamsız kalabilir. Diğer yandan yerel kamusal hizmetlerin sunumunda yerel yönetimlerin (şayet böyle bir gerçeklik varsa) neden yetersiz kaldığı sorusu da ana akım yaklaşımlarca yanıtlanmamakta ve sadece küreselleşme ya da yerelleşmeye normatif anlamlar yüklenerek bir sonuca varılabilmektedir. İşte bu noktada yeni kentsel siyaset Keynesci dönemdeki yerel siyasetin işlevsel özellikleriyle kıyaslandığı noktada, yerel yönetimlerin ve yereldeki failerin kapitalist devletin yeniden ölçeklenmesiyle yerel ekonomik

kalkınma stratejileri üretmesinin nedenlerini anlamamızı kolaylaştırmaktadır. Böylece yerel yönetimlerin 'karar alma' noktasındaki başatlığının Keynesci dönem sonrasında altının oyulmasının nedeni, bu bağlamda anlam kazanmaktadır.

Kentin Mutlak Coğrafi Sınırları Ötesindeki 'Kent'

Yerel yönetimlerin yerel siyaset çalışmalarında başat konumda bulunması, Weberyan açıklamalar dâhilinde söz konusu birimlere coğrafi anlamda bir 'yönetme' alanı yaratmaktadır. Fakat bu alan siyasal alanın ontolojisi dâhilinde yerel siyaseti ulusal olanın karşısında daha düşük bir konuma yerleştirmektedir (Magnusson, 2014). Bir başka ifadeyle, modern devlet aygıtının konumlanışında yerel düzeydeki ihtiyaçların belirlenmesi ve bu ihtiyaçlara uygun şekilde yönetim birimleri oluşturulması yerel ile merkez arasında kendiliğinden bir hiyerarşi farkı yaratmaktadır. Bu hiyerarşi farkına istinaden de kentsel düzeydeki yönetim 'yerel yönetimleri' ve bu yönetim sorunsalıyla ilişkili olan siyaset de yerel siyaseti oluşturmaktadır (Magnusson, 2014: 1564).

Yerel siyaset ile ulusal siyaset arasında bu tip bir hiyerarşi yaratılması prototip Westphalia devlet formu içerisinde (Brenner, 2004: 69) görece anlamlı bulunabilir. Fakat yukarıda da belirtildiği şekliyle modern ulus devletin altının oyulmasıyla (*hollowing out*) (Jessop, 2004), yerel siyasetin mekânsal projeleri ve stratejilerinde yaşadığı dönüşümlerle, ulusal siyaset karşısında hiyerarşik olarak daha alt konumda olduğunu söylemek olanaklı değildir. İşte bu noktada, yerel yönetimlerin yerel siyaset çalışmalarında başat alınmasındaki temel sınırlayıcılık kuramsal bir baskı olarak yerel yönetimleri yukarıda da değinildiği şekliyle iki temelde konumlandırmaktadır. Bunlardan ilki, görece daha Weberyan temellere sahip olan ve yerel yönetimleri merkezi devletin vazgeçilemez dışlisi olarak gören; diğeri de yönetişimci olarak nitelendirebileceğimiz yerel yönetimleri hizmet sunma ve katılım noktasında yetersiz bulan yaklaşımlardır (Aydiner, 2015). Bir başka ifadeyle, yerel yönetimler, ister Weberyan ister çoğulcu yaklaşımlarla olsun, bir kereliğine de olsa kural koyucu bir özne olarak lanse edildiğinde, ulus devletin devamlılığı açısından korunması ya da küresel şartlara uygun rekabetçi devlet formu açısından da hantal bürokrasisinin aşılması gereken bir özne olarak konumlandırılacaktır.

Fakat ne yerellikler ne de bu yerellikleri ilgilendiren 'siyaset' yapma yolları Westphalia devlet formundaki gibi stabil değildir (Brenner, 2004). Devletin yeniden ölçeklenmesi ve yeni kentsel siyaset tartışmaları bağlamında yerele müdahil olma kapasitesine sahip bütün failler yeni konumlar almaktadır. Dolayısıyla yerel siyaset, geleneksel anlamıyla sıradan bir yönetme ya da karar alma etkinliğinden daha fazlasını temsil etmektedir. Bu noktada önemli olan ilk tartışma yeni öznelerin inşasına ilişkindir. Hoffman (2014) alana katkı sunan önemli makalesinde kenti ilgilendiren siyasetin, geleneksel olandan sıyrıldığını ve artık özne in-

şasının yerel siyasetin odak noktası olması gerektiğini vurgulamıştır. Hoffman'a göre (2014: 1581 - 1583), geleneksel siyasetten farklı olarak 1980'lerle birlikte yarışmacı ve rekabetçi kentlerin yaratılmasıyla siyaset yapma yolları âdem-i merkezileşmiştir. İşte bu noktada profesyoneller ve gönüllüler olmak üzere iki farklı özne yerel siyasetin odağında inşa edilmiştir. Profesyoneller, girişimci şehirlerin doğal bir ürünü olarak bu girişimci yolları yürütme kapasitesine sahip eğitilmiş bireylerden, gönüllüler de söz konusu girişimci ve yenilikçi yollardan doğan sorunlara çözüm aramaya istekli bireylerden oluşmaktadır. Dolayısıyla, yerelde kapitalist birikim stratejilerinin gelişmesiyle girişimciliği öne çıkaran siyasaların üretimi yerel yönetim faillerinin ve bireylerin basit tercihlerinden fazlasına karşılık gelmektedir. Bir başka ifadeyle, yerel siyasetin daha girişimci, otonom, katılımcı şekilde yeni siyaset yapma yollarıyla bezenmesi aslında devlet kaynaklarının daha etkin şekilde kullanımının ve buna bağlı olarak da yerel düzeydeki etkin herhangi bir failin potansiyelinin açığa çıkarılmasıyla ilişkilidir (Hoffman, 2014: 1584).

Yerel olanın anlamının değişmesindeki bir diğer önemli unsur da güç kavramına atfedilen durumdur. Özellikle klasik çoğulcu yaklaşımlar gücün mutlaklığına gönderme yapmakta, fakat gücün ilişkisel olma durumunu gözden kaçırmaktadır. Bu bağlamda bu yaklaşımlar gücü kazanılan ya da kaybedilen bir durum olarak niteleyerek, sadece gücün elde edilmesi süreçlerine yoğunlaşmaktadır (Ward vd, 2011: 855). Bu durum yerel yönetimlerin başat alındığı çalışmalar için de geçerlidir. Yerel yönetimler gücün sadece elde edildiği ve yönetildiği bir çatışma alanı olarak tanımlandığında, faillerin gücü elde etmedeki ilişkiselliği ikinci plana atılabilir. Böylelikle coğrafi ölçek başat bir duruma gelerek, belli bir mekânsal düzeyde yaşanan gerilimler ve güç mücadeleleri yerel siyasetin odağına yerleşmektedir. Lakin yerel siyaset bir sınır olarak sadece kentte meydana gelen olaylardan oluşmamakta, bunun ötesinde bir sürecin diğer bir süreci dönüştürme ve etkileme gücüyle şekillenmektedir. Bir başka ifadeyle, yerel siyaset üretim ilişkilerinin ve ağlarının, kente yapılan yatırımların ve genel anlamıyla kentleşmeye etki eden tüm iktisadi ve toplumsal gerçekliklerin bir ürünüdür (Ward vd, 2011: 857). Dolayısıyla, kentteki ilişkiselliklerin yarattığı farklı süreçler gücün sabit ve lineer şekilde ele alınmasını olanaklı kılmamaktadır. Zira gücün mutlaklığı da coğrafi olarak yerel siyasetin algılanmasında görünmez sınırlar yaratmaktadır. Bu sınırlılık, kentin topraksal (*territory*) olarak algılanmasına neden olarak coğrafi sınırlar oluşturmaktadır. Lakin kentin nerede bittiği ve yeni siyasal alanın nerede başladığı sorusu da kentin ve siyasal olanın belirlenmesindeki muğlaklıktan dolayı olanaklı değildir (Ward vd, 2011: 862).

Klasik çoğulcu yaklaşımların yerel yönetimlere kavramsal olarak yüklediği anlamın yönetme ve hükmetmeye (*to govern*) ilişkin olduğu yukarıda belirtilmişti. Bu bakış açısı, yönetimi ve siyaseti birbirinden ayırarak yönetmeyi

hizmet sunmayla ilişkilendirmekte ve böylelikle hizmetlerin yerinden sunulması etkin bir yönetme biçimi olarak tanımlanmaktadır. Yerel yönetişimi destekleyen tartışmalarda da öne çıkan unsur bu yönetme biçimiyle alakalıdır. 1960 ve 1970'lerin yerel yönetimlerinin küreselleşen dünya düzenine ayak uydurmadığı ve etkin hizmet sunamadığına dair duyulan inanç da Weberyen yönetme pratiklerinin tartışmalarını başlatmış ve 1980'ler yönetimden yönetişime geçişte yerel yönetimlerin varlık nedenini değiştirecek köklü değişimlere sahne olmuştur (Jouve, 2005: 290). Fakat kaynağı ister merkeziyetçi ister âdem-i merkeziyetçi yönetim olsun, yönetmenin nasıl sağlandığı sorusu güncelliğini korumaktadır. Zira yerel yönetimlere yönetsel bir fail olarak yüklenen anlam ideal tipe yakındır. Bu ideal tip, yönetsel fail olan bu birimlerin yönetme işlevini en etkin düzeyde sağladığına dair bir ön kabul taşımaktadır. Bu inancın neticesinde de yerel yönetimden yönetişime geçişte yaşanacak dönüşümle yönetme işlevinin sermaye ve sivil toplumla paylaşılması, yönetmeyi -tepeden inme bir anlayışın tersinde- aktörlerin kendiliğinden ve birlikte yönetmesi (Bayırbağ, 2006: 52) anlamında kullanılmaktadır. Fakat yaratıcı yıkımla birlikte (Harvey, 2007) dezavantajlı toplumsal grupların kent nezdinde çoğalması, yönetilmesi ve idare edilmesi gereken yurttaş sayısını da arttırmaktadır. Özellikle yerel kamusal hizmetlerin sunumu, imar, ulaşım, barınma gibi konularda artan sorunlar yönetme sorununun bağlamını genişletmektedir. Bir başka ifadeyle, yerel yönetimlerce neyin yönetildiğı sorusu (Borraz ve Le Gales, 2010) kentlerin yüklendiğı anlamın değişmesiyle birlikte önemli bir sorunsal haline gelmektedir. Örneğin kentlerde hangi grupların ve sektörlerin daha iyi yönetildiğı ve kimlerin bu yönetme pratiklerinin dışında kaldığı (Le Gales, 2011: 751) yerel yönetimlerin yönetme kapasitelerinin sorgulanması adına önemlidir. Diğer yandan, sermayenin akışkanlığıyla kentlerin hareketliliğinin artması da yönetilmesi gereken popülasyonu çoğaltmaktadır (Le Gales, 2011: 752). Coğrafi ölçek açısından da daha büyük alanların yönetilmesi sorunu da yerel yönetimlerin 'yönetme' kapasitelerini etkilemekte ve yerel kamusal hizmetlerin sunumunda karşılaşılan sorunlar yönetilen alanın büyüklüğüne oranla artmaktadır (Borraz ve Le Gales, 2010: 144). Zira kentleşmiş ve kentleşmemiş alanların nasıl tasnif edileceğı de ölçeksel görünimleri değişen kentler için ayrı bir bilinmezdir.

Böylelikle yerel siyasetin ne olduğundan ziyade yerel siyasetin nerede konumlandığı sorusunu sormak siyasal olan ile yerel olanın arasındaki ilişkiyi ve birlikteliğı (Bayırbağ, 2006: 51) anlamlandırmak adına daha önemlidir (Rodgers, Barnett ve Cochrane, 2014). Örneğin Hoffman'ın (2014) yukarıda belirttiğimiz şekliyle özne inşası üzerine yaptığı çıkarımlar, yerel siyasetin nerede konumlandığına dair önemli ipuçları vermektedir. Yerel siyasete ve bu alana müdahil olan faillere verili ve değişmez anlamlar yüklendiğinde, çalışmanın başında da belirttiğimiz üzere, yönetsel faillere kerameti kendinden menkul bir anlam yüklenmiş olunur. Dolayısıyla, öznelere kent düzeyinde nasıl inşa edildiğine, yeni faillerin

hangi ağlar ve ilişkiler dâhilinde yerel siyaset için anlam kazandığına ve ölçeksel görünümlerin yeni failer yaratma noktasında ne tür anlamları olduğuna bakmak yerel siyaset disiplininin anlamını genişletecektir. Öyle ki, düzensiz kentleşmeyle birlikte kentin merkezi ve çevresel sınırlarını belirlemek olanak dışı kalmıştır. Bu bağlamda Young ve Keil (2011) arada kalan şehirlere (in between cities) gönderme yaparak artık geleneksel şehir ile kenar mahallenin net ayrımları olamayacağını ve bu ikisi arasında geçiş özelliği gösteren alanların önem kazandığını belirtmektedir. Dolayısıyla iç içe geçmiş birçok yapının ve failin yeni sosyo-mekânsal gerçeklikler yaratmasıyla artık yerel ve yerelin siyasal olma durumuna ilişkin net çıkarımlar yapmak mümkün görünmemektedir.

Bitirirken

Bu çalışma ana akım literatür olarak ifade edebileceğimiz çoğulcu yaklaşımların yerel siyaset çalışmalarında yerel yönetim birimlerine aşkın roller vererek yaptığı çıkarımların kapitalist devletin tarihsel süreçte yaşadığı dönüşümü anlamlandırma sürecinde bazı devamsızlıklar yarattığı ön kabulüne dayanmaktadır. Bu devamsızlığın temelinde de güç kavramına çoğulcu yaklaşım bağlamında atfedilen aşkın rol gelmektedir. Bu devamsızlıkları bir sınır olarak gören bu çalışma ekseninde, sınırları aşmak adına bazı kuramsal tartışmalara değinilmiştir. Özetle, kapitalist devletin yeniden ölçeklenmesi ve yeni kentsel siyaset tartışmalarını globallaşma literatürüyle birlikte ele alan bu çalışma, söz konusu kuramsal tartışmalarla yerel siyasetin sınırlarının genişleyebileceğini iddia etmiştir. Böylelikle yeni ölçeksel görünümlere sahip olduğu düşünülen kentlerin artık yerel ve yerelin siyasallığına ait taşıdığı anlamların da değiştiği söylenebilir. Bir başka ifadeyle kentler modern devletin kalkınma hamlelerini gerçekleştiren sıradan dişlileri değildir. Bu durum da kente ait ekonomik ve siyasal tüm görünümleri yeniden ölçeklendirmiştir.

Her ne kadar bu çalışma yerel yönetimleri aşkınsal kabul eden çalışmaları sınırlandırıcı bulsa da, yerel yönetimleri etkin birer fail olarak yerel siyaset çalışmaları dışında tutmak olanaklı ve mümkün değildir. Yerel yönetimler yerel siyasetin vazgeçilmez unsurlarıdır ve bu çalışmanın öne sürdüğü kuramsal ön kabuller de yerel yönetimleri yerel siyasetin ilgi alanının dışına itmemektedir. Hatta yerel yönetimlerin yerel ekonomik kalkınma hamlelerinde üstlendiği rolleri anlamak adına, yerel yönetimlerin işlevlerine bakmadan herhangi bir çıkarım yapmak da olanaklı değildir. Fakat burada önemli olan nokta yerel yönetimlerin ekonomik, siyasal ve yönetsel görünümlerinde yaşanan dönüşümlerin belli bir bağlama oturtulması gerekliliğidir. Örneğin, bir yerel yönetsel birimin coğrafi ölçeğinde yaşanan değişim ile yerel kamusal hizmetlerin sunumundaki etkinlik arasında bir ilişki bulunmaya çalışıldığında, odak noktanın sadece ‘yerel kamusal hizmet sunumu’ olması, coğrafi ölçeğin değişmesinin ardında yatan kalkınma hamlelerinin gözden kaçırılmasına neden olabilir. Dolayısıyla yerel yönetimleri

ilgilendiren yasal ve yönetsel dönüşümlerin iktisadi ve siyasal nedenleriyle birlikte ele alınması bağlam sorununu ortadan kaldıracaktır. Bir başka ifadeyle, yerle ve yerel yönetimlere merkezi devletten ayrı bir ontoloji yükleyen her çalışma bu sınırlandırıcılığa hapsolma tehlikesine sahiptir. Bu çalışmanın ortaya koyduğu bağlam da bu sınırı aşmaya yöneliktir.

Öyleyse yerel yönetimlerin karar alma organlarını belirleyen yerel seçimler, yerel kamusal hizmet sunumu, yerel coğrafi ölçeğin değişimi gibi yerel siyaseti ilgilendiren her konu yerel dışı faillerin incelenmesiyle anlam kazanacaktır. Çalışmanın sınırlandırıcı bulduğu nokta bahsi geçen inceleme alanlarının çalışmaya dâhil edilmesinden ziyade, bu alanların sadece yerel ölçekteki ilişkilerle anlamlandırılmaya çalışılmasıdır. Sermaye birikiminin kentlere yığılmasına, kır ve kent arasındaki sınırların muğlaklaşmasına, küresel ağların yerel düzeyde daha görünür olmasına, yerel hiyerarşilerin yeniden ölçeklenmesine gönderme yapılmadan yerel ilişkilerin anlaşılması olanaklı değildir. Bu çalışmanın düşünsel düzeydeki amacı, yukarıda tartışılan konuların yerel siyasetin sınırlarını aşma çabalarını ortaya çıkarmak olmuştur.

Kaynakça

- Akbulut, Ö. Ö. (2005). *Siyaset Yönetim İlişkisi: Kuramsal ve Eleştirel Bir Yaklaşım*. TODAİE Yayınları.
- Akbulut, Ö. Ö. (2006). Türkiye’de Kamu Yönetimini Tanımlayıcı Bir Kavram Önerisi: Ölçücülük – Ideametric. *Amme İdaresi Dergisi*, 39 (4), 159 – 193.
- Akbulut, Ö. Ö. (2007). Belediye Yönetimi Reformu: Monolitik İktidar Yapısının Güçlendirilmesi. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 16 (1), 7 - 29.
- Akbulut, Ö. Ö. (2011). Siyaset Biliminin Siyaseti. *Amme İdaresi Dergisi*, 44 (4), 1 - 32.
- Akbulut, Ö. Ö. (2014). Kapitalizm ve Uluslaşma. *Amme İdaresi Dergisi*, 47 (3), 19 - 42.
- Andrew, C., ve Goldsmith M. (1998). From Local Government to Local Governance - and Beyond?. *International Political Science Review*, 19 (2), 101 - 117.
- Aydiner, T. (2015). Liberal Bireyci ve Devlet Merkezli Yerel Yönetim Yazınına Eleştirel Bir Bakış. III. *Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Öğrenci Konferansı*, 29 - 30 Nisan, ODTÜ – Ankara. (Sözlü Bildiri)
- Bayırbağ, M. K. (2006). Ölçek Yaklaşımının Kent ve Bölgelerin Yükselişinin Açıklanmasındaki Katkıları Üzerine. *Praksis*, 15, 49-70.
- Bayırbağ, M. K. (2007). *Local Entrepreneurialism, State re-Scaling and Scalar Strategies of Representation: the case of the city of Gaziantep, Turkey*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, School of Public Policy and Administration, Carleton University.
- Borraz, O., ve Le Galès, P. (2010). Urban Governance in Europe: The Government of What?. *Pôle Sud*, 1, 137 - 151

Brenner, N. (1998). Global Cities, Glocal States: Global City Formation and State Territorial Restructuring in Contemporary Europe. *Review of International Political Economy*, 5, s. 1 - 37

Brenner, N. (2000): The Urban Question: Reflections on Henri Lefebvre, Urban Theory and The Politics of Scale. *International Journal of Urban and Regional Research*, 24 (2), 361 - 378.

Brenner, N. (2003). Glocalization as a State Spatial Strategy: Urban Entrepreneurialism and the New Politics of Uneven Development in Western Europe. Jamie Peck ve Henry Yeung (ed.). *Remaking the Global Economy: Economic-Geographical Perspectives*. Sage: London and Thousand Oaks, 197 – 215.

Brenner, N. (2004). *New State Spaces: Urban Governance and the Rescaling of Statehood*, Oxford University Press.

Brenner, N.(2001). The Limits to Scale? Methodological Reflections on Scalar Structuration. *Progress in Human Geography*, 25 (4), 591 - 614.

Castells, M. (1978). City, Class and Power. *City, Class and Power*. Macmillan Education UK, 167 - 173.

Cox, K. R. (1968). Suburbia and Voting Behavior in the London Metropolitan Area, *Annals of the Association of American Geographers*, 58 (1), 111 - 127.

Cox, K. R. (1993). The Local and the Global in the New Urban Politics: a Critical View. *Environment and Planning D: Society and Space*, 11(4), 433 - 448.

Cox, K. R. (1995). Globalisation, Competition and the Politics of Local Economic Development. *Urban Studies*, 32 (2), 213-224.

Cox, K. R. (2009). Rescaling the State in Question. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 2 (1), 107 - 121.

Dahl, R. A. (2005). *Who Governs?: Democracy and Power in an American City*. Yale University Press.

Dunleavy, P. (1980). *Urban Political Analysis*, The Macmillan Press Ltd.

Gül, H. (2013). Amerikan Federal Sisteminde Yerel Yönetimler. Murat Okçu ve Hüseyin Özgür (ed.). *Dünya'da Yerel Yönetimler, Örnekler ve Uygulamalar*, 19 - 49.

Güler, B. (1993). Yerel Yönetim Tarihine Yaklaşım Sorunu. *Amme İdaresi Dergisi*, 26 (1), 87 – 96.

Güler, B. (2013). *Yerel Yönetimler Liberal Açıklamalara Eleştirel Bir Yaklaşım*. İmge Kitabevi.

Hall, T., ve Hubbard, P. (1996). The Entrepreneurial City: New Urban Politics, New Urban Geographies?. *Progress in Human Geography*, 20 (2), 153-174.

Harding, A. (2009). The History of Community Power. Jonathan S. Davies ve David L. Imbroscio (ed.), *Theories of Urban Politics*, Second Edition, Sage Publications, Palo Alto, California, 27 - 39.

- Harvey, D. (1989). From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism, *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography*, 71 (1), 3 - 17
- Harvey, D. (2007). Neoliberalism as Creative Destruction. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 6 (10), 21-44.
- Hirsch, J. (2011). *Materyalist Devlet Teorisi*, Levent Bakaç (çev.), Alan Yayınları.
- Hoffman, L. (2014). The Urban, Politics and Subject Formation. *International Journal of Urban and Regional Research*, 38 (5), 1576 – 1588.
- Jessop, B. (2002). *The Future of the Capitalist State*. Polity.
- Jessop, B. (2004). Hollowing out the Nation State and Multilevel Governance. Patricia Kennett (ed.). *A Handbook of Comparative Social Policy*, EE Publishing, 11 - 25.
- Jessop, B. (2005). *Hegemonya, Post-Fordizm ve Küreselleşme Ekseninde Kapitalist Devlet*. Betül Yazar ve Alev Özkazanç (çev.), İletişim Yayınları.
- John, P. (2009). Why Study Urban Politics?. Jonathan S. Davies ve David L. Imbroscio (ed.), *Theories of Urban Politics*, Second Edition, Sage Publications, Palo Alto, California, 17 - 24.
- Jouve, B. (2005). From Government to Urban Governance in Western Europe: A Critical Analysis. *Public Administration and Development*, 25 (4), 285-294.
- Karahanogulları, O. (2004). Fransa'da Kamu Yönetimi. Birgül Ayman Güler (ed.). *Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Yayın No.1, 21 – 84.
- Le Galès, P. (2011). Urban Governance in Europe: What is Governed?. *The New Blackwell Companion to the City*, 747-758.
- Leitner, H., ve Sheppard, E. (1998). Economic Uncertainty, Inter-Urban Competition and the Efficacy of Entrepreneurialism. Tim Hall ve Phil Hubbard (ed.). *The Entrepreneurial City: Geographies of Politics, Regime and Representation*, 285-308.
- Magnusson, W. (2014). The Symbiosis of the Urban and the Political. *International Journal of Urban and Regional Research*, 38 (5), 1561-1575.
- Mayer, M. (1994). Post-Fordist City Politics, Ash Amin (ed.). *Post-Fordism: A Reader*, Blackwell Publishers Ltd., 316 -337.
- Özkazanç, Alev (2017). Devletin Örgütlenmesi. Yüksel Taşkın (ed.). *Siyaset Kavramlar, Kurumlar, Süreçler*, İletişim Yayınları. 139 – 170.
- Pahl, R. E. (1975). *Whose City?*, MI: University of Michigan.
- Painter, J. (1991). Regulation Theory and Local Government. *Local Government Studies*, 17 (6), s. 23 - 44.
- Painter, J. (1998). Entrepreneurs are made not Born: Learning and Urban Regimes in the Production of Entrepreneurial Cities. Tim Hall ve Phil Hubbard (ed.). *The Entrepreneurial*

City: Geographies of Politics, Regime and Representation, 259-273.

Painter, J. (2014). Local Politics, Anti-Essentialism and Economic Geography. Wills, Jane, ve Roger Lee (ed.). *Geographies of Economies*, Routledge, 344 – 374.

Palonen, Kari (2003). Four Times of Politics: Policy, Polity, Politicking and Politicization, *Alternatives: Global, Local, Political*, 28, 171 – 186.

Park, B. G. (2013). State Rescaling in Non-Western Contexts. *International Journal of Urban and Regional Research*, 37 (4), 1115-1122.

Peck, J. ve Tickell, A. (1994): Searching for a New Institutional Fix: the After-Fordist Crisis and The Global-Local Disorder. Ash Amin (ed.), *Post-Fordism: a Reader*, 280 - 315.

Pratchett, L. ve Wilson, D. (1996). Local Government Under Siege. Lawrance Pratchett ve David Wilson (ed.). *Local Democracy and Local Government*, Macmillan Education, 1 - 19

Rodgers, S., Barnett, C., ve Cochrane, A. (2014). Where is Urban Politics?. *International Journal of Urban and Regional Research*, 38 (5) , 1551-1560.

Saunders, P. (2006). *Urban Politics: A sociological Interpretation*, Routledge.

Şengül, T. (2009a). *Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçlerinin Eleştirisi*, İmge Kitabevi.

Şengül, T. (2009b). Yerel Devlet Sorunu ve Yerel Devletin Dönüşümünde Yeni Eğilimler, *Praksis*, 9, 183 – 220.

Stone, C. N. (2009). Who is governed? Local Citizens and the Political Order of Cities. Jonathan S. Davies ve David L. Imbroscio (ed.), *Theories of Urban Politics*, 257-273.

Swyngedouw, E., Moulaert, F. ve Rodriguez, A. (2002). Neoliberal Urbanization in Europe: Large Scale Urban Development Projects and the New Urban Policy, *Antipode*, 34 (3), 542 – 577.

Swyngedouw, E. (1992). Territorial Organization and the Space/Technology Nexus. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 417-433.

Swyngedouw, E. (1997a). *Excluding the Other: the production of Scale and Scaled Politics*. Arnold.

Swyngedouw, E. (1997b). Neither Global nor Local: ‘Glocalization’ and the Politics of Scale. *Spaces of Globalization: Reasserting the Power of the Local*, 1, 137 - 166.

Swyngedouw, E. (2000). Authoritarian Governance, Power, and the Politics of Rescaling. *Environment and Planning D: Society and Space*, 18 (1), 63 - 76.

Swyngedouw, E. (2004). Globalisation or ‘Glocalisation’? Networks, Territories and Rescaling. *Cambridge Review of International Affairs*, 17 (1), s. 25-48.

Tekeli, İ. (2009). *Cumhuriyetin Belediyecilik Öyküsü: 1923 – 1990*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Trounstone, J. (2009). All Politics is Local: The Reemergence of the Study of City Politics. *Perspectives on Politics*, 7 (3), 611-618.
- Ward, K., Imbroscio, D., Martin, D., Stone, C., Whelan, R., Miraftab, F., ve Cochrane, A. (2011). Urban Politics: an Interdisciplinary Dialogue. *International Journal of Urban and Regional Research*, 35 (4), 853 - 871.
- Wilson, W. (1961). İdarenin İncelenmesi. Nermin Abadan (çev.). *Woodrow Wilson Seçme Parçalar*, Yenilik Basımevi, İstanbul. 53 – 73.
- Yalman, G. (2012). Devlet. Gökhan Atılğan ve Atilla Aytekin (ed.). *Siyaset Bilimi Kavramlar İdeolojiler ve Disiplinlerarası İlişkiler*, Yordam Kitap, 69 - 85.
- Yetiş, M. (2006). Tocqueville ve Merkeziyetçilik Sorunu, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 61 (3), 279 - 308.
- Young, D. ve Keil, R. (2014). Locating the Urban in-between: Tracking the Urban Politics of Infrastructure in Toronto. *International Journal of Urban and Regional Research*, 38 (5), 1589 - 1608.

ABD ve Türkiye’de Düşünce Kuruluşları ve Yerel Politika Süreçlerindeki Yeri

Elvettin AKMAN*

Öz: Son yıllarda dünyada yaşanan hızlı değişim ve dönüşüm hem kamu politikası yapım sürecini oldukça karmaşık hale getirmiş hem de kamu politikası yapımında entelektüel bilgiye ihtiyacı artırmıştır. Politika yapıcılara bu entelektüel bilgiyi kullanabilecekleri şekilde sunacak birim/yapı düşünce kuruluşlarıdır. Bu çalışmanın amacı da yerel düzeyde politika üreten çok sayıda kurumu bulunan ve oldukça geniş tabanlı bir düşünce kuruluşu sistemine sahip olan ABD ve Türkiye’deki düşünce kuruluşlarının çalışmalarını incelemek ve bu iki ülkedeki düşünce kuruluşlarının yerel politika üretiminde durumlarının ne olduğunu ortaya koymaktır. Bu değerlendirme yapılırken, ABD’de her yıl Pennsylvania Üniversitesinden akademisyenler tarafından yayınlanan “Global Go to Think Tank Index” raporu ile Türkiye ve ABD’deki düşünce kuruluşlarının yerel politika çalışmalarından istifade edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Düşünce kuruluşları, yerel politika, kamu politikası, ABD, Türkiye.

Think-Tanks In The USA and Turkey and Their Place In Local Policy Processes

Abstract: Recently, fast change and transformation in the world have both complicated the public policy making process and increased the need of intellectual information in public policy making. Think-tanks are the units that will provide the policy makers with intellectual information. This paper aims at analyzing the activities of the think-tanks in the USA and Turkey that have a lot of local policy making units and broad based system of think-tank. It also aims to state the conditions of think-tanks in these two countries in local policy making. While making this assessment, we will make use of “Global Go to Think Tank Index” report published by the academicians of Pennsylvania University in the USA and local policy studies of the think-tanks in the USA.

Keywords: Think thanks, local policy, public policy, USA, Turkey

*Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Doğu Yerleşkesi Çünür/Isparta/Türkiye

Makale gönderim tarihi:29.09.2017

Makale kabul tarihi:30.03.2018

Giriş

Küreselleşmiş, giderek karmaşık hale gelen ilişkiler ve etkileşimlerin olduğu, bir risk ve fırsat ortamı yaratan bir dünyada vatandaşlara ne tür hizmet verileceğini ve bu hizmetlerin düzeyini belirleyen kamu politikası yapımında da değişiklikler meydana gelmiştir. Kamu politikası yapım sürecinde ulusal politikaların yanı sıra yerel politikalarda önem kazanmaya başlamıştır. Hatta yerel düzeyde politika yapımının önemi anlaşıldıkça kamu politikası araştırmacıları, yerel politika yapımını incelemek için çeşitli teori ve modeller inşa etmişlerdir. Bu modellerin pek çoğu yerel politika yapım süreçleri, politikaların etkileri ve aktörleri üzerinde durmuşlardır.

Yerel düzeyde politika yapımı genellikle düşük değerli olarak görülüp yanlış anlaşılmıştır. Ancak unutulmamalıdır ki vatandaşlara en yakın hizmet birimi olan yerel yönetimler tarafından oluşturulan politikalar, ilgili bölgede yaşayan herkesi bir şekilde etkilemektedir. Vatandaşların hayallerinin ve isteklerinin yerine getirilmesi yerel yönetimler tarafından ortaya konulan politika oluşturma egzersizinden geçmektedir.

İçerisinde bulunduğumuz çağda ulus devletlerin merkezde bulunan yetki ve gücün bir kısmını yerel yönetimler ile paylaşması neticesinde yerel yönetimlerin artan yetki, görev ve sorumluluklarına paralel olarak değerleri de artmıştır. Bu artışla birlikte geçmiş bir birikime sahip olmasına rağmen yerel yönetimlerin politika yapımında tek başına yeterli olmadığı görülmektedir. Yerel politikacıların yerel politika yapımında doğru politika izleyebilmeleri için entelektüel bilgiye sahip olan düşünce kuruluşlarına ihtiyaçları vardır.

Düşünce kuruluşları, genel olarak bilginin üretilmesi ve yayılması konusunda uzman olan sivil toplum kuruluşlarıdır. Düşünce kuruluşları lobi grupları, sivil toplum kuruluşları, ulus-ötesi kurumlar gibi yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde her ülkeye göre farklılık gösterse de, karar alma süreçlerini etkilemekte ve her alanda kamu politikalarının tartışılması ve tasarımı için üst düzey katkı sağlamaktadır. Politika yapımının belirli bir kısmının merkezden yerel düzeye kaydığı düşünüldüğünde, yerel politika yapımının ne denli önemli olduğu göz önüne gelmektedir.

ABD’de düşünce kuruluşları gerek ulusal ve uluslararası gerekse de yerel düzeyde etkin olarak çalışmaktadırlar. Hâlihazırda yarısı üniversiteye bağlı kurumlar ve yaklaşık üçte biri Washington’da bulunan iki bine yakın düşünce kuruluşu ya da siyasi araştırma merkezi ABD’de bulunmaktadır (McGann, 2016: 8). ve bunların önemli bir kısmı yerel düzeyde politika yapımına katkı sağlamaktadır. Türkiye’de bunu söylemek pek mümkün değildir. Türkiye’de düşünce kuruluşlarının sayılarının, etkinliklerinin ve etkilerinin yeterli düzeyde olduğu söylenmemekle beraber, bu kuruluşlar üzerine yapılan araştırmalar da yeterli değildir.

Bu çalışmada, ABD ve Türkiye’deki düşünce kuruluşlarının çalışmaları irdelenmiştir. Her iki ülkedeki düşünce kuruluşlarının yerel politika yapımında etkinliği araştırılmıştır. Araştırma yapılırken, Pennsylvania Üniversitesinde çalışan akademisyenler tarafından hazırlanan “Global Go to Think Tank Index” raporu ile Türkiye ve ABD’deki düşünce kuruluşlarının yerel politika çalışmalarından yararlanılmıştır. Bu çalışma neticesinde Türkiye’deki düşünce kuruluşlarının yerel politika yapımı konusundaki durumu ortaya konularak daha etkin bir katılımın sağlanması için nasıl bir yol izlenmesi gerektiği konusunda düşünceler paylaşılmıştır.

Tarihsel ve Kavramsal Açından Düşünce Kuruluşları

Sistemlerin karmaşık bir hale geldiği, olayların ve durumların birbiriyle bağlantılı olarak geliştiği ve bütün boyutlarıyla incelenmesinin bir gereklilik haline geldiği günümüz dünyasında, politikacıların ve kamu politikası üreticilerinin araştırmaya ve bilime olan bağımlılığı artmıştır. Fakat bilim insanların pratik alandan uzak olmaları ve çalışmalarının hedef kitlesi olarak akademik camiyayı belirlemeleri nedeniyle siyasal alan ile akademik alan arasında bir boşluk meydana gelmiştir. İşte bu noktada, modern dünya düzeninde, düşünce kuruluşları, bu boşluğun sebep olduğu sorunları ortadan kaldırmak için ortaya çıkmışlardır. “*Think Tank*” olarak da adlandırılan düşünce kuruluşu terimi de ilk kez ABD’de bilimsel yönetimin ön plana çıktığı kalkınma döneminde (1907-1915) kullanılmaya başlanılmıştır (Atı, 2007).

Düşünce kuruluşlarının pek çok tanımı olmakla beraber basitçe, fikir üretip diğer kuruluşlar için rapor sunan, düşünce dünyalarını kaynaştırmayı, hareket ve uygulama dünyalarında yenilik yapmayı hedefleyen yapılar (Bedford ve Hadar, 2014: 64) olarak tanımlanmıştır. Fakat zamanla düşünce kuruluşlarının yapısının farklılaşmasıyla birlikte bu yapıların tanımları da farklılık arz etmeye başlamıştır. Bu tanımlama farklılığını anlamak için bu kuruluşların tarihi gelişiminin analiz edilmesi gerektiğinden, önce bu kuruluşların ortaya çıkışı ve gelişiminin anlatılması, sonra kavramsal açıklamalara geçilmesi konunun anlaşılması açısından daha sağlıklı olacaktır.

Düşünce Kuruluşlarının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Sosyal, ekonomik ve siyasal sorunların modern bilimle çözülebileceğine olan güçlü bir inancın olduğu dönemde ABD’de ortaya çıkan düşünce kuruluşları, 1900-1945 tarihleri arasında kurulmaya başlamıştır. Yardımsever iş adamları tarafından finanse edilen ilk düşünce kuruluşları, bağımsız olarak kamu yararına çalışma amacıyla kurulmuşlardır.

Düşünce kuruluşları farklı aşamalardan geçerek bugünkü yapılarına

ulaşmışlardır. Bu aşamaların belirlenmesinde farklı yöntemler geliştirilmekle beraber, Stone ve Denham düşünce kuruluşlarının gelişimini İkinci Dünya Savaşı öncesi, Soğuk Savaş Dönemi ve 1980 sonrası olarak üç devire ayırmışlardır (Stone ve Denham, 2004'ten aktaran Özgür ve Kulaç, 2015: 75). Bunun yanında, Abelson (2009: 18) ise bu kuruluşların gelişimini dört aşamaya ayırmıştır.

Abelson'a göre 1900-1945 yılları arasında ortaya çıkan ilk dalga düşünce kuruluşları, bağımsızlığı ön plana çıkaran ve çelik tüccarı Andrew Carnegie, kereste üreticisi Robert Brookings, tekstil şirketi sahibi Edward Filene gibi varlıklı sanayiciler tarafından oluşturulan kuruluşlardır (Medvetz, 2007: 13). Bu dönemdeki düşünce kuruluşları, genel olarak sanayileşmiş ve ekonomik olarak kalkınmış ülkelerde, özellikle İngiliz Milletler Topluluğu'na üye ülkelerde, bu ülkelerin hızla sanayileşmesi ve kentleşmesi neticesinde ortaya çıkan karmaşık toplumsal yapının neden olduğu kamu politikasının oluşturulmasındaki zorluğu aşmak için kurulmuşlardır (Özgür ve Kulaç, 2015: 75). Özellikle ABD'nin kalkınma döneminde ortaya çıkan bu kuruluşlar, sosyal bilim araştırmalarının kamu sorunlarına çözüm bulabileceği ve yeni gelişmeye başlayan kamu sektörünün bilimsel yönetimine kaynaklık edeceği inancıyla kurulmuşlardır (Rich, 1999: 2). Özellikle politik parçalanmışlık ve anlaşmazlığın olduğu, sosyal problemlerin karmaşık hale gelmesiyle kamu politikalarının ve faaliyetlerinin etkisinin azaldığı (Weiss, 1992: 157) yirminci yüzyıla girerken, teknik bilgiye ve analize olan ihtiyacın artmasıyla, düşünce kuruluşlarının kamu politikası oluşturulmasında etkin rol oynayacağına dair olan inanç daha da kuvvetlenmiştir. Nitekim Büyük Buhrandan sonra özellikle iktisadi anlamda, düşünce kuruluşlarına verilen önem daha da artmış, özellikle özel sektör tarafından büyük destek sağlanmıştır.

Düşünce kuruluşlarının gelişmesinde ikinci bir dönem olarak nitelendirilebileceğimiz 1946-1970 tarihleri arasında, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve Soğuk Savaş döneminin başlamasıyla hükümetler, bilhassa da iki kutuplu dünyanın bir kutbunu oluşturan ve bu sebeple de küresel vazifeleri artan ABD hükümeti, düşünce kuruluşlarının yaptığı analizlere oldukça büyük bir ihtiyaç duymaya başlamışlardır (Abelson, 2009: 29). Bu dönemde, RAND Şirketi'nin öncüsü olduğu hükümetle anlaşmalı düşünce kuruluşları, genel olarak ulusal güvenlik stratejileri üzerine analizler geliştirmişlerdir. "Think Tank" kavramı da askeri stratejiler ve ulusal güvenlik konusunda çalışmaların yoğunlaştığı ve bu çalışmaları gerçekleştiren kuruluşların beyin gücünü temsil ettiği dönemde kullanılmaya başlamıştır (Medvetz, 2007: 13). Büyük Buhran döneminde ekonomik çalışmalar ön planda olduğu için bu kuruluşlara en büyük destek özel sektörden geldiği gibi, bu dönemin de en büyük problemi ve böylece en önemli çalışma alanı ulusal güvenlik ve ulusal güvenlik ise devletin birincil vazifesi olduğundan, düşünce kuruluşları en büyük desteği devletten ve hükümetten görmüştür. Bu nedenle yine bu dönemde kurulan düşünce kuruluşlarının en önemli iddiaları tarafsızlık olmuştur.

1970'den sonraki dönemde kurulan düşünce kuruluşları ise, ideolojik tarafsızlık iddiasında bulunmayan, taraftarlık yapan (advocacy think tanks) kuruluşlardır (Medvetz, 2007: 14). Özellikle 1973 yılında kurulan Heritage Vakfı, ortaya çıkan bu yeni düşünce kuruluşu türünün öncüsü olmuş, politik tartışmalarda etkinlik kazanma ve görünür olma, düşünce kuruluşlarının en büyük hedefi haline gelmiştir (Rich, 1999: 319). Düşünce kuruluşlarının sayısının hızla artmasıyla, bu kuruluşların karakterleri ve politika yapımındaki rolleri farklılaştı. Artık düşünce kuruluşları ideolojik olarak kimliklerinin belirlenmesinin yanında, fikirlerini daha iyi pazarlamanın yolunu arar hale gelmişlerdir. Bu dönemde düşünce kuruluşlarının sayılarının hızla artmasına neden olan etmenler, çeşitli sebeplere bağlanmaktadır. McGann bu artışı, teknik bilgi talep eden gerek hükümet organlarının gerekse sivil toplum kuruluşlarının artmasına bağlarken (McGann, 2001: 2), Smith hükümet ile yönetilenler arasındaki artan kopukluğa bağlamıştır (Smith 1994: 128).

1990'lı yıllarda düşünce kuruluşları arasındaki rekabetin artmasıyla hal-i hazırdaki bazı düşünce kuruluşları, yeni bir strateji izleme yoluna gitmişlerdir. Bu düşünce kuruluşları yeni bir kuruluş olmasa da yeni ve ilginç bir gelişme ortaya koymuşlardır (Abelson, 2009: 34). Partilere duyulan güvensizlik ile beraber partilerin, ortaya konan politikalara sağlam bir zemin oluşturma kapasitelerini kaybetmeleriyle, politikacıların ortaya koydukları politikalara bilimsel bir zemin oluşturmak için kamuoyu nezdinde güvenilirliği yüksek olan düşünce kuruluşlarına yönelmeleri neticesinde, bu dönemdeki düşünce kuruluşları var olan ünlerini kullanarak, bu politikaları doğrulayıcı stratejiler geliştirmeye başlamıştır (Gellner, 1990: 16).

90'lardan sonraki dönemde meydana gelen düşünce kuruluşlarının yapılarındaki bu değişimlerle beraber, önceden var olan düşünce kuruluşlarının çoğu aynı yapıda devam etmişler, sadece yeni stratejiler geliştirmişlerdir. Örneğin Brookings Enstitüsü hala tarafsız fikir üretme politikasından vazgeçmemişken, Heritage Vakfı muhafazakâr çizgisini korumuştur (Abelson, 2009: 34). Bununla birlikte, son dönemde çoğu düşünce kuruluşu uluslararası arenada da etkin olmak adına diğer ülkelerdeki düşünce kuruluşlarıyla yakın ilişkiler kurarak ve ortak politik fikirler üreterek küresel olarak da etkilerini artırma çabasına girmişlerdir. Global yapıya uyum sağlamaya çalışan bu kuruluşlar, BM, NATO ve AB gibi uluslararası ve ulus-üstü örgütlerle yakın ilişki kurarak bu örgütlere de politik tavsiyelerde bulunmaya başlamışlardır.

Yukarıda bahsedildiği gibi düşünce kuruluşlarının tarihsel gelişim sürecine bakıldığında, farklı dönemlerde, farklı formlarda ve farklı amaç ve yöntemlerle ortaya çıkmışlardır. Bu yapısal ve amaçsal farklılıkları, düşünce kuruluşlarının tanımlanmasında zorluklar ortaya çıkarmıştır. Nitekim farklı yazarlar, farklı bakış açılarıyla bu terimi tanımlamaya çalışmışlar, kimi kuruluşları farklı bir yapı

olarak addetmişlerdir.

Düşünce Kuruluşları: Tanım ve Özellikleri

Tarihsel gelişimini incelediğimiz düşünce kuruluşları, ortaya çıktıkları günden bu yana farklı formlarda ve yapılarda tezahür etmişlerdir. Çok farklı şekillerde ortaya çıkan düşünce kuruluşu terimi, bugün çok esnek olarak kullanılmaktadır. Dahası, bu terimin uluslararası kullanımı çarpıcı şekilde farklılaşmaktadır. Kimi zaman sivil toplum kuruluşlarının araştırma kolları için kullanılırken, Oxfam ve Transparency International gibi, kimi zaman da hükümetin veya partilerin araştırma birimleri için kullanılmıştır (Stone 2007: 6).

Farklı formlarda ve yapılarda ortaya çıkmalarının yanı sıra, bu kuruluşlar, kamu politikasının diğer aktörleriyle karıştırılabilmekte, hatta bazıları düşünce kuruluşlarını çıkar gruplarıyla ya da sivil toplum kuruluşlarıyla eşdeğer görmektedir. Bununla birlikte düşünce kuruluşlarının, hükümetten bariz bir bağımsızlığının olduğu belirtilirken (McGann ve Johnson, 2005: 12), sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerden ayrılan özelliklerinin olduğu vurgulanır (Smith J., 1991: 43).

Bir araştırma merkezi olarak düşünce kuruluşları, özel veya genel bir politika hususunda politika üreticilere tavsiyelerde bulunur (Stone, 2007:149) ve politika yapım sürecini uzmanlık ve fikrin önemine bağlı olarak etkiler (Rich, 1999:11). Temel olarak düşünce kuruluşları, bilgi ve güç arasındaki boşlukta köprü oluşturmaya çalışır. Düşünce kuruluşlarının rolü, belirli konular hakkında derin analizler yaparak ve bu analizleri okunması kolay bir formda kanun yapıcıların anlayabileceği özet bir şekilde sunarak, akademisyenler ile kanun yapıcıların rollerini birbirine bağlamaktır (McGann ve Johnson, 2005: 12).

Politika oluşturma sürecindeki önemi anlaşılan düşünce kuruluşları, politika üretmekle görevli kişilere ve kanun koyuculara metodolojik olarak sağlam ve sistematik analizler sağladığı, siyasal olarak dengeli ve dikkatli olarak araştırılmış öneriler ve fikirler sunduğu halde, bu kuruluşların artan sayıları, basit ya da tek bir kalıba uymamaktadır (Rich, 1999: 3). Bu karmaşıklık şu sorunlardan ileri gelmektedir: Düşünce kuruluşları kamu sektörü ya da özel sektör kuruluşları mıdır? Kar amacı güder mi? Düşünce kuruluşları sadece araştırma mı yapar, yoksa bu araştırmanın sonuçlarını da yaymakla mükellef midir? Düşünce kuruluşunun bağımsızlığının kapsamı ve geçerliliği nedir? (Medvetz, 2007: 12). Simon James, bu karmaşıklık nedeniyle düşünce kuruluşunun tanımı ile ilgili tartışmaları, boş bir anlamsallık şeklinde yozlaşan denemelerden ibaret görerek bu sorunsalın çıkmaza girme eğiliminde olduğunu belirtmektedir (James, 1998: 409). Bu kavramın somut bir hale getirilmesi için, bilim adamları, bu kuruluşların ortak yönleri olan resmi bir bağımsızlık, kar amacı gütmeme, politik fikirler üretme ve yayma gibi özelliklerini, bu kuruluşların tanımlayıcı öğeleri olması yönünde ortak bir kanaat

geliştirmişlerdir (Medvetz, 2007: 17). Bu kuruluşların bağımsızlığından anlaşılması gereken fikri bir bağımsızlıktır. Yapılan bağışların ya da düşünce kuruluşuna sağlanan herhangi bir menfaatin, düşünce kuruluşunun ürettiği fikirler üzerinde herhangi bir etkisinin olmaması gerekir. Bunun yanında düşünce kuruluşları, bir araştırma şirketi gibi kar amacı gütmemelidirler.

Düşünce kuruluşunu diğer sivil toplum kuruluşlarından ayıran ve üzerinde ortak bir kanaatin olduğu diğer bir özellik, politik fikirler üretmektir. Düşünce kuruluşları, kamu politikasıyla ilgili bir konuda araştırma yaparak kamu politikasında doğrudan uygulanmaya elverişli bilimsel analizler ve çalışmalar üreten kuruluşlardır (Stone, 2007: 3). Ayrıca düşünce kuruluşları, yaptıkları çalışmaların neticesini yayarak, kamu politikasını etkilemeye çalışır. Bu özellik ile de üniversitelerden ayrılır. Çünkü üniversite kadrosundaki sosyal bilimcilerin yaptıkları teorik ve akademik çalışmaların hedef kitlesi politikacılar ve çok akademik camia ve öğrencilerdir (Rich, 1999: 21).

Anlatılanlardan anlaşılacağı üzere, düşünce kuruluşlarını tanımlama çabaları belli bir noktada tıkanma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu yüzden, düşünce kuruluşu kavramının somutlaştırılması için, bu kuruluşun diğer kuruluşlardan ve aktörlerden ayıran özellikler üzerinde durulması gerekir. Bu özellikleri şu şekilde sıralayabiliriz (Medvetz, 2007):

- Düşünce kuruluşları fikri olarak bağımsızdırlar. Yani düşünce kuruluşuna sağlanan bağışlar ve menfaatler hiçbir şekilde düşünce kuruluşunun bağımsız fikri üretimine etki etmemelidir.

- Bir düşünce kuruluşu, ticari bir şirket ya da araştırma şirketleri gibi kar amacı güdemez.

- Düşünce kuruluşlarının ana hedefi politik fikir üretmek olmalıdır. Bu özellik ile diğer sivil toplum kuruluşlarından ayrılırlar.

- Düşünce kuruluşları, ürettikleri fikirleri kamu politikasını etkileme yönünde kullanma çabasında olmalıdır. Bu yönüyle ise üniversitelerden ayrılırlar. Çünkü üniversitelerin ürettikleri fikirlerin esas hedefi akademik camia ve öğrencilerdir. Kamu politikasını etkileme amacı gütmeyizler.

Yine de düşünce kuruluşlarına ilişkin genel kabul gören tanımlamayı yapmadan geçmek mümkün değildir. Düşünce kuruluşu, kamu politikasını etkilemek amacıyla çok disiplinli araştırma yapan bağımsız bir kuruluş olarak tanımlanabilir (Howlett ve Ramesh, 1995: 58).

Kamu Politikası Sürecinde Düşünce Kuruluşlarının Rolü

Bir hükümet organının çevreyle olan ilişkisini belirten kamu politikası, var olan ve artan kamusal sorunlarla ilgili olarak hükümet içindeki organların bir şey yapma veya yapmama yönündeki tercihleridir (Craft ve Furlong, 2014: 3). Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, kamu politikası, tek katmanlı bir karar ve hareketten çok, bütün bir karar ve uygulama aşamasını ifade etmektedir (Hill, 1997: 7). Bunun için, kamu politikası belirlemede hükümet organları, özellikle temsili demokrasilerde, özel, profesyonel, sosyal araştırmaya dayalı bir politika planlamasına ihtiyaç duyarlar (Gelman, 1988: 3). Bununla beraber, gayet geniş bir sahada faaliyet gösteren politika yapıcılar, seçimleri kazanma, partilerini güçlendirme, daha çok destek kazanma gibi uğraşları olduğundan, politika topluluklarının ürettiği teknik detaylar, kar-zarar analizleri, bilgi toplanması, çalışmaların oluşturulması faaliyetlerinden istifade etmek zorunda kalmaktadırlar (McGann, 2005: 4). Tam bu noktada düşünce kuruluşlarının önemi ortaya çıkmaktadır.

Düşünce kuruluşlarına olan ihtiyaç, zaman kısıtlılığı, profesyonelleşme gibi günümüzün modern problemlerinden doğmakta, bu da hükümet organlarını özel politika konularında bu kuruluşlara danışmaya, düşünce kuruluşlarını da bu konularda politika analizi yapmaya itmektedir (McGann ve Johnson, 2005: 12). Bilgi ve gücün karşılıklı bağımlılığı sonucunda ortaya çıkan bu kuruluşlar, özellikle krizlerle bu bağımlılığın daha da arttığı dönemlerde (Smith, 1991: 94), konuların teknik alana kayması sonucu ön plana çıkmaktadırlar (Karakurt, 2007: 1). Özellikle bu kuruluşların, politik bilimlerdeki hızla gelişen yeni teknikleri kullanması ve bu teknikler vasıtasıyla, insani ilişkiler açısından uyumlu olması gereken politikanın geçerliliğini test etmesi ve böylece politika üretilecek konunun tüm boyutlarıyla görülmesini sağlayarak (Rothwell, 1951: IX), politikacıların hızlı ve isabetli kararlar almalarını sağlamakta ve hataya düşme risklerini azaltmaktadır. Bu açıdan düşünce kuruluşları, problemlere çözüm üreten ve kamu politikası sürecini rasyonelleştiren sosyal gerçeklik fabrikaları olarak görülür (Gelman, 1988: 1). Nitekim 1980 ve 1990'lı yıllarda İngiltere'de kamu politikalarının meşruiyetinin ispatında ya da belli fikirlerin doğruluğunun ortaya konulmasında, yine aynı ülkede kurulu olan Adam Smith Enstitüsü ve Ekonomik İlişkiler Enstitüsü'nün politik önermelerine atıfta bulunulmuştur (Dolowitz, Hulme, Nellis, ve O'Neill, 2000: 19).

Düşünce kuruluşlarının rolleri şu şekilde sıralanabilir (McGann, 2005: 3);

- Hükümet ile halk arasında arabuluculuk yaparak kamu görevlilerine duyulan güven hissini inşa etmek,
- Politik tartışmalarda bilgin ve bağımsız bir ses olmak,
- Mevcut politika konularını, önerilerini ve programlarını belirlemek, ifade etmek ve değerlendirmek,

- Fikirleri ve su yüzüne çıkmaya başlayan sorunları, oluşturulacak politikanın konusu haline getirmek,

- Meseleleri, olayları ve izlenen politikaları, anlaşılabilir bir şekilde, yazılı ve görsel medya üzerinden aktararak, halkın yerel ve uluslararası politika konusunda bilgilendirilmesini sağlamak,

- Politika oluşturulması sürecinde etkin rol oynayanlar arasında bilgi ve fikir alışverişini sağlamak amacıyla yapıcı forumlar icra etmek,

- “Sorun ağı”nın inşasını sağlamak,

- “Yasama” ve “yürütme” organları için personel sağlamak,

- Seçilmişlerin ve bürokratların genel olarak takip ettiği standart iş ve işlem yönetimini ve uzlaşmacı aklı geliştirmek.

Kamu politikasının aktörlerine bakıldığında, teknik bilgi üretebilecek aktörler arasında en etkini düşünce kuruluşlarıdır. Çünkü kamu politikasının öncü aktörü olan politikacılar, zaman kısıtlılığı nedeniyle derin analizler yapmaktan oldukça uzaktırlar. Üniversitelerdeki kadroların çalışmalarının birincil hedefi ise, kamu politikasını etkilemek değildir. Bu yüzden yaptıkları çalışmalar, genel olarak kuramsal ve politikacıların incelemesi için oldukça uzun metinlerdir. Devlet bünyesindeki danışma organları da kurumsal yetersizlikleri nedeniyle kamu politikasına yönelik analizlerde yetersiz kalmaktadırlar. McGann (2005: 5), düşünce kuruluşlarının devlet bünyesindeki danışma organlarına nazaran daha iyi analizler yapmasını şu sebeplere bağlamaktadır;

- Olağanüstü çabaların çok nadiren ödüllendirildiği devlet enstitülerine nazaran düşünce kuruluşları daha fazla gelecek odaklıdır.

- Düşünce kuruluşları, güvenlik stratejisine dayalı standart politika ajandası oluşturan hükümet organlarına kıyasla yenilikçi bir ajanda oluşturmakta daha cesurdurlar.

- Düşünce kuruluşları, uzun dönemli bir çıkar ortaklığını hedeflemediklerinden, ortak bir çıkar için farklı gruplardan araştırmacıları bir araya getirebilir.

Görüldüğü üzere kamu politikasına etkilemek için bilimsel verileri kullanarak, doğrudan uygulamaya yönelik çalışmalar üreten düşünce kuruluşları, kamu politikasında göz ardı edilemez bir etkiye ve öneme sahiptir. Düşünce kuruluşlarının ürettiği politik fikirlerin, kamu politikasında etkili olduğu herkes tarafından kabul gören bir görüş olmasına rağmen, bu etkinin derecesini belirlemede hangi kriterlerin kullanılacağı üzerinde ortak bir kanaat gelişmemiştir. Böyle bir çalışmanın indirgemecilik ile karşı karşıya olduğunu savunanlar olmakla beraber, böyle bir çalışmanın olmamasını da kamu politikası açısından çok

büyük eksiklik olduğunu iddia edenler de mevcuttur. Abelson (2009) bu etkiyi ölçmek için düşünce kuruluşlarının medyadaki görünürlüğünü analiz ederken, Rich (1999) Amerikan Kongre üyeleriyle ve medya çalışanlarının görüşleri üzerinden bu etkiyi belirlemeye çalışır. 2010 yılından beri her yıl yayınlanan “Global Go to Think Tank” raporunda ise, düşünce kuruluşlarının etkililiğini ölçmek için bir dizi ölçütler kullanılmaktadır. Bunlar özet olarak şöyledir; görünürlük ve tanınma, bütçe ve finansman, ortaya konan eserler ve alınan atıflar, devlet kademelerine ve meclise olan etki, düşünce kuruluşunun kurumsal yapısı (McGann, 2015: 29).

Yazılı ve görsel medyada yer almak, düşünce kuruluşlarının etkililik derecesini ölçmede önemli bir faktördür. Nitekim Kent Weaver ve Andrew Rich’in elli bir Amerikan düşünce kuruluşunun görünürlüğünü ölçerken, yasama komitelerinin, medyada en çok yer işgal eden düşünce kuruluşlarının görüşlerine, daha az medyatik olan düşünce kuruluşlarının görüşlerinden daha fazla başvurduğunu saptamışlardır (Weaver ve Rich, 1997’den aktaran Abelson, 2009: 93). Bunu ise iki sebebe bağlamaktadırlar; bütçe ve konum (Abelson, 2009: 95).

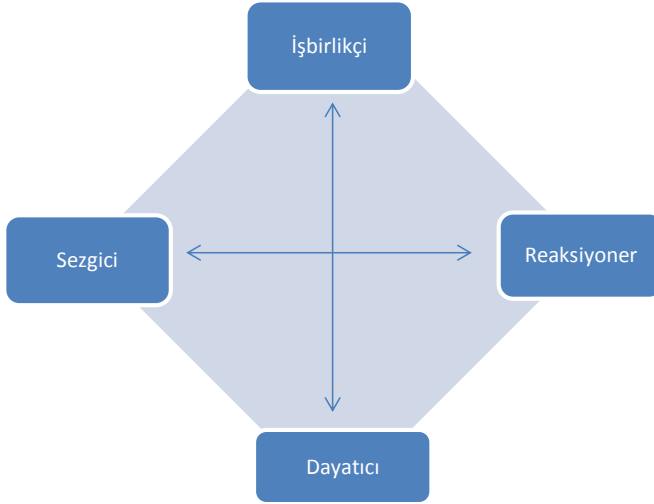
Düşünce kuruluşlarına fon sağlamak, düşünce kuruluşunun devamlılığı açısından hayati öneme sahiptir. Devlet ve özel sektörden finansal kaynak sağlamak için medyada görünür olma ve politika yapım sürecinde etkililik önemli bir faktördür (Rich, 1999: 320). Dolayısıyla düşünce kuruluşunu, politikacıların ve medyanın dikkatini çekecek çalışmalar yapması, bunun için de kurumsal bir yapı oluşturması gerekir. Kurumsal yapının oluşturulması, düşünce kuruluşuna olan güveni artırarak, kuruluşun daha başarılı olmasını sağlayacaktır. Bu yüzden güvenilirlik kazanma isteği ve endişesi, düşünce kuruluşlarının tek amacı olmasa da, bütün düşünce kuruluşlarının ortak kaygısıdır (Rich, 1999: 320). Bunun için de bağımsızlıklarını en üst seviyeye çıkarmaya çalışırlar (Rich, 1999: 20).

Düşünce kuruluşlarının etkililiğini ölçmek için kullanılan bu kriterlerin dışında, farklı kamu politikası yaklaşımlarına göre bu kriterler farklılaşmaktadır. Örneğin ağ teorisine göre kamu politikası oluşum süreci, bir kamu politikası alanına yönelik ortak çıkarları taşıyan çeşitli aktörlerin aralarındaki karşılıklı etkileşime bağlı, hiyerarşik olmayan karmaşık bir yapı olduğundan (Sobacı, 2013: 136), politika oluşumunda görünenin aksine resmi olmayan bir boyutun var olduğunu vurgular. Bu tanımdan yola çıkarak, düşünce kuruluşlarının kamu politikasına etkilerinin, perde arkası boyutta incelenmesi gerektiği öngörülür.

Kurumsal yaklaşımda ise düşünce kuruluşlarının kamu politikasına etkisi analitik bir düzeyde incelenir. Şekil 1’de gösterilen analitik düzlemde dikey boyut, yönetimin yapısını, yatay düzlem ise hükümet dışı aktörlere hükümetin takındığı tavrı belirtir. Yönetim işbirliğine ne kadar yakınsa, düşünce kuruluşlarının kamu politikası sürecine dâhil olmaları o nispette kolaylaşmakta ve kamu politikasında başarılı sonuçlar elde edebilmektedir. Bunun yanında düşünce kuruluşu, toplum-

sal sorunlara sezgisel bir yaklaşım sergiliyorsa, kamu politikası sürecinde daha başarılı olduğu öngörülmektedir. Tam aksine, yönetimin dayatıcı olduğu, düşünce kuruluşlarının tepkisel olduğu durumlarda ise bu etki zayıflamaktadır (Richardson, 1982: 13).

Şekil 1. Kurumsal Yaklaşımda Düşünce Kuruluşlarının Kamu Politikasına Etkisi

Kaynak: Richardson, 1982: 13.

Güç yaklaşımında ise düşünce kuruluşlarının etkililiğini ölçmede, farklı bir noktaya dikkatleri çekmektedir. Küreselleşme ile birlikte önem kazanan güç yaklaşımı, ulusal sınırlar ötesinde araştırma ve çalışma yapan, elde edilen sonuçları paylaşan, yayan, mübadele eden ve finansman fonksiyonu görevini icra eden küresel ağların (Parmar, 2002: 14) önemini vurgulamakta ve düşünce kuruluşlarının etkinliğini, bu kuruluşlarla yaptığı işbirliğine bağlamaktadır (Stone, 2001: 6).

ABD’de Düşünce Kuruluşları ve Kamu Politikası Süreci

Bilimsel yönetimin önem kazandığı ABD’nin kalkınma döneminde ortaya çıkan düşünce kuruluşları, ABD’de kamu politikası oluşturulmasında etkin bir güce sahiptirler. Öyle ki ABD Başkanı Lyndon B. Johnson, Brookings Enstitüsü’nün düzenlediği bir toplantıda şu sözleri sarf etmiştir (Johnson, 1966):

“Brookings’in çalışanları, analizler yaparak, zahmetli araştırmalar yaparak, objektif yazılar yazarak, yapacağı işlerin usulünü sorgulayan hayaller kurarak tavsiyelerde ve alternatif önerilerde bulundular. Elli yıldan fazla bir sürede hükümete tavsiyede bulunduktan sonra siz, özel bir enstitüden daha fazlasınız. Siz ulusal bir enstitüsünüz. Siz öyle önemlisiniz ki, eğer siz olmasaydınız, birilerine sizi kurması için rica edecektik”.

Bir ABD başkanının sarf ettiği bu söz, düşünce kuruluşlarının ABD’de ne kadar etkili olduklarını net bir şekilde göstermektedir. Bu kuruluşların ilk olarak ABD’de ortaya çıkmasının sebebi, hızlı ekonomik gelişme ve kentleşmeye ve bunların sonucu olarak ortaya çıkan karmaşık toplumsal yapıya bağlanmaktadır (Abelson, 2009: 51). Ayrıca ABD’de politika sürecine dâhil olmayı kolaylaştıran yasama ve yürütme arasındaki keskin ayrımın olması, bilimsel karar alma sürecinin oluşturulması ve özel sektörün kamu politikasını etkileme yönündeki şiddetli isteği bu kuruluşların ortaya çıkması için mümbit bir zemin oluşturmuştur. McGann, ABD’de düşünce kuruluşlarının bu etkisini ve sayılarındaki hızlı artışı şu sebeplere bağlamıştır (McGann, 2005: 5):

- Güçler ayrılığı ilkesinin keskin bir şekilde uygulanması, eyalet ve hükümet arasındaki çift aşamalı yapının olması,
- Partilerin zayıf olduğu ve parti disiplinin az olduğu veya hiç olmadığı politik bir sistemin olması,
- İleri düzeyde gelişmiş toplumcu ve sivil kültürün mevcudiyeti,
- Halkın hükümete duyduğu sağlıklı bir güvensizlik ve devletin minimal seviyede olması yönündeki isteğin var olması,
- Vatandaşların, çıkarlarını korumak ve politik tercihlerini ifade etmek için partiler yerine çıkar gruplarını tercih etme yönündeki eğilimleri,
- Politik sisteme erişimin çok fazla noktadan sağlanabilmesi,
- Politikacılar veya bürokratlar yerine bağımsız uzmanları benimseme yönünde bir eğilimin olması.

Andrew Rich ise, yaptığı alan araştırması ile bu kuruluşların ABD’deki etkisini belirlemeye çalışmıştır. Rich’in, Burson Marsteller firmasından yardım alarak, kongre üyesi ve üst düzey medya çalışanı 125 kişiye yaptığı ankete göre, grubun %93,6’sı düşünce kuruluşlarının kamu politikasında çok etkili veya kısmen etkili olduğunu belirtmişlerdir (Rich, 1999: 48). Ayrıca yine bu çalışmaya göre, katılımcıların %75’i bu kuruluşları güvenilir bulmaktadır.

Bu çalışmaların yanı sıra, 2008’den beri her yıl yayınlanan “Global Go to Think Tank Index” raporunda da Amerikan düşünce kuruluşları etkili bir tablo ortaya koymuşlardır. Dünyadaki düşünce kuruluşlarının neredeyse üçte birini teşkil eden Amerikan düşünce kuruluşları, bu raporda üst sıralarda yer almışlardır.

Tablo 1. Sayı Olarak En Fazla Düşünce Kuruluşuna Sahip Olan Ülkeler

Sıralama	Ülke Adı	Düşünce Kuruluşu Sayısı
1	ABD	1835
2	Çin	435
3	İngiltere	288

4	Hindistan	280
5	Almanya	195
6	Fransa	180
7	Arjantin	138
8	Rusya	122
9	Japonya	109
10	Kanada	99

Kaynak: McGann, 2016 Global Go to Think Tank Index Report, 2016.

Tablo 1’de görüldüğü üzere 1835 düşünce kuruluşu ile sayı olarak dünyada en fazla düşünce kuruluşu ABD’de bulunmaktadır. 435 adet düşünce kuruluşu ile sayısal olarak ikinci sırada yer alan Çin Halk Cumhuriyeti’nde bulunan düşünce kuruluşlarının 4,2 katından daha fazla düşünce kuruluşu bulunan ABD’nin bu alandaki üstünlüğü tartışmasızdır. Bu durum düşünce kuruluşlarına verilen önemi ortaya koymaktadır.

Tablo 2. Dünya Çapında En İyi Düşünce Kuruluşları

Sıralama	Düşünce Kuruluşu
1	Brookings Institution (ABD)
2	Chatham House (İngiltere)
3	French Institute for International Relations (IFRI) (Fransa)
4	Center for Strategic and International Studies (CSIS) (ABD)
5	Carnegie Endowment for International Peace (ABD)
6	Bruegel (Belçika)
7	RAND Corporation (ABD)
8	Woodrow Wilson International Center for Scholars (ABD)
9	Fundacao Getulio Vargas (FGV)
10	Council on Foreign Relations (CFR) (ABD)
11	Cato Institute (ABD)
12	Heritage Foundation (ABD)
13	International Institute for Strategic Studies (IISS) (İngiltere)
14	Center for American Progress (CAP) (ABD)
15	Japan Institute of International Affairs (JIJA) (Japonya)
16	Konrad Adenauer Foundation (KAS) (Almanya)
17	Friedrich Ebert Foundation (FES) (Almanya)
18	German Institute for International and Security Affairs (SWP) (Almanya)
19	Fraser Institute (Kanada)
20	Peterson Institute for International Economics (PIIE) (ABD)

Kaynak: McGann, 2016 Global Go to Think Tank Index Report, 2016.

“Global Go to Think Tank Index” raporunun dünya çapında en iyi 20 düşünce kuruluşu listesinde 10 ABD düşünce kuruluşu yer almaktadır.

Tablo 3. ABD’de En İyi Düşünce Kuruluşları

Sıralama	Düşünce Kuruluşu
1	Brookings Institution
2	Council on Foreign Relations (CFR)
3	Center for Strategic and International Studies (CSIS)
4	Carnegie Endowment for International Peace
5	Woodrow Wilson International Center for Scholars
6	RAND Corporation
7	Heritage Foundation
8	Cato Institute
9	Center for American Progress (CAP)
10	Peterson Institute for International Economics (PIIE)

Kaynak: McGann, 2016 Global Go to Think Tank Index Report, 2016.

Türkiye’de Düşünce Kuruluşları ve Kamu Politikası Süreci

Dünyada düşünce kuruluşların yaygınlaşması, analitik politika kapasitesini artırmak, sivil toplumun gelişmesine yardımcı olmak ve insan kaynaklarının gelişimini hızlandırmak amacıyla, hükümet ve uluslararası organizasyonların teşvikiyle bu kuruluşların ulus-devletler tarafından ithal edildiği (Stone, 2007: 10) dönemde olmuştur. Düşünce kuruluşlarının sayısının artmasına rağmen bu kuruluşların önemi tam olarak idrak edilememiştir (Karabulut, 2010: 91). Türkiye’de de düşünce kuruluşlarının önemi henüz anlaşılamamıştır. Düşünce kuruluşları ortaya çıktıktan yaklaşık 80 yıl sonra Türkiye’de kurulmaya başlamıştır.

Türkiye’de ilk düşünce 1960’da kurulan TESEV olduğu kabul edilse de TESEV’in kurumsal yapısını oluşturması daha geç gerçekleşmiştir. Düşünce kuruluşlarının sayısındaki asıl artış 2000’li yıllarda olmuştur. 2016 Global Go to Think Tank İndeks Raporu’na göre Türkiye’de şu an 32 düşünce kuruluşu vardır (McGann, 2016). Bu kuruluşların çalıştığı konular genel olarak demokratikleşme, iyi yönetim, dış politika, kadın hakları, sivil toplumun güçlendirilmesi gibi konulardır (Gül ve Yemen, 2015).

Türkiye’de düşünce kuruluşları farklı formlarda ortaya çıkmıştır. Kimi düşünce kuruluşları dernek olarak kurulmuşken, kimileri de vakıf olarak politika yapımında kendine yer edinmeye çalışmıştır (Yıldız vd., 2013: 197). Türkiye’deki düşünce kuruluşları gelirlerini bakanlıklar, TÜBİTAK, yerel yönetimler, şirketler ve uluslararası kuruluşlardan aldığı bağışlardan temin etmektedirler. Bu kuruluşların kadrolarını ise genelde emekli bürokratlar ve büyükelçiler, akade-

misyenler, yüksek lisans ve doktora öğrencileri oluşturmaktadır. Düşünce kuruluşları bu kadar geniş bir kitleye iş imkânı sunmasına rağmen, özellikle maddi sorunlar nedeniyle sürekli çalışan kadro bulundurmakta sıkıntı çekmektedirler. ABD’de düşünce kuruluşları bünyelerinde binlerce kişiyi istihdam etmesine rağmen, Türkiye’deki düşünce kuruluşlarında çalışanların sayısı yüzü geçmemektedir. En fazla kadroya sahip Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)’nda toplam çalışan sayısı 67’dir (SETA, 2016).

Kamu politikası sürecine katılımda ise Türkiye’deki düşünce kuruluşları çoğu kendilerini yeterli görmemektedir. Kamu politikasında etkili olduğunu savunan kuruluşlar, TESEV ve SETA gibi ciddi devlet desteği alan kuruluşlardır (Gül ve Yemen, 2015: 669). Özel sektörün desteklediği kuruluşlar ya da hükümet ile aynı görüşü paylaşmayan kuruluşlar ise kamu politikası sürecine dâhil olamadıklarını belirtmektedirler. Zira Tablo 4’te gösterileceği üzere, 2016 Global Go to Think Tank İndeks Raporu’nda da Türkiye’deki düşünce kuruluşları başarısız görünmektedir.

Tablo 4. Türkiye’deki Düşünce Kuruluşlarının Farklı Kategorilerde Başarı Sıralaması

Düşünce Kuruluşu	Başarılı Olduğu Kategori	Sıralamadaki Yeri
Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV)	ABD dışında Dünya sıralaması	41/137
Liberal Düşünce Topluluğu (LDT)	ABD dışında Dünya sıralaması	75/137
Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV)	Dünya sıralaması	75/175
Liberal Düşünce Topluluğu (LDT)	Dünya sıralaması	89/175
Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV)	Ortadoğu ve Kuzey Afrika sıralaması	7/74
Ekonomi ve Dış Politika Araştırma Merkezi (EDAM)	Ortadoğu ve Kuzey Afrika sıralaması	9/74
Liberal Düşünce Topluluğu (LDT)	Ortadoğu ve Kuzey Afrika sıralaması	10/74
Avrupa İstikrar Girişimi (ESI)	Ortadoğu ve Kuzey Afrika sıralaması	19/74
Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK)	Ortadoğu ve Kuzey Afrika sıralaması	37/74
Türkiye Ekonomik Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi (TESAM)	Ortadoğu ve Kuzey Afrika sıralaması	60/74
Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV)	Ortadoğu ve Kuzey Afrika sıralaması	61/74

İstanbul Politikalar Merkezi (IPC)	Ortadoğu ve Kuzey Afrika sıralaması	67/74
Ekonomi ve Dış Politika Araştırma Merkezi (EDAM)	Savunma ve Ulusal Güvenlik	16/107
USTAD	Savunma ve Ulusal Güvenlik	76/107
Türkiye Ekonomik Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi (TESAM)	Savunma ve Ulusal Güvenlik	90/107
Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK)	Savunma ve Ulusal Güvenlik	101/107
Liberal Düşünce Topluluğu (LDT)	Yerel Ekonomi Politikası	27/133
İstanbul Politikalar Merkezi (IPC)	Eğitim Politikası	29/65
Eğitim Reformu Girişimi (ERG)	Eğitim Politikası	48/65
Türkiye Ekonomik Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV)	Dış Politika ve Uluslararası İlişkiler	40/132
Ekonomi ve Dış Politika Araştırma Merkezi (EDAM)	Dış Politika ve Uluslararası İlişkiler	104/132
Türkiye Ekonomik Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi (TESAM)	Dış Politika ve Uluslararası İlişkiler	107/132
Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK)	Dış Politika ve Uluslararası İlişkiler	126/132
Ekonomi ve Dış Politika Araştırma Merkezi (EDAM)	Uluslararası Kalkınma	96/128
Ekonomi ve Dış Politika Araştırma Merkezi (EDAM)	Uluslararası Ekonomi	36/81
Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV)	Bilim ve Teknoloji	43/69

Kaynak: McGann, *Global Go to Think Tank Index Reports*, 2016

Türkiye ve ABD'deki Düşünce Kuruluşlarının Yerel Politikadaki Yeri

Neden Özellikle Yerel Politika

Yerel kavramı toplumsal, kültürel, ekonomik, siyasal ve yönetsel içerikleri bulunmasına rağmen, esasında ulus-altı bir coğrafi alanı ifade etmektedir. Yerel politika ise, köy ve kent gibi yurttaşların ortak çevresi ve yerel topluluğu ilgilendiren ortak gereksinimler hakkındaki toplumsal, fiziksel, ekonomik ve kültürel içerikli tüm kararları ve uygulamaları kapsar (Alkan, 2000: 4).

Tanımdan da anlaşılacağı üzere, çok yönlü bir süreç olan yerel politika yapım süreci, küreselleşme ile birlikte profesyonel analize ve teknik bilgiye daha

çok ihtiyaç duyar hale gelmiştir. Bilhassa yerel politikacıların, küreselleşmenin getirdiği sorunlara çözüm üretmede yetersiz kalmaları, yerel politikada çok aktörlü bir yönetim sistemini zorunlu kılmıştır. Tam bu noktada, teknik bilgi ile ve profesyonel analizler neticesinde politika üretiminde etkin rol oynayan düşünce kuruluşlarının yerel yönetim sistemine katılımları zaruret halini almıştır.

Bir toplumun kültürel ve ekonomik gücünü göstermede bir mihenk olan kentlerin (Czarniawska, 2002: 1) yönetimini ve kentsel hizmet sunum süreçlerini ele alan yerel politika, uzman bir kadro tarafından ve bilimsel analizler neticesinde uygulanması gereken bir olgu haline gelmiştir. 1960 yılından bu yana -ama özellikle 1990 sonrasında- çok daha büyük kentlerin ortaya çıkması, kentlerin globalleşmesi ve ülke ekonomisi için daha büyük bir önem arz etmesi (Soja, 1995: 131), artık kentleri küreselleşme dinamiklerini de dikkate alarak daha etkin yönetmeyi gerekli kılmaktadır (Gül ve Batman, 2014). Bir durum veya sorunun hangi çerçeveden görüldüğü ve çerçevenin neleri kapsadığı, neleri dışarıda bıraktığı problemlerin çözümünde büyük önem arz ettiğinden (Czarniawska, 2002: 3), bilimsel ve analitik bir bakış açısıyla problemleri incelemek ve mercek altına almak, problemi tüm açılarıyla görebilmek adına önemli ve hayati bir etkindir. Politika oluşturulmasında artık daha fazla aktörün yer aldığı, yerel problemlerin küresel ve bölgesel etkilerinin arttığı bir dönemde, geniş bir çerçevede problemleri ele almak ve problemlerin çözümünde ortaya konacak politikada mümkün mertebe tüm aktörlerle etkileşim halinde olmak, günümüzde kamu politikasının başarısını belirlemekte ve bu başarıya bağlı olarak ulusal ve yerel düzeyde yönetimin meşruiyetini sağlamlaştırmaktadır.

Uluslararası ve ulus-üstü kuruluşların hızla geliştiği küresel sistemde, bu kuruluşlarla doğrudan ilişkisi artmakta olan yerel yönetimlerin bu gelişmeye paralel olarak kendilerini geliştirmeleri ve küresel sisteme ayak uydurmaları gerekmektedir. Bunu ise sadece siyasetçiler tarafından oluşturulan bir kamu politikası ile yürütmek imkân dâhilinde olmayıp, profesyonel bir kamu politikası oluşturmak için düşünce kuruluşlarından destek almak bir ihtiyaç halini almıştır.

ABD’de Yerel Politika ve Düşünce Kuruluşları

Dünyadaki düşünce kuruluşlarının yaklaşık üçte birini barındıran ABD, kamu politikası yapımında bu kuruluşlardan etkin bir şekilde istifade ettiği gibi, yerel politika yapımında da gerek federal hükümet gerekse eyaletler ve yerel birimler bazında bu kuruluşlardan faydalanmaktadır. 2016 Global Go to Think Tank indeks raporuna göre ABD’nin Wyoming hariç bütün eyaletlerinde düşünce kuruluşu mevcuttur. Yine bu rapora göre ABD’de bulunan 1.835 düşünce kuruluşundan 397’si Washington D.C.’de bulunmaktadır. En az düşünce kuruluşu ise Delaware’de olup üç adettir. Nitekim Delaware ABD’nin en düşük nüfuslu eyaletlerinden biridir ve bir milyonun altındadır. Delaware’deki kuruluşlardan

biri olan Caesar Rodney Enstitüsü'nün temel çalışma alanı ise Delaware'de iyi yönetim, şeffaflık, bireysel girişimcilik, insan hakları ve güçlü yerel toplum oluşturmaktır (The Caesar Rodney Institute, 2016).

2016 Global Go to Think Tank indeks raporunda Amerikan düşünce kuruluşları, diğer konularda olduğu gibi, hatta daha fazla olarak, yerel konulu politikalar başlığında da üstün başarıya sahiptir. Bunun yanı sıra doğrudan yerel politika ve yerel toplumu konu alan çok sayıda düşünce kuruluşu mevcuttur. Her eyalette düşünce kuruluşunun bulunması (Tablo 5), düşünce kuruluşlarının yerel politikada etkili olduklarının göstermek için yeterlidir. Özellikle yerel konulara eğilen kuruluşlar, daha çok sivil haklar ve özgürlüklerin korunması, şeffaflık, etkin yönetişimin sağlanması, yolsuzluğun önüne geçme ve usulsüz vergilendirmeye karşı durma gibi konularda faaliyet göstermektedirler. Yerel yönetimlerin güçlü olduğu ABD'de bu kuruluşların bu şekilde var olması, demokrasinin özüne uygun şekilde yaşanması açısından kritik rol oynamaktadır.

Eyaletlerdeki yerel odaklı düşünce kuruluşları, gerçekleştirdikleri etkinlikler ve raporlar ile eyalet politikasını etkilemek için çabalamaktadırlar. Örneğin Wisconsin Policy Research Institute her yıl Wisconsin Eyaleti'yle ilgili çeşitli konularda raporlar yayınlamaktadır. 1988 yılından bu yana 5'i Wisconsin Üniversitesi hakkında olmak üzere eyaletteki eğitim konusunda 61, yerel ekonomik kalkınma hakkında 17, yerel hükümet politikası hakkında 19, eyalet tarafından toplanan vergi ve kamu bütçesi hakkında 16, çevre, refah, toplum ve kültür gibi diğer konularda 80 adet rapor yayınlamıştır (Wisconsin Policy Research Institute). Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının web sayfaları üzerinden yerel politikayı konu alan çalışmalarıyla ilgili olarak yapılan taramada ise toplam 83 çalışmaya ulaşılabilmektedir.¹ ABD'deki düşünce kuruluşları yaptıkları çalışmalar ve yayınladıkları raporların yanında düzenledikleri etkinliklerle vatandaşlarla bir araya gelerek yerel sorunlar, özellikle vergilendirme konusunda, vatandaşları bilinçlendirmektedir. Örneğin Nebraska Eyaleti'nde bulunan Platte Institute, 2016 yılında Nebraska'da vergi ve vergi güvenliği konusunda eyalette yönetici olarak bulunan kişiler ve senatörlerle vatandaşları bir araya getiren dört etkinlik düzenlemiştir (Platte Institute for Economic Research).

¹ Çalışmada belirtilen illerde faaliyet gösteren ve aktif web sayfaları bulunan düşünce kuruluşlarının sayfalarına tek tek girilerek gerçekleştirilen çalışmalar irdelenmiştir. Bu kapsamda yerel politika ile ilişkili toplam 83 adet çalışmaya ulaşılmıştır.

Tablo 5. ABD’de Düşünce Kuruluşlarının Eyaletlere Göre Dağılımı

Eyalet	Düşünce Kuruluşu Sayısı	Eyalet	Düşünce Kuruluşu Sayısı
D.C.	397	Missouri	18
Massachusetts	177	Kansas	17
California	169	Alabama	16
New York	144	Oregon	16
Virginia	105	New Hampshire	13
Illinois	62	Hawaii	12
Maryland	50	Kentucky	11
Texas	47	Oklahoma	11
Connecticut	44	Iowa	10
Pennsylvania	42	Louisiana	10
New Jersey	36	Mississippi	10
Colorado	31	Arkansas	8
Florida	31	Montana	8
Michigan	31	Nebraska	7
Georgia	29	New Mexico	7
Ohio	25	Utah	7
Minnesota	23	South Carolina	6
North Carolina	23	West Virginia	6
Washington	23	South Dakota	5
Wisconsin	22	Vermont	5
Arizona	21	Idaho	4
Indiana	21	Nevada	4
Maine	21	North Dakota	4
Rhode Island	20	Alaska	3
Tennessee	19	Delaware	3
Toplam: 1835			

Kaynak: McGann, Global Go to Think Tank Index Reports, 2016.

Türkiye’de Yerel Politika ve Düşünce Kuruluşları

Son yıllarda meydana gelen köklü değişiklikler ve iletişim ağlarının gelişmesiyle bu değişikliklerin kısa zamanda dünyayı etkilemesi, yerel politikada da oldukça fazla değişikliğe sebep olmuştur. Artık belediyelerin sorumluluklarını artıran ve yerel kalkınmayı ön plana çıkaran bir politika geliştirilmektedir (Yıldırım, 2014: 80). Bu yeni anlayış yerel politika yapımını zorlaştırmakla beraber, politika ana-

lizi yapmayı ve politika transferi gerçekleştirerek yeni anlayışa uyum sağlamayı gerektirmektedir. Bu durum ise düşünce kuruluşlarını ön plana çıkarmaktadır.

Yerel politikada bu derece köklü değişimlerin olduğu, politika analizinin ve politika transferinin bu derece ön plana çıktığı bir dönemde, Türkiye’de yerel politika yapımında düşünce kuruluşlarına olan ihtiyaç açığa çıkmaktadır. Ancak Türkiye’de düşünce kuruluşları, genel olarak kamu politikası sürecine katılımı kendilerini yeterli görmemekle beraber, yerel politika yapımında bu durum söz konusudur. 2016 Global Go to Think Tank raporunda ve düşünce kuruluşlarının internet sayfalarında gerçekleştirdikleri faaliyetler ve hazırladıkları raporlar çerçevesinde yapılan araştırmadan da anlaşılabileceği üzere, Türkiye’de düşünce kuruluşları genellikle yerel politika yapımına etki edememektedirler.

Tablo 4’ten de anlaşılabileceği üzere yerel konulu sıralamada yerel ekonomi konusunda sadece LDT (Liberal Düşünce Topluluğu) sıralamaya girebilmiş, 135 düşünce kuruluşu arasından 27’inci olabilmıştır (McGann, 2016). ABD’de doğrudan yerel politikayı etkilemeyi amaçlayan birçok düşünce kuruluşu mevcut olmasına karşın, Türkiye’de doğrudan yerel politikaya yönelik hatırı sayılır çalışma yapan bir düşünce kuruluşu bulunmamaktadır. Sadece YAYED (Yerel Yönetim Araştırma, Yardım ve Eğitim Derneği) yerel politikayı konu alan ve/veya yerel yönetimlerle ortak çalışmalara imza atmaktadır. Fakat kamuoyu tarafından yeterince tanınmamaktadır. Sosyal medya üzerinden de faaliyette bulunan kuruluşun Facebook’ta toplam 252 takipçisi bulunmaktadır.

Türkiye’deki düşünce kuruluşlarının yerel politika konusunda yaptığı çalışmalara bakıldığında ise, bu çalışmaların gerek nitelik ve gerekse nicelik olarak yetersiz olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalar genellikle üretilen politikalar üzerine olup, politika üretimi öncesinde politikayı şekillendirecek çalışmalar yok denecek kadar azdır. Genel olarak işlenen konular ise AB uyum sürecinde yerel yönetimler, 6360 sayılı kanunun getirdikleri ve son zamanların en önemli gündem maddesi olan Cumhurbaşkanlığı sisteminde yerel yönetimlerin yapısıdır. Yerel yönetimlere rehberlik edecek çalışmalar da mevcut olmakla beraber yeterli sayıda olmayıp yerel politika ile ilgili çoğu konulara değinilmemektedir.

Düşünce kuruluşlarının merkezleri genel olarak İstanbul ve Ankara’dadır. ABD’de her eyalette düşünce kuruluşunun mevcut olmasına karşın, Türkiye’de İstanbul, Ankara, İzmir, Konya, Mardin, Diyarbakır, Eskişehir, Elazığ, Kütahya ve Kayseri’de düşünce kuruluşları bulunmaktadır. Bazı illerde küçük ölçekli de olsa faaliyetlerini sürdüren düşünce kuruluşu benzeri yapılar olsa da ekseriyetle belirtilen iller dışında diğer illerde düşünce kuruluşu mevcut değildir.² Bu durum yerel politikada düşünce kuruluşlarının etkisinin ne seviyede olduğunu göstermektedir. Her ilde üniversite olmasına karşın yerel politikayı etkilemek amacıyla düşünce kuruluşlarının kurulmaması, üniversite bünyesinde kurulan düşünce

² Üniversite bünyesinde kurulan düşünce kuruluşları, etkisizliklerinden dolayı hariç tutulmuştur.

kuruluşlarının ise yerel politikaya etki edememesi, Türkiye’de yerel düzeyde düşünce kuruluşunun öneminin tam olarak idrak edilemediğini göstermektedir.

Türkiye’de Düşünce Kuruluşlarının Yetersiz Kalmasının Nedenleri

Gerek yayınlanan raporlar gerekse düşünce kuruluşlarının internet ortamında yayınladıkları çalışmalara bakıldığında, Türkiye’deki düşünce kuruluşlarının çok da başarılı olmayan bir portre çizdikleri görülmektedir. Bu başarısızlığın siyasal sistem ve kültürden ekonomik problemlere kadar pek çok nedenden kaynaklandığı gözlemlenmektedir. Bu sebeplerden dolayı Türkiye’de düşünce kuruluşları hem nicelik hem de nitelik olarak ABD’deki düşünce kuruluşlarının oldukça gerisindedir.

İlk olarak, düşünce kuruluşları ekonomik olarak ne özel sektörden ne de kamudan yeterli desteği göremediği için bütçe sıkıntıları yaşamaktadırlar. Maddi olarak yeterli desteği alamayan düşünce kuruluşları, bu yetersizlikten dolayı daimi uzman kadro oluşturmakta zorlanmaktadır (Karabulut, 2010: 101). Bu sebeple, yüksek kalitede ve nitelikli bir araştırma yapmak zorlaşmaktadır. Düşünce kuruluşlarının destek görememelerinin başlıca sebebi, bu kuruluşlarının öneminin henüz anlaşılamaması ve bu kuruluşlara karşı oluşan siyasi, sosyal ve kültürel tabanlı algıdır (Karabulut, 2010: 91). Bu sebeple ABD’de özel sektörden müthiş destek gören düşünce kuruluşları, Türkiye’de özel sektörden beklenen desteği görememektedir (Zarîç, 2012: 9).

Türkiye’de düşünce kuruluşlarının bir diğer sorunu, bağımsızlıklarının tartışmalı olmasıdır. Düşünce kuruluşlarının gelir kaynaklarının şeffaf olmaması ve politik olarak taraf olmaları, kamu politikasında etkili olmalarını olumsuz yönde etkilemekte, etkili olsalar bile hükümetin veya destek aldıkları başka kuruluşların etkisinden uzak ve bilimsel raporlar ve öneriler oluşturmalarının önünde büyük bir engel oluşturmaktadır (Aras, Toktaş, ve Kurt, 2010). Düşünce kuruluşlarının özgür düşünebilmeleri için, devletten, şirketlerden ya da farklı diğer çıkar gruplarından bağımsız olmaları gerekirken (Stone, 2007: 10), Türkiye’de bunun aksi bir durumun olması, düşünce kuruluşlarının araştırma ve analiz kalitelerini düşürmektedir.

Kurulma aşamasında da pek çok sıkıntı yaşayan düşünce kuruluşları, kanuni bazı uygulamalardan dolayı da sıkıntı çekmektedirler. Kanuni olarak ya vakıf veya dernek olarak kurulan bu kuruluşlar, vakıf olarak kurulduğunda devletin sıkı takibi altına girdiklerinden, bilimsel bağımsızlık ve düşünce özgürlüğü konusunda ciddi sıkıntılar yaşamaktadırlar. Dernek olarak kurulduklarında ise yayın yapmaları zora girmekte, bu amaçla şirket kurmak zorunda kalmaktadırlar (Aras, Toktaş, ve Kurt, 2010: 71). Kanuni olarak düşünce kuruluşlarının yapısal sorunlarını gideren ve bağımsız düşünce üretmelerini sağlayan bir değişikliğin

yapılması ihtiyaç halini almıştır.

Düşünce kuruluşlarının diğer bir önemli sorunu da gerçekleşen değişimlere ayak uyduramamasıdır. Yeni kamu yönetimi (new public management) anlayışının geliştiği günümüzde düşünce kuruluşlarının tek hedefi hükümete tavsiyede bulunmak olmamalıdır (Stone, 2007: 10). Pek çok aktörün kamu politikasında rol oynadığı düşünüldüğünde, düşünce kuruluşlarının hedef kitlesi, başta medya ve şirketler olmak üzere, bütün kamu politikası aktörleri olmalıdır. Kamu politikası sürecinde bu kurumları etkileyebilmeleri ise, uzmanların ve bağlı olduğu kuruluşların stratejilerini ve güvenilirliklerini artırmalarına bağlıdır (Rich, 1999: 328). Özellikle ülkemizde yerel politikaları önceleyen ve politika yapımındaki tüm aktörleri dikkate alacak düşünce kuruluşlarının kurulmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Ancak bundan önce düşünce kuruluşlarının hedef kitlesine giren kurum/kuruluşlar da yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde politika yapımında düşünce kuruluşlarının önemi konusunda farkındalık oluşması gerekmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Gün geçtikçe ulusal ve uluslararası aktörlerin daha çok müdahil olduğu, ilişki ağlarının daha karmaşık hale geldiği kamu politikasının bir parçası olan yerel politika yapımı, artık daha fazla teknik bilgiye ve analize ihtiyaç duyar hale gelmiştir. Bu noktada, Türkiye’de yerel politika yapımında, kamu politikasında olduğu gibi, ince ve teknik analizler yapan ve bilimsel bilgi ile pratiği buluşturan düşünce kuruluşlarına büyük görev düşmektedir. Bu önemli görevin üstesinden gelebilmeleri içinse düşünce kuruluşlarının bizzat kendi yapılarını sağlamlaştırmak adına yapmaları gereken reformlar olduğu gibi, kamu sektörünün de düşünce kuruluşlarının gelişmesi için yapması gereken reformlar vardır.

Geniş çerçevede bakıldığında, düşünce kuruluşlarının gelişmesi için gereken zeminin mevcut bulunması gerekmektedir. Bunun yanı sıra kamu sektörünün ve özellikle yerel yönetim kurumları arasında öne çıkan belediyeler, bu kuruluşların bulundukları illerde gelişebilmeleri için gerekli desteği sağlamalıdır. Zira düşünce kuruluşların analizlerinden en fazla istifade edecek olanlar, yine kamusal karar alıcılar ve belediyelerdir. Sağlam ve yerinde yapılmış bir analiz ve politika önerisi, bu kurumların işlevselliği ve devamlılığı için hayati öneme sahiptir.

Aras vd.’nin (2010: 55) belirttiği üzere Türkiye’de düşünce kuruluşlarının gelişmesi için bazı kanuni düzenlemelere de ihtiyaç vardır. Vakıf, dernek veya şirket yapısında kurulan Türkiye’deki düşünce kuruluşları, bu yapıların kuruluşuyla alakalı bazı kısıtlar nedeniyle problemler yaşamaktadır. Vakıf olarak kurulmanın gerektirdiği sıkı denetim ve kamu yararına çalışan vakıf statüsü kazanmanın gerektirdiği siyasi bağlantılar, düşünce kuruluşlarının bağımsızlıkları hakkında şüphelere neden olmaktadır. Dernek olarak kurulduklarında ise yaygın

yapamama, eğitim verme hususunda izne tabi olma, yirmi dört saat içerisinde mülki amirin emri üzerine denetlenebilme gibi sorunlarla karşılaşabilmektedirler.³ Şirket olarak kurulduklarında ise uluslararası kuruluşlar tarafından kar amacı olan bir yapı olarak görülmelerinden dolayı destek görememektedirler. Bu nedenle doğrudan düşünce kuruluşlarını konu alan, düşünce kuruluşlarının fikri özgürlüğünü ve şeffaflığını zedelemeyen bir kanun çıkartılması gerekmektedir. Çıkarılacak kanuni düzenleme özellikle yerel düzeyde politika yapımına katkı sağlayacak düşünce kuruluşlarının sayısının artmasının önünü açacak ve hatta teşvik edecek nitelikte olmalıdır.

Gerek ulusal, gerekse de yerel düzeyde politika yapım süreçlerinde yer alacak düşünce kuruluşlarının kendilerini geliştirmesi için, bazı stratejileri gerçekleştirmesi ve geliştirmesi gerekmektedir. İlk olarak bu düşünce kuruluşları, ekonomik sıkıntılarını gidermek için, finansal kuruluşlarla, kamu kurumları ve medya ile ilişkilerini geliştirmeli, hatta bu üçünü bir araya getiren forumlar düzenlemelidir. Düşünce kuruluşları şeffaflık ve tarafsızlıklarına gölge düşmesi açısından gelir kaynaklarını açıkça belirtmeli ve herhangi bir siyasal partinin uzantısı olarak gözükmemelidirler. Özellikle kendilerine yapılacak yardımları belirli koşullara bağlayarak, fikri bağımsızlıklarını etkilemesini önlemelidirler.

Bunların yanı sıra, düşünce kuruluşları farklı konularda uzmanlara uzun vadeli iş istihdamı sağlayarak hem nitelikli eleman kaygısından kurtulmalı hem de düşünce kuruluşu uzmanlığının meslek olarak görülmesini sağlanmalıdır. Bu amaçla düşünce kuruluşları, kendi bünyelerinde, özellikle çalışma alanlarını dikkate alarak yüksek lisans ve doktora öğrencileri istihdam ederek uzman kadrosunu yetiştirmelidir. Bu yetişmiş kadrolar belli bir süre sonra kamudan da talep görür hale gelecektir. Böylece kamu bürokrasisine eleman yetiştirme fırsatı da elde edeceklerdir. Bu bürokrasi ile olan ilişkilerin güçlenmesine katkı sağlayacaktır.

Son olarak düşünce kuruluşlarının tek amacı, yaptıkları analiz ve politik tavsiyelerle, kamu ve özel sektöre katkı sağlamak olmamalıdır. Özellikle ortaya koydukları çalışmaları günümüz teknolojisi -facebook, twitter ve instagram gibi sosyal medya araçlarıyla- aracılığı ile vatandaşlara ulaştırmalıdır. Örneğin, X ilinin kentsel alt yapı problemlerine ilişkin hazırladıkları bir raporu vatandaşlarında anlayacağı bir dil kullanılarak onlarla paylaşılması düşünce kuruluşlarının hem tanınırlığını arttıracak hem de politikaya etki düzeyini arttıracaktır. Böylece kamuoyunun desteğini alarak kamu politikası oluşum sürecinde etkinlik kazanabilirler.

Bu çalışma ile düşünce kuruluşları literatürü açısından farklı bir alan olan yerel politikalar ve düşünce kuruluşları ilişkileri incelenerek alan yazına katkı sağlamak istenmiştir. Ancak gerek Türkçe alan yazında düşünce kuruluşlarının

³ Bkz. 5253 sayılı Dernekler Kanunu.

yerel politika yapımına etkisini araştıran çalışmaların yeterince bulunmaması, gerekse de Türkiye’de düşünce kuruluşlarının bu alanda çok fazla faaliyet gerçekleştirmemesi çalışmanın en büyük sınırlılıklarını oluşturmuştur. Son olarak belirtmek gerekir ki, Türkiye’de düşünce kuruluşlarının sayısında yaşanan artışla birlikte az da olsa düşünce kuruluşları tarafından yerel politikalara ilişkin araştırmaların gerçekleştirildiği, ancak yeterli olmadığı görülmektedir. Özellikle yerel politikaların yapım sürecinde ne kadar etkin oldukları, yerel politika yapıcılarının ve vatandaşların bu kuruluşlara ilişkin görüşlerinin detaylı olarak irdelenmesi gerekmektedir.

Kaynakça

Abelson, D. (2009). *Do Think Tanks Matter? Assesing the Impact of Public Policy Institutes*. London: McGill-Queen’s University Press.

Alkan, A. (2000). *Yerel Politika ve Kadın*. https://personel.omu.edu.tr/docs/ders_dokumanlari/1011_65589_1455.pdf (23.07.2016).

Aras, B., Toktaş, Ş., ve Kurt, Ü. (2010). *Araştırma Merkezlerinin Yükselişi*. Ankara: SETA Yayınları.

Ati, A. A. (2007). *Think Tank Kuruluşları ve Amerika’nın Dış Politikası*, www.yakindoguhaber.com/haber_detay.php?haber_id=2841 (27.08.2016).

Bedford, D., ve Hadar, G. (2014). *Do Think Tanks Think. the 11th International Conference on Intellectual Capital Knowledge Management and Organizational Learning* (s. 64-73). Sydney: Academic Conferences and Publishing International Limited.

Börzel, T. A. (1998). *Organizing Babylon - On the Different Conceptions of Policy Networks*. *Public Administration*, 76 (Yaz), 253-273.

Craft, M. E., ve Furlong, S. R. (2014). *Public Policy: Politics, Analysis, and Alternatives*. California: CQ Press.

Czarniawska, B. (2002). *A Tale of Three Cities: Or the Glocalization of City Management*. New York: Oxford University Press.

Çukurçayır, M. A. (2015). *Yerel Yönetimler Kuram Kurum ve Yeni Yaklaşımlar*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Dolowitz, D., Hulme, R., Nellis, M., ve O’Neill, F. (2000). *Policy Transfer and British Social Policy, Learning from the USA*. Buckingham: Open University Press.

Gellner, W. (1990, Ocak 1). *The Politics of Policy “Political Think Tanks” and Their Markets in the U.S.-Institutional*, eScholarship University of California: <http://escholarship.org/uc/item/6fv4g14b> (23.07.2016)

Gelman, R. (1988). *The Rhetoric of Think Tanks: Representing a Social Reality for Public Policy*. Doktora Tezi. California: the Graduate School University of Southern California.

Gül, H. ve Batman, S. (2014) “Kent-Bölgeleşmenin Sosyoekonomik, Mekansal ve Yö-

netisel Boyutları ve Dinamikleri”, *KBAM 5. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu (16-18 Ekim)*, Toplumsal Çeşitlilik Yeni Söylem, Politikalar, Mekansal Planlama ve Uygulama, Bildiri Kitabı, s. 333-348, ODTÜ, Ankara.

Gül, H., ve Yemen, A. (2015). Türkiye’de Düşünce Kuruluşlarının Kamu Politikası Süreçlerindeki Rolü ve Etkisi. *13. Kamu Yönetimi Kongresi* (s. 656-682). Konya: <https://drive.google.com/file/d/0BxLKLxbxoev7WGVYbHZMVkdqRjg/view>.

Hill, M. J. (1997). *The Policy Process in the Modern State*. Hertfordshire: Prentice Hall.

James, S. (1998). Review of Capturing the Political Imagination: Think Tanks and the Policy Process. *Public Administration*, 409-410.

Johnson, L. B. (1966). *Public Papers of the Presidents of the US*. 2, 1096-1097. Washington: Government Printing Office.

Kanbolat, H. (2009). *Orsam*, <http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Analiz/295?s=orsam%7Cturkish> (03.07.2016)

Karabulut, B. (2010). Dünya’da ve Türkiye’de Think Tank Kuruluşları: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Akademik Bakış*, 4(7), 91-104.

Karakurt, A. (2007). Düşünce Kuruluşları ve Politika Sürecindeki Roller. *Amme İdaresi Dergisi*, 40(2), 1-20.

McGann, J. (2001). *Knowledge Services from IDS*. <http://www.eldis.org/fulltext/globtt.pdf> (28.08.2016).

McGann, J. (2005). *Think Tanks and Policy Advice in The US*. Pennsylvania, ABD: Foreign Policy Research Institute.

McGann, J. (2015). *Global Go to Think Tank Index Reports*. Pennsylvania: University of Pennsylvania.

McGann, J. (2016). *2016 Global Go to Think Tank Index Report*. Pennsylvania: Think Tanks and Civil Societies Program (TTCSP).

McGann, J., ve Johnson, E. (2005). *Comparative Think Tanks, Politics and Public Policy*. Massachusetts: Edward Elgar Publishing Inc.

Medvetz, T. (2007, 09). *Think Tanks and Production of Policy Knowledge in America*. Doktora Tezi. Berkeley, ABD: California Üniversitesi.

Özgür, H., ve Kulaç, O. (2015, Aralık). An Analysis of the Studies on Think Tanks Success and Ranking. *European Scientific Journal, Special Edition*(2), 73-90.

Parmar, I. (2002). American Foundations and the Development of International Knowledge Networks. *Global Networks*, 2(1), 13-30.

Rich, A. (1999). *Think Tanks, Public Policy and Politics of Expertise*. Doktora Tezi. Connecticut, ABD: Yale Üniversitesi.

Richardson, J. (1982). The Concept of Policy Style. J. Richardson içinde, *Policy Styles in*

Western Europe (s. 1-17). Londra: George AllenveUnwin Publishers Ltd.

Robinson, W. H. (1992). The Congressional Research Service: Policy Consultant, Think Tank and Information Factory. C. Weiss içinde, *Organizations for Policy Analysis: Helping Government Think* (s. 185-199). new bury: sage.

Rothwell, C. E. (1951). Foreword. D. Lerner, ve H. Lasswell içinde, *The Policy Sciences in Scope and Method* (s. vii-xi). Stanford: Stanford University Press.

SETA. (2016). SETAV: <http://www.setav.org/tr/SETA/Arastirmacilar/1> (11.10.2016)

Smith, J. (1991). *The Idea Brokers: Think Tanks and the Rise of the New Policy Elite*. New York: The Free Press.

Smith, T. (1994). Post Modern Politics and the Case for Constitutional Renewal. *Political Quarterly*, 128-137.

Sobacı, M. Z. (2013). Aktörler Arası İlişkiler Üzerinden Kamu Politikasını Anlamak. M. Yıldız, ve M. Z. Sobacı içinde, *Kamu Politikası: Kuram ve Uygulama* (s. 130-147). Ankara: Adres Yayınları.

Soja, E. W. (1995). Postmodern Urbanization: The Six Restructurings of Los Angeles. S. Watson, ve K. Gibson içinde, *Postmodern Cities and Spaces* (s. 125-137). Blackwell: OxfordveCambridge.

Stone, D. (2001). Think Global, Act Local or Think Local, Act Global? Knowledge Production in the Global Agora. *Reshaping Globalization: Multilateral Dialogues and New Policy Initiatives* (s. 1-24). Budapeşte: Central European University Conference.

Stone, D. (2007). Public Policy Analysis and Think Tanks. F. Fischer, G. J. Miller, ve M. Sidney içinde, *Handbook of Public Policy Analysis, Theory, Politics, and Methods* (s. 149-157). Boca Raton: CRC Press.

Stone, D. (2007, Haziran). Recycling Bins, Garbage Can or Think Tank? Three Myths Regarding Policy Analysis Institutes. *Public Administration*, 85(2), 259-278.

Stone, D., ve Denham, A. (2004). *Think Tank Traditions: Policy Research and the Politics of Ideas*. Manchester: Manchester University Press.

The Caesar Rodney Institute. (2016). <http://www.caesarrodney.org/index.cfm?ref=20100> (25.10.2016).

Weiss, C. H. (1992). *Organizations for Policy Analysis: Helping the Government Think*. New Bury Park: Sage.

Yıldırım, A. (2014). Türkiye’de Yerel Yönetişimin Uygulanabilirliği ve Yerel Gündem 21 Örneği Üzerinden Bir İnceleme. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 75-96.

Yıldız, M., Çelik, D., Aslan, N., Çiftçi, L., Eldemir, S., ve Sinangil, S. (2013). Kamu Politikalarında Düşünce Üretim Kuruluşlarının Rolü: Genel Çerçeve ve Türkiye’den Örnekler. M. Yıldız, ve M. Z. Sobacı içinde, *Kamu Politikası Kuram ve Uygulama* (s.

188-208). Ankara: Adres Yayınları.

Zariç, S. (2012). Türkiye’de Think Tank Kuruluşları ve Karşılaştıkları Sorunlar. *Akademik Bakış*(31), 1-19.

Belediyelerin Sokak Hayvanlarına Yönelik Görev ve Sorumluluklarının Değerlendirilmesi

Hüsniye AKILLI*

Öz: İnsan ve sokak hayvanlarının etkileşimi tarihsel süreçte farklı bakış açılarıyla evrim geçirmiş, onlara karşı tutum da bu bakış açılarına göre şekillenmiştir. 1978 yılında kabul edilen Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi ile hayvanlara saygı gösterilmesi ve hayvan haklarının korunması amacı doğrultusunda birçok ülkede yasal düzenlemeler yapılmıştır. Hak ihlallerine yönelik önemli gelişmeler sağlanmakla birlikte sokak hayvanlarına ilişkin sürdürülebilir, etkin yasal ve idari çözümler üretilmemiştir. Sokak hayvanları konusunda hizmet vermek üzere kanunen yetkilendirilmiş temel kuruluşlardan biri yerel yönetim kuruluşları olup bu çalışmada belediyelerin sokak hayvanlarına yönelik görev ve sorumlulukları değerlendirilecek hizmetin yürütülmesine dair sorunlar tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sokak hayvanı, Hayvanları Koruma Kanunu, belediye, hayvan hakları.

An Assessment of Municipal Duties and Responsibilities About Street Animals

Abstract: The interaction of humankind and Street animals has evolved along various perspectives, and the attitudes have been shaped accordingly. Many countries have legislated regulations to protect the rights of animal rights, especially after the Universal Declaration of Animal Rights in 1978. Although there is considerable progress in preventing violations of animal rights, there is still lack of sustainable and effective legal and administrative solutions. One of the main organizations which have legal responsibility to provide services about the street animals are the local governments. In this study, the municipal duties and responsibilities about street animals will be assessed and main problems in executing these duties will be highlighted.

Keywords: Street animals, Animal Protection Law, municipality, animal rights.

*Dr. Öğr. Üyesi, Nuh Naci Yazgan Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Kocasinan / Kayseri / Türkiye

Makale gönderim tarihi:20.02.2017

Makale kabul tarihi:27.06.2018

Giriş

Dünya Sağlık Örgütü Raporu'na (WHO ve WSPA, 1990: 1) göre insanla köpek arasındaki bağ Avrasya'da yaklaşık 12-14 bin yıl önce başlamıştır. Tarih boyunca kurduğu bu ilişkide insanların hayvanlara yönelik algısı da yaşadığı döneme, topluma, inanca, kültür ve eğitime göre biçimlenmiştir. Hayvanlarla ilgili sistematik ve kapsamlı felsefi ilk sorgulamalar Aristoteles'in eserlerinde görülmüş ve hayvanlara ilişkin düşünce kalıplarının etkisi ise Aydınlanma Çağı'nın sonuna kadar devam etmiştir. Aristoteles, insanı canlılar hiyerarşisinin en tepesine yerleştirerek insan merkezci düşüncenin en güçlü tohumlarından birisini ekmiştir (Akıllı, 2017: 65-66). Bugün etkisini hala sürdüren bu yaklaşım çerçevesinde cansız ve eylemsiz olarak gördüğü doğaya egemen olduğunu düşünen ve kendisini doğaya karşı konumlandıran insan, hayvanlardan gıda ve giyim sektörlerinde yararlanmakta, ulaşım ve binek aracı olarak kullanılmaktadır (Dönmez Ağın, 2012: 277). Deney hayvanı olarak tıpta ve eğlence aracı olarak da sirklerde fiziksel şiddete maruz bırakılmaktadır. Onları araçsallaştıran ve eşya sayan bu anlayış, Roma hukuku kökenli bir geleneğe dayalı olup korunmalarına ilişkin yasal yaptırımlar söz konusu olsa da bu yaptırımların nedeni, hayvanların insana ne kadar gelir getirdikleri ve ne kadar yararlı oldukları ile ilintili olmuştur (Koçhisarlıoğlu ve Söğütlü Erişgin, 2013: 1720). Kartezyen görüş, hayvanları iradesi, akıl yürütme becerisi, hisleri ve acı duymu olmayan makineler olarak değerlendirmiştir (Singer, 2005: 274). Son iki yüz yılda ise hayvanların maruz kaldığı zulüm ama aynı zamanda buna yönelik karşıt söylemler de yükselmeye başlamıştır. Bu dönüşümü açık biçimde ilk kez ifade eden kişilerden biri Jeremy Bentham olmuştur (Sarıtaş, 2015: 6). Hayvan hakları hareketi, hayvan deneylerine tepki olarak (*antiviviseksiyonist hareket*) 1863 yılında İngiltere'de gerçekleştirilmiş, 1875 yılında ilk yasal örgüt *The Victoria Street Society* Londra'da kurulmuştur (Yaşar ve Yerlikaya, 2004: 41). 1931 yılında farklı ülkelerde kurulan birçok dernek bir araya gelerek 4 Ekim gününü 'Hayvanları Koruma Günü' olarak kabul etmiştir (İlgar, 2007: 347). Bu gelişmelerin ışığında bazı düşünürler tarafından hayvanların maruz kaldıkları uygulamaların ahlaki ve etik boyutunu sorgulayan eserler yayımlanmaya başlamıştır. Bu çerçevede türçülük (*speciesism*)¹, hayvan refahı (*animal welfare*), hayvan özgürleşmesi (*animal liberation*) ve hayvan hakları (*animal rights*) konuları tartışılır hale gelmiştir. Peter Singer ve Tom Regan bu alanda çalışmaları olan, hayvan hakları düşüncesinin gelişimine katkı sağlamış bilim insanlarıdır. Regan'a göre hayvan hakları mücadelesi, hayvanların koşullarını iyileştirme mücadelesi ile sınırlı olmayıp sadece nezaketle ve şefkatle ilgili değildir. Hayvanlara saygılı muamele, bir adalet meselesi olup kötü uygulamaların insanileştirmesi-

¹ Türçülük; bir kişinin kendi biyolojik türünün çıkarları lehine ve diğer biyolojik türlerin çıkarları aleyhine, yanlı ve önyargılı olması (Singer, 2005: 43); ırk, cinsiyet, din, etnik köken ayrımında olduğu gibi insanı diğer varlıklardan üstün görme yoluyla türler arasında ayrımcılık yapmaktır (Dönmez Ağın, 2012: 284).

ni değil tamamen bırakılmasını gerektirmektedir (Sarıtış, 2015: 9). Russell ve Burch'ın (1959) deneylerde hayvan kullanılmasına ilişkin olarak ortaya koydukları 3R Kuralı (*Reduction, Refinement, Replacement*)² ise biyoetik kurallarının temelini oluşturmuştur. 1978 yılında Paris'te Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi kabul edilmiştir. Bildirgede ise özetle; hayvan türünü koruma, saygı gösterme, eziyet - işkence etmeme ve özgürlüklerinden mahrum bırakmama gibi insani sorumlulukları içeren maddelere yer verilmiştir. Bu çerçevede birçok ülkede yasal düzenlemeler ve politikalar geliştirilmiş, Türkiye'de ise 2004 yılında 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu yürürlüğe girmiştir. Sokak hayvanları konusunda ki sorunlar siyasi ve yönetsel düzlemde meclis ve ilgili bakanlıklar bünyesinde, belediyelerin düzenlemiş olduğu bilimsel etkinliklerde, akademik yazında, sivil toplum örgütlerinin faaliyetleri kapsamında, basında ve sosyal medyada olmak üzere birçok platformda tartışılır hale gelmiştir. Tüm bu gelişmelerin yanı sıra günümüzde insan merkezci düşünce kalıplarını sorgulatan ve insanı evrendeki canlı ya da cansız tüm varlıklarla karşılıklı bağlantılılığı içerisinde ele alan insansonrası kuramlar da (*posthumanism*) gelişim içerisinde (Akıllı, 2017: 65).

Bilimsel ve yasal çalışmalar çerçevesinde hayvan hakları ihlalleri adına önemli adımlar atılmış olsa da bugün hala sokak hayvanlarının özgürlüğü, refahı ve hakları konusunda nitelikli bir gelişme kaydedildiğini ifade etmek mümkün görünmemektedir. Regan'a (1986: 180) göre hayvan hakları konusunda gelişim sağlayabilmek için insanların hayvanlara yönelik alışkanlıklarından önce bakış açılarını, bu yöndeki inançlarını değiştirmeleri özellikle de seçilmiş kamu görevlilerinin bu değişime inanmaları ve değişimi istemeleri gerekmektedir. Bu değişim süreci ise eğitimden siyasi etkinliklere kadar çaba gerektiren çok zorlayıcı, yorucu ve karmaşık bir süreci içermektedir. Bu noktada yerel yönetimlerin sokak hayvanlarına yönelik hizmet ve sorumluluklarının neler olduğunun ve bu alanda neler yapılması gerektiğinin incelenmesi de önem taşımaktadır. Ancak hayvan hakları ve refahı konusunda farklı disiplinlerde (hukuk, veterinerlik, edebiyat) birçok akademik eser üretilmiş olmasına rağmen kamu yönetimi alanında konunun henüz çok fazla araştırılmamış olduğu tespit edilmiştir.³ Alana bu nedenle katkı sağlayacağı düşünülen bu çalışmada, mevzuat, kurumsal resmi raporlar, TBMM soru önergeleri, basın haberleri ve Çevre ve Orman Bakanlığı'nın verileri çerçevesinde belediyelerin sokak hayvanlarına yönelik görev

² 3 R Kuralı; deneylerde mümkün olan en az sayıda hayvan kullanılarak güvenilir veri elde edilmesini; en az acı duymalarını sağlayacak yöntemlerin belirlenmesini, mümkünse deney hayvanı yerine alternatif materyallerin kullanılmasını ifade etmektedir (Ergün, 2010: 231-233).

³ Belediyelerin düzenlemiş olduğu etkinliklerde sunulmuş olan bildiriler (kongre, çalıştay) ve 1998 yılında Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisinde yayımlanan *Hayvanları Koruma Kanunu Tasarısında Belediyelerin Yetki ve Görevleri* başlıklı eser dışında kamu yönetimi alanında belediyelerin çalışmalarını irdeleyen yazılmış başka bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

⁴ Çalışmada *sokak hayvanı* kavramı ile kastedilen *kedi ve köpeklerdir*.

ve sorumlulukları değerlendirilecek, hizmetin yürütülmesine dair sorunlar tespit edilmeye çalışılacaktır.

Terminoloji

Uluslararası Refakatçi Hayvan Yönetimi Koalisyonu (ICAM) tarafından yayınlanan İnsancıl Köpek Popülasyonu Yönetimi Kılavuz’unda (2007: 5) sokak köpekleri ‘kapalı/kontrol altında (sahipli)’ ve ‘başiboş’ olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Doğrudan kontrol altında olmayan ya da fiziksel bir engelle sınırlandırılmamış olarak tanımlanan başiboş köpekler ise kayıp sahipli, terk edilmiş sahipli, başiboş sahipli, doğuştan başiboş sahipsiz biçiminde sınıflandırılmıştır. 5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu’nun 3. maddesinde ise hayvanlar; evcil, sahipsiz, güçten düşmüş, yabani ve kontrollü hayvan; deney, kesim, ev ve süs hayvanı olarak ayrımlanmıştır. Sokak hayvanı ise, sahipsiz hayvan olarak ifade edilmiş ve “*barınacak yeri olmayan veya sahibinin ya da koruyucusunun ev ve arazisinin sınırları dışında bulunan ve herhangi bir sahip veya koruyucunun kontrolü ya da doğrudan denetimi altında bulunmayan evcil hayvanlar*” olarak tanımlanmıştır. İnsan yararına hizmet eden, insana ait bir mal/mülk olarak görülerek hukuk sistemleri içinde kişi değil eşya olarak da değerlendirilen hayvanların hukuki niteliğine ilişkin bu çağrışım ve algılardan sıyrılabilmek ve hayvanların sahibi olarak devleti görmek gerektiği için kanunda geçen sahipli-sahipsiz kavramının değiştirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Sokak hayvanları, sokaklarda yaşayan sokaklarda doğmuş büyümüş veya sahipleri tarafından sokağa atılmış ve sokakta yaşamak zorunda bırakılan hayvanlar olarak da tanımlanmaktadır (Ürgüplü, 2013: 56).

Sokak köpekleri için ‘barınacak yeri olmayan’ veya ‘sokakta yaşamak zorunda bırakılan’ gibi nitelermeleri reddeden, sokağın zaten onların evi olduğunu ifade eden görüşler de söz konusudur. Nasıl bir yerde doğan, büyüyen ve yaşayan bir insan o mekâna ait olarak tanımlanıyorsa (oralıysa); sokakta doğan ve doyan hayvanlar da sokağa ait olarak görülmektedir (Tiftik vd., 2015: 210). Bu doğrultuda hayvanların yerinin barınaklar değil sokak olduğu da vurgulanmaktadır. Dönmez Ağın’ın (2012: 274) çalışmasında yer verdiği ‘boş alan’ kavram-sallaştırması bu reddedişi açıklar niteliktedir. İnsanın doğadan ayrılmaz bir varlık olduğu gerçeği, sanayileşme ile birlikte unutulmaya başlamış ve kentleşme ile birlikte doğanın varlığı neredeyse yok sayılmıştır. Boş alan olduğu düşüncesiyle insan yerleşim bölgelerine dönüştürülen yerlerin aslında boş alan olmadığı, tam tersine bitki ve hayvan türlerinin yaşam alanları olduğu çağlar boyunca göz ardı edilmiştir. Kent kimliğini yansıtan kamusal bir yaşam ve etkileşim alanı olarak tanımlanması gereken sokaklar artık güvensiz, tanımsız, sıkışık, yabancılaşmış, yaşam şartlarının zorlaştığı mekânlar haline gelmiştir (Ulu ve Karakoç, 2004: 65;

Özcan vd., 2003: 20). Kent ekosisteminin bir ürünü olarak mekânda sıkışan insan ve hayvan birlikteliğinde daha fazla bir hakka sahip değilken sokağı sahiplenilen insan olmuş ve hayvanları yerinden eden uygulamalar ise yine insan eliyle gerçekleşmiştir (Tiftik vd., 2015: 195). Bu çerçevede çalışmada onların yaşam alanı olduğunu vurgulamak açısından sokak hayvanı kavramının kullanılması tercih edilmekle birlikte ‘sokak hayvanı’ kavramının da eleştirildiğini belirtmek gerekir. Sokak hayvanı yerine bu canlıların ‘toplumsal sorumluluk altındaki hayvanlar’ olarak tanımlanmalarının daha doğru olacağı ileri sürülmektedir. Sokak hayvanı ifadesinin toplumsal algıyı şekillendirdiği; algılarımızın yansıması olarak onları değersizleştirdiği, sorumluluğumuz dışındakiler, sahipsizler imajını vererek bizi onlara karşı duyarsızlaştırdığı düşünülmektedir (Aksu, 2015).

Sorunun Kaynağı Sokak Hayvanları mı, Bakış Açımız ve Sorumluluklarımız mı?

Ekolojik dengenin bir unsuru⁵ olarak yalnızca kenti zararlı kemirgenlerden ve çöplerden değil kent insanını duygusal alt üst oluştardan da korumak görevini üstlenen sokak hayvanları ile insan ilişkisinin boyutu farklılaşmış ve evcil hayvan sayısı artmış olsa da bu durum onların sokaktaki varlığına ilişkin tahammülsüzlüğü ortadan kaldıramamıştır (Eroğlu, 2017).

Dünya Sağlık Örgütü istatistiklerine göre dünya genelinde 200 milyondan fazla sokak köpeği yaşamaktadır. İnsan sağlığını tehdit etmeleri, bulaşıcı hastalık taşıma riskleri, çoğalmaları, sürü halinde başıboş dolaşmaları, trafik kazalarına, çevre ve gürültü kirliliğine neden olmaları, kendilerine karşı korku ve önyargının hâkimiyeti sokak köpeklerinin çözüm bulunması gereken bir sorun olarak algılanmasının temel nedenleri arasında yer almaktadır (Lyu, 2015: 1). Sokak köpeklerine ilişkin bu algı ise toplumun onlara karşı tutum ve davranış biçimini belirlemekte olup (Tamzok vd., 2013: 247) idari birimlerin gerekli önlemleri alması, bu konuya yeterli ilgiyi ve sorumluluğu göstermesi bu algıyı yaratan sorunları azaltacak hatta ortadan kaldıracaktır.

⁵ ‘Borneo’lular, gökten kedi yağdığına şahit oldular’ başlığı ile basında yer alan, kedilerin ekolojik dengedeki yerini ve önemini betimleyen şu hikâye ilginçtir; 1950’li yıllarda Borneo’lular büyük bir sıtma salgınıyla karşı karşıya kalmışlardır. Sıtma virüsünü taşıyan sivrisinek sorununu çözmek için Dünya Sağlık Örgütü (WHO) Borneo adasında ilaçlama yapmıştır. Dev spreyle DDT uygulanan adada sivrisinekler yok olmuş ancak yeni bir sorun ortaya çıkmıştır. Borneo’daki palmye kamışından yapılmış evlerin çatıları birer ikişer çökmeye başlamıştır. Çünkü DDT, çatılardaki palmye yaprakları ile beslenen güve larvalarının çoğalmasını engelleyen yaban arılarının da ölmesine neden olmuştur. DDT ile ölen bu zehirli böcekleri kertenkeleler, kertenkeleleri de yiyen kediler yaşamalarını yitirmeye başlamıştır. Kedi popülasyonu azalmaya başlayınca da fareler çoğalmış, bu defa Borneo, veba ve tifo salgınlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu zincirleme sorunun çözümü için adadaki kedi nüfusunun tekrar çoğaltılmasına karar verilmiştir. Canlı kediler Singapur Kraliyet Hava Kuvvetlerinde delikli konteynerlere doldurulmuş ve uçaklardan paraşütlerle adaya bırakılmıştır. Hafızalarda kalan ilginç görüntüyle resimli çocuk kitaplarına da konu olan bu olay ‘Kedi Yağmuru’ *Cat Drop Operation* adıyla anılmaktadır (WHO ve AFSM, 2005: 6; Eroğlu, 2017).

Bakış açısının yönü değiştirilerek sorunun öznesi olarak görülen sokak hayvanlarının tarafından konu değerlendirildiğinde ise karşı karşıya kaldıkları sorunların birçoğunun yaşamlarıyla doğrudan ilintili olduğu görülebilecektir. Bu sorunlardan bazıları aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Beslenme Sorunu: Sokak hayvanları düzenli ve yeterli şekilde beslenememekte, çoğu zaman açlık ve dehidrasyonla karşı karşıya kalmakta, beslenmeleri ile ilgilenen gönüllüler engellenmekte, hayvanseverlik ise çoğu zaman kuru bir etmek vermekten öteye gidememektedir.

Barınma Sorunu: Yaşam alanlarının daraltılması, barınacak yerlerinin kalması ve barınakların da etolojik özelliklerine uygun olmayan sağlıksız koşullara sahip olması ise diğer bir sorun alanıdır. Alışkın oldukları çevreden kopararak getirilmeleri, yeni ses ve kokulara adapte olma zorlukları, hücre beton odalara kapatılmaları ve izole edilmeleri, tanıdık olmayan insanların müdahaleleri ve sosyal yoksunluk ile karşı karşıya kalmaları barınaklardaki hayvan stresinin nedenleri arasında sıralanmaktadır (Yalçın, 2016: 51).

Fiziksel, Psikolojik Şiddet ve Kötü Davranışlara Maruz Kalmaları: Barınmaları bir yana insan eliyle betonlaşan sokağın herhangi bir yerinde dinlenmelerine bile izin verilmeyen sokak hayvanlarının bu alanlardan taşla/sopayla uzaklaştırıldıkları gözlenmektedir. Bir oyuncak gibi petshoplardan alınan, evcilleştirilen ve bu nedenle de doğal yaşama uyum sağlama konusunda güçlük yaşayacak olan hayvanlar sokağa/ölüme terkedilmektedir. Şiddet uygulama, dış görünüşünü bir daha düzelmeyecek şekilde değiştirme (kuyruk ve kulaklarını kesme, tırnaklarını sökme), gücünü aşacak fiillere zorlama, aç – susuz bırakma, yakma, sakatlama, yaralama, tecavüz gibi müdahaleler ve trafik kazaları ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

Sağlık Sorunu: Sokak hayvanları çoğu zaman bozuk yiyeceklerden dolayı zehirlenmektedir. Sokak köpeklerinin altmıştan fazla hastalığa yakalanma riskleri bulunmakta, birçoğunda deri hastalıkları görülmekte, yavruların bağışıklık sistemi ise yeterince gelişmemektedir (Tez, 2016: 64). Herhangi bir neden olmadığı halde sorun algısı ve mücadele amacıyla zehirlendikleri (itlaf edildikleri) bilinmektedir.

Yasal Düzenlemeler Çerçevesinde Belediyelerin Sokak Hayvanlarına İlişkin Görev ve Sorumlulukları

5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14. maddesinde yer verilen belediyenin görev ve sorumlulukları arasında sokak hayvanlarına ilişkin bir görev tanımlaması yapılmamıştır. 5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'nda ise (madde 7/m)

“hayvanat bahçeleri ve hayvan barınakları gibi yerlerin yapılması, yaptırılması, işletilmesi veya işlettirilmesi” belediyenin görevleri arasında ifade edilmiştir.

Hayvan Bakımevlerinin ve Sağlık Merkezlerinin Kurulması: Hayvanları Koruma Kanunu (madde 4/j) uyarınca yerel yönetimlerin, gönüllü kuruluşlarla işbirliği içerisinde, sokak (sahipsiz ve güçten düşmüş) hayvanlarının korunması için hayvan bakımevleri ve hastaneler kurarak onların bakımlarını ve tedavilerini sağlamaları esastır. Bu hayvanların en hızlı şekilde yerel yönetimlerce kurulan veya izin verilen hayvan bakımevlerine götürülmesi zorunlu olup bu merkezlerde oluşturulacak müşahede yerlerinde kısırlaştırılmaları, aşılanmaları, rehabilite edilmeleri, kaydedilmeleri ve sonrasında da alındıkları ortama bırakılmaları gereklidir (5199/ madde 6).

Hayvanları Koruma Kanunu'nda (madde 6), hayvan bakımevleri ve hastanelerinin kurulması amacıyla hazineye ait arazilerin öncelikle tahsis edileceği ifade edilmektedir. Kanunun hayvanların korunmasının desteklenmesine dair hükümleri gereğince de ev ve süs hayvanlarının korunması amacıyla bakımevlerinin - hastanelerin kurulması ve buradaki faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için yerel yönetimlere Orman ve Su İşleri Bakanlığı bütçesindeki ödenekten karşılamak üzere mali destek sağlanacağı belirtilmektedir (madde 19).

Hayvanat Bahçelerinin Düzenlenmesi: Belediyeler hayvanat bahçelerini, doğal yaşama ortamına en uygun şekilde tanzim etmekle ve ettirmekle yükümlendirilmiştir (5199, madde 22).

Hayvanların Toplatılması: Sokak hayvanlarının toplatılmasına ilişkin usul ve esaslar Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği'nde (HKUY-madde 20) belirlenmiştir. Buna göre belediyeler, sorumlu veteriner hekimce dönemsel olarak eğitime tabi tutulan uzman kişilerden oluşan bir toplama ekibi kurar. Eziyet görmeden toplanmaları esas olup hayvanlar öncelikle kafes ve ağ ile yakalanmaya çalışılır bu yöntemlerle yakalama mümkün olmaz ise yakalama sopası kullanılır, uyuşturucu tüfek kullanımı ise sadece veteriner hekim kontrolü altında yapılır. Kafesli araç ile nakilleri esnasında zarar görmemeleri için gerekli önlemler alınır. Bu konuda gönüllü kuruluşlarla işbirliği yapılabilir.

Sağlık Hizmetlerinin Gerçekleştirilmesi (Kontrol ve Bakım, Aşılama, Kısırlaştırma): Belediye toplama ekibi tarafından geçici bakımevlerine getirilen hayvanlar sağlık, gebelik durumu ve parazit açısından bir ön muayeneden geçirilir. Ön muayenede gebelikleri tespit edilen hayvanlar kısırlaştırılmadan kaydedilerek ayrı bölümlere alınır. Hayvan sağlığına zarar vermeyecek ve cenin oluşumunu tamamlamamış şekildeki gebelikler sonlandırılır. Doğan yavruların sütten ayrılıncaya kadar geçici bakımevinde gerekli bakımı yapılır. Diğer hayvanların

da kontrolleri, sağlık bakımları, aşıları ve tıbbî müdahaleleri ile kısırlaştırılmaları yapılır (HKUY, madde 21). Kuduz Hastalığından Korunma ve Kuduz Hastalığı ile Mücadele Yönetmeliği'ne (madde 9) göre belediyenin sorumluluk alanındaki üç aydan büyük köpek ve kedilerin belediye veteriner hekimleri tarafından yılda bir defa aşılanması zorunludur.

İşaretlenmeleri⁶: Aşılanan hayvanların işaretlenmesi (mikroçip uygulaması, küpeleme ve benzeri) gerekmektedir. Kuduz Hastalığından Korunma ve Kuduz Hastalığı ile Mücadele Yönetmeliği'nin 8. maddesinde sahihsiz köpek ve kedilerin belediyelerce uygun bir yöntem ile bireysel veya sürü bazında işaretleneceği hüküm altına alınmıştır.

Kayıtlarının Tutulması: Belediyeler sorumluluk alanındaki köpek ve kedilerin sayısını ve sağlık bilgilerini kayıt altına almak durumundadır. Belediye toplama ekibi tarafından geçici bakımevlerine getirilen hayvanların yaşlarının, cinsiyetlerinin, ırklarının ve davranış şekillerinin 'sahipsiz hayvan kayıt defterine' yazılması gereklidir (HKUY, madde 21). Aşı uygulamasını yapan belediye veteriner hekimleri uygulamaya ait bilgilerle sonraki aşılama tarihini yine bu deftere işlemekle ve hayvana ait aşı kaydını Orman ve Su İşleri Bakanlığı veri tabanında güncellemekle yükümlüdür. Bakımevlerinde sahiplendirilen köpek ve kedilerin 'sahipli hayvan kayıt defterine' sahiplendirme kaydının yapılması, sahiplerine ilişkin bilgilerin ise Bakanlık veri tabanına işlenmesi gerekmektedir (Kuduz Hastalığından Korunma ve Kuduz Hastalığı ile Mücadele Yönetmeliği-madde 8 ve 9).

Kimliklendirilmeleri: Bakımevlerinde sahiplendirilen köpek ve kedilere bakımevi sorumlu veteriner hekimi tarafından kimlik belgesi verilir (Kuduz Hastalığından Korunma ve Kuduz Hastalığı ile Mücadele Yönetmeliği-madde 8).

⁶ Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği'nde (madde 4) 'işaretleme'; aşılanan ve kısırlaştırılan hayvanların tanınmasını sağlamak amacıyla, bu hayvanların yaşamı ve davranışları üzerine olumsuz etkisi olmayan, dayanıklı, kolay fark edilebilen, uygulaması ve montesi kolay, kulak, boyun gibi uzuvlara plaka, tasma, mikroçip veya dövme gibi materyallerin uygulanması işlemi olarak ifade edilmektedir. 'Mikroçip' ise; kedi, köpek, kuş ile laboratuvar ve hayvanat bahçesi hayvanlarına uygulanabilen, ISO 11784-11785 veya ISO FDX-B standartlarına göre üretilmiş, 125, 128 ya da 134.2 kHz frekansında olan ve okuyucu ya da tarayıcılar tarafından okunabilen ve uluslararası standartlara göre istisnâ ve benzersizlik üzerine 15 haneli bir rakam ihtiva eden ve veteriner hekim tarafından uygulanan elektronik cihazlar olarak tanımlanmaktadır. Sahiplerinin kendilerini kolayca terk edememesi, sahipli olup olmadıklarının anlaşılması, kaybolan sahipli hayvanların teslimi, hayvan popülasyonunun izlenmesi, sağlık, aşı ve kısırlaştırma durumlarının kayıt sisteminden takip edilebilir hale gelmesi mikroçip uygulamasının faydaları arasında görülmektedir (İstanbul BŞB, 2016: 77).

Beslenmeleri: Sokak hayvanlarının beslenmesi amacıyla, bölgesinde bulunan lokanta, işyeri ve fabrikaların sahiplerinin uygun görmesi halinde işletmelerinde ve mutfaklarında oluşan hayvan beslemeye elverişli besin maddelerinin toplanması belediyelerin alacağı tedbirler arasındadır (HKUY, madde 7/d). Ayrıca hayvanların toplandıkları ve geri bırakılacakları ortamlarda belediyeler, gönüllü kuruluşlarla işbirliği içerisinde besleme odakları kurar ve hayvanların beslenmesine yardımcı olur (HKUY, madde 21).

Sahiplendirilmeleri: Geçici bakımevinde kısırlaştırılan ve gerekli tıbbî müdahaleleri yapılan tüm hayvanların sahiplendirilmesi için belediye ilân panoları ile belediyenin internet ortamı ve diğer tüm yayın organlarında duyuru yapılması gerekmektedir. Sahiplenme talebinde bulunan ve 5199 sayılı kanun ve uygulama yönetmeliğinde öngörülen şartları taşıyan kişilere ücret talep edilmeksizin sahipsiz hayvan edinme formu doldurularak ve sorumlu veteriner hekimin onayı ile düzenlenen sağlık karnesi verilerek sahiplendirme yapılır (HKUY, madde 7).

Alındıkları Ortama Geri Bırakılmaları: Geçici bakımevlerinde on gün süre ile gerekli duyurular yapıldığı halde sahiplendirilemeyen hayvanların kontrol ve bakımları ve operasyon yaraları kapandıktan en az yedi gün sonra kayıt altına alınıp, müdahale görmüş olduklarını gösteren işaretleri üzerlerinde olacak şekilde veteriner hekimin onayıyla alındıkları ortama geri bırakılır. Hayvanların, hiçbir suretle ilgili belediye sınırları dışındaki bir ortama, ormanlık alana veya diğer yaban hayatı yaşam alanlarına bırakılmaması gerekir (HKUY, madde 21).

Bırakıldıkları ortamlardaki takip ve kontrolleri, yerel hayvan koruma görevlileri işbirliğinde ilçe belediyesinin sorumluluğunda yer almaktadır.

Tablo 1. Büyükşehir Belediyelerinin Sokak Hayvanlarına Yönelik Faaliyetleri

Büyükşehir Belediyeleri	Aşı	İşaretleme	Kısırlaştırma	Sahiplendirme	Bırakılma
Adana	4527	4425	3171	1604	-
Ankara	4992	4730	5567	-	-
Antalya	2095	-	1025	287	1340
Aydın	3166	4061	2394	1384	1431
Balıkesir	2464	-	1928	649	1720
Bursa	425	-	688	-	-
Denizli	3566	-	3109	638	-
Diyarbakır*	604	604	604	311	604
Erzurum	1488	677	677	344	1536
Eskişehir	322	-	186	-	-
Gaziantep	4095	-	2177	1009	-
İstanbul	42.722	34.190	26.297	999	-
İzmir**	9445	-	3802	960	-
Kahramanmaraş	650	-	592	400	453
Kayseri	-	-	-	1665	-
Kocaeli	5463	-	4934	1002	-
Konya	4441	2308	2510	1241	2308
Malatya	986	-	743	192	-
Mardin	125	-	61	48	165
Mersin	3656	-	3658	1283	3164
Ordu	1338	-	1301	374	-
Samsun	9003	4269	3823	446	2177
Şanlıurfa***	3718	-	3124	1100	-
Trabzon	1204	-	119	425	400

Kaynak: Veriler Büyükşehir Belediyelerinin 2016 Yılı Faaliyet Raporlarından derlenmiştir.

*<http://www.diyarbakir.bel.tr/haberler/6861-saglik.html>, 2017.

**T.C. İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı Çevre Koruma ve Kontrol Dairesi Başkanlığı, E.9721 Sayı Ve 12.01.2018 Sayılı Yazısı.

***<https://www.sanlıurfa.bel.tr/icerik/4970/4/veteriner-hizmeti>, 2017.

Tablo 1.'de büyükşehir belediyelerinin sokak hayvanlarına ilişkin yapmış olduğu çalışmalara yönelik verilere yer verilmiştir. 24 büyükşehir belediyesinin 2016 ve 2017 yıllarına ait kısmi verilerine erişim sağlanabilmiştir. Diyarbakır, İzmir ve Şanlıurfa büyükşehir belediyelerine ilişkin veriler 2017 yılı verileri olup bu belediyelerin dışındaki verilere kalan 21 büyükşehir belediyesinin 2016 yılı faaliyet raporundan ulaşılmıştır. 2016 yılında Türkiye genelinde aşılana hayvan sayısı 193.745 olup bu hayvanların yaklaşık 96.728'i aynı yıl bu 21 büyükşehir belediyesi tarafından aşılanmıştır. Türkiye genelinde kısırlaştırılan hayvan sayı-

sı 149.720 olup 64.960'ı yine aynı belediyeler tarafından kısırlaştırılmıştır. 18 büyükşehir belediyesi bünyesinde sahiplendirilen toplam hayvan sayısı 13.990 olup Türkiye'deki tüm belediyelerin aynı yıl sahiplendirdikleri hayvan sayısı 38.218'dir. Rakamlar incelendiğinde aşılama, kısırlaştırma ve sahiplendirme hizmetlerinin yaklaşık yarısının tabloda yer verilen büyükşehir belediyelerince gerçekleştirildiği ortaya çıkmaktadır.

Tablo 2. 2004-2016 Yılları Arasında Belediyelerce Yapılan Rehabilitasyon Çalışmaları

Yıl	Kısırlaştırılan Hayvan Sayısı	Aşılana Hayvan Sayısı	İşaretlenen Hayvan Sayısı	Sahiplendirilen Hayvan Sayısı
2004	4.682	13.596	3.891	4.849
2005	12.204	23.127	9.994	5.288
2006	21.363	39.651	19.881	6.664
2007	39.071	59.868	38.065	8.068
2008	42.560	63.639	37.215	9.726
2009	29.641	40.936	27.296	12.481
2010	55.624	80.213	50.257	17.926
2011	26.713	29.229	27.045	20.426
2012	85.408	110.636	80.026	20.761
2013	129.708	150.420	148.853	22.976
2014	132.433	165.240	150.070	25.040
2015	102.744	116.310	95.930	24.361
2016	149.720	193.745	155.662	38.218
TOPLAM	831.871	1.086.610	844.185	216.784

Kaynak: Orman ve Su İşleri Bakanlığı Yaban Hayatı Daire Başkanlığı, 2018.

Tablo 2'de, 5199 sayılı kanunun yürürlüğe girdiği 2004 yılından itibaren 2016 yılına kadar belediyelerin sokak hayvanlarının rehabilitasyonuna ilişkin yapmış olduğu çalışmalara ilişkin verilere yer verilmiştir. Tabloda ilk göze çarpan durum 2004 yılı ile 2016 yılı arasında hizmet verilen sokak hayvanı sayısındaki artıştır. Binli rakamlardan 100 binli rakamlara doğru bir sıçrama yaşandığı; sahiplendirme hizmetinin ise diğer hizmetlerin sayıca çok daha gerilerde kaldığı görülmektedir. Hizmet verilen hayvan sayısı hakkında yorum ve kıyas yapabilmek için Türkiye'deki sokak hayvanlarının toplam sayısına ilişkin verinin ortaya konması gerekir. Ancak bu veri hakkında Orman ve Su İşleri Bakanlığı Yaban Hayatı Daire Başkanlığı'na yapılan BİMER başvurusu sonucunda yanıt alınamamıştır. Köpeklerde Popülasyon Yönetimi adlı çalışmasında Dodurka (2009) Türkiye'de sahipli ve sahipsiz köpek sayısının bilinmediğini belirtmektedir. Muğla İlindeki Sahipsiz Sokak Hayvanlarının Rehabilitasyonu ve Kontrolü Eylem Planı'nda (2016) ise ülkemizde yaklaşık 800.000 adet kayıt altına alınmamış sokak

hayvanının bulunduğu ifade edilmektedir. Buna karşılık ülke genelinde 85.000 hayvan kapasiteli 233 adet hayvan bakımevi bulunmaktadır (Orman ve Su İşleri Bakanlığı Yaban Hayatı Daire Başkanlığı, 2018).

Eğitim Çalışmalarının Yapılması: Yerel yönetimlerin, gönüllü kuruluşlarla işbirliği içerisinde, sokak hayvanlarının korunması için eğitim çalışmaları yapmaları esas olup belediyeler yerel hayvan koruma görevlilerine verilecek eğitimi organize etmekle yükümlüdür (5199, madde 4/j; HKUY, madde 71).

Öldürülmeleri: Sokak hayvanlarının, Hayvan Sağlığı Zabıtası Kanunu'nda öngörülen durumlar dışında öldürülmeleri yasaktır (5199, madde 6). Geçici bakımevlerinde kaldıkları süre içerisinde; bulaşıcı, tedavi edilemez veya tedavi sonrası iyileşme ihtimali olmayan bir hastalığa sahip olduğuna, alındığı ortama bırakıldığında insan ve çevre sağlığını önlenemez derecede tehdit edeceğine geçici bakımevi veteriner hekimince karar verilerek rapor tutulan hayvanların en az acı veren ve en hızlı şekilde ölümünü sağlayan yöntemlerle öldürülmesi, bu hayvanların dışındaki hiçbir hayvanın ise öldürülemeyeceği hüküm altına alınmıştır (HKUY, madde 21). Geçici bakımevlerinde ölen hayvanların, derin çukurlara gömülerek üzerlerinin sıkıştırılmış toprak ile kapatılması veya yakma ünitesinde yakılması, enfeksiyon geçirmiş ve zoonoz hastalıktan ölen hayvanların ise bünyesinde bulunan yakma fırınında yakılması veya usulüne uygun olarak kireç ile gömülmesi, belediyelerin alacağı tedbirler arasındadır (HKUY, madde 7).

Kuduz Hastalığı ile Mücadele: Kuduz hastalığı ile ilgili belediyelerin görev ve sorumluluklarının yer verildiği iki temel mevzuat; Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Yönetmeliği ile Kuduz Hastalığından Korunma ve Kuduz Hastalığı ile Mücadele Yönetmeliği'dir. Hayvanlardan insan ve hayvanlara bulaşabilen hastalıklara ilişkin önlemlerin alınması, koruyucu uygulamaların yapılması ve bu hastalıklarla mücadeleye ilişkin esas ve usullerin düzenlenmesi amacı doğrultusunda hazırlanan bu yönetmeliklerin ilgili maddeleri uyarınca belediyeler üzerine düşen görev ve sorumlulukları yerine getirir.

Sokak Hayvanları Konusunda Belediyeler ve Sorunlar

Sokak hayvanları konusundaki belediyelerin yasal düzenlemeler uyarınca hüküm altına alınan hizmet ve görevleri yerine getirmeleriyle ilgili ilişkili sorunlar; yönetsel, hukuksal, politik, ekonomik ve teknolojik unsurlar çerçevesinde irdelenebilir.

Belediyeler ile Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar) arasındaki yetki karmaşası, eşgüdüm ve iletişimsizlik sorunu ve özellikle belediyeler ve STK'lar arasındaki çatışma yönetsel sorunlardan birini oluşturmaktadır. Belediyelerin STK'larla kanunen işbirliği içinde hareket etmeleri öngörülmüşken karşılıklı suçlamalarla tıkanan

bir ilişki içinde oldukları söylenebilir. Belediyeler, sivil toplum kuruluşlarının ve gönüllü kişilerin müdahalelerini genellikle önyargılı, gereksiz ve bunaltıcı bulmakta; gönüllü kuruluşlar ise belediyelerin sokak hayvanlarına korumacı değil müdahaleci yöntemlerle yaklaştığını düşünerek faaliyetlerinin engellenmesine karşı çıkmaktadır. Tekvar'a (2017: 188) göre terk edilen hayvanların yeniden sahiplendirilme oranının çok düşük olması ve bakımevlerinde kapasitenin üzerinde hayvan barındırılması, bütçe yetersizliği nedeniyle bakımevlerinde hayvan refahının sağlanamaması ve hayvan nüfusunun kontrolü için genellikle zehirleme yolunun tercih edilmesi Türkiye'deki hayvan hakları örgütlerinin başlıca çatışma ve mücadele alanını ifade etmektedir. Gönüllü kişilerin bakımevine girişlerinin yasaklanması, bakımevine gelen hayvan sayısındaki hızlı değişimin hayvanların yok edildiklerine dair bir şüpheyi uyandırması⁷, göstermelik kayıtların tutulması HAYTAP Hayvan Hakları Federasyonu Başkanı Çıtırık'ın (2016: 32) çalışmasında belediyelerin faaliyetleri hakkında dile getirdiği iddiaları oluşturmaktadır.

Kanunen öngörülen hizmetleri ve diğer çalışmaları⁸ yerine getirdiklerine dair '*sokak hayvanlarına dost eli, sokak hayvanları yalnız değil, belediye sokak hayvanlarına sahip çıktı*' gibi başlıklarla yer verilen olumlu birçok haberin yanı sıra belediyelerin bahsedilen kuruluşlarla yaşadığı bu çatışmalara konu olan sorunların basında da (Tablo 3'de örnek haberlere yer verilmiştir) yer bulduğu gözlenmektedir.

⁷ 'Sahiplendirildikleri gerekçesiyle bir gün 100 olup ertesi gün 20'ye düşmesi; ayda 300 hayvan toplayan belediyenin 30 kapasiteli bakımevinin hep bu sayıda kalması, toplanan hayvanların sokaklarda görülmemesi gibi' örnekler verilmektedir.

⁸ Sağlık kontrolü, bakım, kayıt altına alma, aşılama, kısırlaştırma, sahiplendirme, bakımevi yapımı, köpek kulüpleri, kedi evleri ve besleme - su odaklarının kurulması, hayvan ambulansı, bilgilendirme broşürü hazırlama gibi.

Tablo 3. Sokak Hayvanları Konusunda Basın Haberleri⁹

Haber Başlığı	Kaynak
...Sokak Hayvanlarının İtlaf Edildiği İddiası	Milliyet, 13 Ocak 2018
Yasa Olsaydı 4.5 Yıl Hapisle Yargılanacaklardı	Milliyet, 14 Ocak 2018
Köpekleri Ölüme Terk Ettiler	Milliyet, 8 Ocak 2018
...Bir Öğretmen Köpek Katliamını Belgeledi	Milliyet, 16 Aralık 2017
Sokak Köpeklerinin Telef Edildiği İddiası	Milliyet, 8 Aralık 2017
...Köpek Katliamı	Milliyet, 10 Ekim 2017
Hayvan Barınağının Görüntüleri Hayvanseverleri Ayağa Kaldırdı	Milliyet, 30 Ağustos 2017
... Köpeklerin Zehirlenerek Öldürüldüğü İddiası	Milliyet, 20 Haziran 2017
Barınağa Terk Edilen Hayvanlar	Milliyet, 18 Nisan 2017
...Çok Sayıda Köpek Zehirlenerek Öldürüldü	Cumhuriyet, 8 Ocak 2018
Sokak Köpeklerinin Toplanmasına Tepki: Artık Bu Tür Uygulamalara Son Verilmeli	Cumhuriyet, 28 Ekim 2017
STK'lar ve Hayvanseverler... Belediyesi Önünde Hayvan Katliamı İddialarına Karşı Eylem Yaptı.	Cumhuriyet, 29 Ekim 2017
...Belediyesi'ne 59 Bin Lira Barına Cezası	Cumhuriyet, 20 Haziran 2017
Barınaktaki Skandal Görüntüler İçin Belediyeden Açıklama	Cumhuriyet, 31 Mayıs 2016
İşte ... Meclisi'ndeki Protesto Anı (Barınak Protestosu)	Cumhuriyet, 9 Mart 2015
Barınaklar Nazi Kampları Gibi	Cumhuriyet, 10 Mart 2015
...Köpek Vahşetine Suç Duyurusu	Cumhuriyet, 6 Aralık 2013
Köpek Ölümüne İlişkin Dava Sonuçlandı	Cumhuriyet, 14 Nisan 2011
...Köpek İtlafı İddiası	Cumhuriyet, 10 Şubat 2009
10 Köpeği Diri Diri Gömen Belediyeye Para Cezası	NTV Haber, 13 Ocak 2018
Sokak Köpeklerinin Yasalara Uygun Toplanmadığı İddiasına İnceleme	NTV Haber, 1 Kasım 2017
Tatilde Barınağa Kilit	NTV Haber, 3 Eylül 2017

Yasalardaki zorunlu durumlar dışında sokak hayvanlarının öldürülmesi yasak olmasına rağmen birçok belediye, hayvanların öldürüldüğü suçlamasıyla sık sık gündeme gelmektedir (Tekin, 2017). Belediyelerin hayvanlara yönelik müdahalelerine ilişkin bu olumsuz kanılar, 5199 sayılı kanunun hayvan hakları ihlallerine yönelik yaptırımlarının zayıf kaldığı yönündeki eleştiriyi de beraberinde getirmektedir. Hayvanların vücut bütünlüğüne yönelik saldırıların, kanun hükmündeki ifade ile hayvanlara yapılacak 'acımasız ve zalimce işlemlerin' suç değil kabahat olarak değerlendirilmesi, yaptırımın ise idari para cezası ile sınırlandırılması en çok eleştirilen konulardan birisini oluşturmaktadır (Dolu, 2016:

⁹ Tablodaki haber başlıklarında belediye isimlerine yer verilmemiştir.

76; Yalçın, 2016: 25)¹⁰.

Orman ve Su İşleri Bakanı tarafından yapılan açıklamaya göre (ormansu.gov.tr, 2017) hayvan hakları ihlallerinin önlenmesi amacıyla bakanlıkça açılan elektronik posta hesabına¹¹ günde 100'ün üzerinde yılda ise yaklaşık 40 bin mesaj gelmektedir. Bunların bir kısmının hak ihlallerine ilişkin şikâyetleri içeren mesajlar olduğu düşünüldüğünde sayıların yüksekliği göze çarpmaktadır.

Hayvan Hakları İzleme Komitesi (HAKİM) tarafından hazırlanan Hayvan Hakları İhlalleri Raporu'nda (2016) Orman ve Su İşleri Bakanlığı verileri doğrultusunda Türkiye'de 2010-2014 yılları arasında deney amaçlı kullanılan kedi ve köpek sayısının 14.057 olduğu belirtilmiş (Tablo 4), kedi ve köpekleri deney hayvanı olarak temin eden bir merkez olmadığı için bu hayvanların sokaklardan ya da barınaklardan alıkonulma ihtimalinin yüksek olduğu ifade edilmiştir.

Tablo 4. Türkiye'de 2010- 2014 Deneylerde Kullanılan Kedi ve Köpeklerin Sayısı

Yıl	Sayı
2010	2969
2011	4286
2012	3367
2013	2225
2014	1210
Toplam	14.057

Kaynak: HAKİM, 2016.

2016 yılında hayvanlara yönelik kötü muamele, işkence ve öldürme gibi fiiller nedeniyle 229 kişiye (toplam 934.035 TL) idari para cezası uygulanmıştır. 2016 yılında bu tür haksız fiillere 526 TL idari para cezası uygulanmaktayken 2017 yılında bu cezada 20 TL artış yapılmış ve 546 TL olarak belirlenmiştir. 2017 yılında ise hayvan hakları ihlalleri nedeniyle 359 kişiye (toplam 1 milyon 638 bin TL) cezai işlem yapılmıştır (HAKİM 2016; ormansu.gov.tr, 2017).

Hayvan bakımevlerinin ve sağlık merkezlerinin kurulması belediyelerin kanunen yerine getirmekle yükümlü oldukları sorumluluklardan biri olup bu merkezlerin tıbbi, fiziki ve teknik özelliklerinin yetersizliği en çok dile getiri-

¹⁰ TBMM 26. Yasama Döneminde; 2/2062; 2/2051; 2/2036; 2/2034; 2/1888; 2/1830; 2/1792; 2/1629; 2/1577; 2/128- 25. Yasama Döneminde 2; 2/1629- 24. Yasama Döneminde 2/2042; 1/685; 2/770; 2/365 Esas Nolu olmak üzere 16 Kanun Teklifi hayvanlara yönelik eziyet, şiddet fiillerinin idari ceza kapsamından çıkarılarak suç sayılmasını öngörmektedir.

¹¹ e-posta: hayvanhaklari@ormansu.gov.tr

len sorunlardan biridir. Alışıldık şekilde yerleşim yerinden uzak, beton fayanslı, hücre odalı ve demir parmaklıklı barınakların/ bakımevlerinin yaygınlığı göz önünde bulundurulduğunda bu eleştirilerin yersiz olmadığını ifade etmek gerekir. Alt yapısı, sıhhi tesisatı, drenaj sistemi iyi inşa edilmiş; ısıtıcılarla destekli hava şartlarına korunaklı, gölgelikli, açık - kapalı alanlara sahip; temizlemesi kolay; gezinti alanlarına sahip doğal yaşamla iç içe (bitkili, topraklı), hayvan mezarlığı olan geniş arazili; farklı büyüklüktekiler, terkedilmiş, yaralı, hastalıklı, ameliyatlı, yavrulu ve hamile olanlar gibi farklı özellikteki hayvanlar için farklı bölmeleri olan; donanımlı ameliyathane ile tedavi ünitelerini, depoları, mutfak, yemek, soyunma odası, banyo ve ofis gibi personel odalarını içeren (dohayko.org, 2017) bir geçici bakımevi ideali ile kıyaslandığında bu yetersizlik daha da somutlaşmaktadır. Ziyaretçi salonları, kafeterya, sahiplendirme alanları, çocuklar ve yetişkinler için park ve çekim merkezleri de bu özelliklere dahil edilebilir.

Yerel yönetim birimlerinde sahipsiz hayvanlarla ilgili görevleri yerine getirebilecek yeterli uzman personelin (hekim, şoför, tekniker, kayıt elemanı, bakıcı, yardımcı personel) bulunmadığı ve personel sayısı konusunda belirlenmiş bir standardın olmadığı, ayrıca personelin görev tanımının da belirsiz olduğu ifade edilebilir (Arslan, 2016: 14). HAKİM Raporu'nda (2016) kısırlaştırma müdahalesi beden dokunulmazlığını ihlal vakası olarak da değerlendirilmekte; çoğu yerel yönetimin, cerrahî deneyimi olmayan veteriner hekimleri istihdam ettiği bu nedenle de hayvanların gerektiği gibi tıbbî bakım göremediği ileri sürülmektedir.

Hayvan sevgisi, hayvan hakları ve rehabilitasyonu konusunda yapılan eğitimlerin (kamu spotu, reklam, bilimsel etkinlik, belgesel, kısa mesaj), sahiplendirilen hayvan sayısının yeterli olmadığını ve bu çalışmalara bütçede yeterli kaynak ayrılamadığını da belirtmek gerekir.

30 büyükşehir belediyesinin resmî web sitelerinde yer alan teşkilat şemaları incelenerek oluşturulan Tabloda 5'de görüldüğü üzere hizmetin yerel yönetim kuruluşların farklı birimlerince (Çevre Koruma ve Kontrol, Sağlık, Tarımsal Hizmetler, Zabıta, Park ve Yeşil Alanlar Daire Başkanlığı gibi...) görülmesi yönetsel sorunlardan bir diğerini oluşturmaktadır. Arslan'ın (2016: 14) İstanbul'da bulunan 37 İlçe Belediyesinde gerçekleştirdiği anket çalışmasında yalnızca 16 belediyede Veteriner İşleri Müdürlüğü'nün bulunduğu, diğer belediyelerde ise bu görevin Sağlık İşleri, Çevre Koruma vb. müdürlükler altında yürütüldüğü tespit edilmiştir. Bu müdürlüklerde çalışan veteriner hekimler ile yardımcı personel sayısının ise yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Anket çalışmasına katılanların büyük bir kısmının (%68,4) mevzuat ile zorunlu hâle getirilen yerel hayvan koruma görevlisi eğitimini almadıkları tespit edilmiştir.

Tablo 5. Büyükşehir Belediyelerinde Sokak Hayvanlarına Yönelik Hizmet Veren Birimler

Büyükşehir Belediyesi	Daire Başkanlığı	Şube Müdürlüğü
Balıkesir	Çevre Koruma ve Kontrol	Çevre Koruma ve Denetim
Erzurum	Çevre Koruma ve Kontrol	Veteriner İşleri
Kayseri	Çevre Koruma ve Kontrol	Veteriner İşleri
İzmir	Çevre Koruma ve Kontrol	Veteriner İşleri
Samsun	Çevre Koruma ve Kontrol	Veteriner İşleri
Trabzon	Çevre Koruma ve Kontrol	Veteriner İşleri
Konya	Çevre Koruma ve Kontrol	Veteriner
Denizli	Çevre Koruma ve Kontrol	Sağlık
Şanlıurfa	Çevre Koruma ve Kontrol	Sağlık
Ankara	Sağlık İşleri	Veteriner
Aydın	Sağlık İşleri	Veteriner ve Mezbaha İşletme
Manisa	Sağlık İşleri	Veteriner İşleri
Mardin	Sağlık İşleri	Veteriner İşleri
Bursa	Sağlık İşleri	Veteriner Hizmetleri
Diyarbakır	Sağlık İşleri	Veteriner İşleri ve Halk Sağlığı
Eskişehir	Sağlık İşleri	Veteriner İşleri
Tekirdağ	Sağlık İşleri	Veteriner İşleri
Kocaeli	Sağlık ve Sosyal Hizmetler	Veteriner
Muğla	Sağlık ve Sosyal Hizmetler	Veteriner Hizmetleri
Van	Sağlık ve Sosyal Hizmetler	Veteriner Hizmetleri
Malatya	Tarımsal Hizmetler	Veteriner
Antalya	Tarımsal Hizmetler	Hayvan Sağlığı ve Yetiştiriciliği
Kahramanmaraş	Tarımsal Hizmetler	Veterinerlik İşleri ve Mezbahalar
Sakarya	Tarımsal Hizmetler ve Muhtarlık İşleri	Veteriner Hizmetleri
Adana	Tarım ve Hayvancılık Hizmetleri	Hayvan Sağlığı ve Yetiştiriciliği
Gaziantep	Hayvanat Bahçesi ve Doğal Hayatı Koruma	Çevre Sağlığı Koruma Kontrol
Ordu	Parklar ve Yeşil Alanlar	Tarım ve Hayvancılık
İstanbul	Muhtarlıklar Gıda Tarım ve Hayvancılık	Veteriner Hizmetleri
Hatay	Zabıta	Veteriner Hizmetleri, Mezbahalar ve Gıda Kontrol
Mersin	Veteriner Hizmetleri	Sahipsiz Hayvanlar

Kaynak: Büyükşehir Belediyelerinin web sayfalarından elde edilen verilerden oluşmaktadır.

Projelerin sürdürülebilir olmaması, sokak hayvanları popülasyonunun sayım sorunu, toplanan sokak hayvanlarının başka belediyelerin görev alanına bırakılması, denetim sorunu yönetsel çerçevede göze çarpan diğer sorun alanlarını oluşturmaktadır.

Hukuki ve yönetsel sorunların dışında teknolojik sorunlar da sokak hayvanlarına ilişkin üstlenilen görevlerin uygun bir şekilde yerine getirilmesinin önündeki engeli oluşturmaktadır. Mikroçip ile takip uygulamasının her belediyede uygulandığını, veri tabanlarının etkin kullanıldığını, hayvanların rehabilitasyonu için yeterli düzeyde teknolojik araştırmaların yapıldığını, modern tıbbi donanımına sahip olunduğunu söylemek mümkün olmayıp bu sorunların mali sorunlarla ilişkili olduğu da bir gerçektir. Besleme, barınma, bakım, teknoloji maliyetlerinin yüksekliği, çoğu yerel yönetim kuruluşunun ise bütçesinde bu hizmetler için yeterli kaynağı ayıramadığı bilinmektedir (İstanbul BŞB, 2016: 39-40).

Tablo 6. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Tarafından ‘Sokak Hayvanlarının Rehabilitasyonu Projesi’ Kapsamında Ayrılan Ödenek

	2016	2017
Hayvan bakımevi yapımı	4.000.000 (13 yerel yönetime destek sağlanmıştır)	5.000.000
Hayvanların işaretlenmesi (mikroçip ve kulak küpesi temini)	1.110.000	5.000.000
Beslenme	200.000	1.000.000
Kedi Evi-Köpek Kulübesi	-	500.000
TOPLAM	5.310.000	11.500.000

Kaynak: TBMM, 7/12418 Nolu Soru Önergesi Hakkında Orman ve Su İşleri Bakanlığı’nın Cevabı.

Tablo 6’da belirtilen ödenekler, mikroçip, kulak küpeleri, geçici bakımevleri tarafından yapılan kısırlaştırma miktarları göz önünde bulundurularak Orman ve Su İşleri Bakanlığı İl Şube Müdürlükleri tarafından belediyelere aktarılmaktadır. Bakanlık tarafından yayımlanan hayvan bakımevi ödeneği tahsisi ile ilgili 2013/8 ve 2013/16 sayılı Genelgeler kapsamında, Bakanlıktan talepte bulunan yerel yönetimlere bütçe imkânları göz önünde bulundurularak ihale sözleşme bedelinin %40’ına kadar mali destek sağlanabilmektedir. İçişleri Bakanlığı, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Üniversiteler ve Sivil Toplum Kuruluşları ile yapılan çalışmalar kapsamında hayvan bakımevi yapımı maksadıyla 2009-2016 yılları arasında 45 yerel yönetime 22.983.715 TL mali destek sağlanmıştır (TBMM, 7/12418 Nolu Soru Önergesi Hakkında Orman ve Su İşleri Bakanlığı’nın Cevabı). 2017 yılında Orman ve Su İşleri Bakanlığı’nın 2017 yılı toplam bütçesi 14 milyar 663

milyon 74 bin TL olup, sokak hayvanlarına ayrılan 11 milyon 500 bin TL'lik ödenek bütçenin %0.078'ini oluşturmaktadır (HAKİM, 2016).

Sonuç

İnsan türü ötekileştiren, eşya gibi nesneleştiren, dışlayan, görmezden gelen, kendine yararlı ise var, aksi halde yok sayan ya da yok eden insan merkezci temelli yaklaşımlardan artık vazgeçmeli; hak temelli bir yaklaşımla biyolojik ve karakteristik özellikleri ne olursa olsun diğer tüm türlere içsel değerleriyle saygı göstermelidir. Ekosistemin bir parçası olarak karşılıklı bağımlılık ilişkisi içinde bulunan hayvanların da insanlardan hiç de farklı olmayan duygulara sahip değerli varlıklar olduğu kabul edilmelidir. İnsan merkezci yaklaşımı pekiştiren, insanların diğer türlerden daha üstün, daha bilinçli ve doğayı biçimlendirmekte daha kudretli varlıklar olduğu yönündeki hâkim inancıya sahipliğin bile aslında muhtaç oldukları düşüncesiyle diğer türlere karşı sorumlu davranmayı ve onları korumayı gerektirdiği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu konuda her vatandaşa olduğu gibi idarecilere ve devlete önemli yükümlülüklerin düştüğü bilinmelidir. Hayvan özgürlüğü, refahı ve haklarına ilişkin bilinç ve farkındalığın artırılması, insancıl, etik ilke ve değerlerin idari ve yasal düzenlemelerle kalıcı hale getirilerek güvence altına alınması ve en önemlisi de bu düzenlemelerin inanç ve isteklilikle içselleştirilerek uygulamaya geçirilmesi gerekmektedir.

Belediyeler ve diğer ilgili kurumlar arasındaki yetki karmaşası, eşgüdüm ve iletişim sorunu; yasal cezai yaptırımların eksikliği, kurumsal kapasitenin, hayvan bakımevi ve sağlık merkezlerin tıbbi, fiziki ve teknik özelliklerinin, uzman personelin ve eğitim çalışmalarının yetersizliği; sorunlara kalıcı ve sürdürülebilir çözümler üretilmemesi, hizmet için yeterli kaynak ve bütçenin ayrılması sokak hayvanları konusunda araştırma çerçevesinde tespit edilen sorunları oluşturmaktadır. Bu doğrultuda sokak hayvanlarına yönelik sunulacak hizmetler çerçevesinde aşağıdaki önerilere yer verilebilir:

- Öncelikle sokak hayvanlarını toplama, rehabilite etme (aşılama, kısırlaştırma, işaretleme), sahiplendirme ve bulundukları ortama geri bırakma çalışmalarını yerine getirmekle sorumlu kuruluşlar olan belediyelerin sokak hayvanı popülasyonunu kontrol altına alabilmek için ilgili mevzuatı (kanun ve yönetmelikleri) sistemli ve doğru bir şekilde uygulaması gerekmektedir. Uygulamadaki sorunlar doğrultusunda da Hayvanları Koruma Kanunu, merkezi (Gıda Tarım ve Hayvancılık -Orman ve Su İşleri Bakanlıkları), yerel (belediyeler, üniversiteler), sivil kuruluşlar olmak üzere tüm tarafların katılımı ile tekrar değerlendirilmeli, ortak paydada etkin çözümler üretilmeye çalışılmalıdır.

- Kurumlar arası görev ve sorumluluk paylaşımı, görev tanımları, hangi kurumlarla nasıl iş birliği yapılacağı açık bir şekilde belirlenmelidir. İletişim, ko-

ordinasyon ve denetim sorunu çözümlenmelidir.

- Hizmeti etkin bir şekilde yerine getirebilmeleri için belediyelerin idari ve mali kapasiteleri güçlendirilmelidir.

- Sokak hayvanlarının zehirlenmesi, toplu itlafı gibi uygulamaları önleyecek sıkı yaptırım ve denetim tedbirleri alınmalıdır. Yerel idarelerin eylemleri de dahil olmak üzere hak ihlallerine karşı caydırıcı cezai hükümler getirilmelidir. Yazılı - görsel basında ve sosyal medyada sıkça gündeme gelen olumsuz haberler de göz önünde bulundurularak kamu vicdanı rahatlatılmalıdır.

- Hukuken sahipli sahipsiz hayvan ayrımı ortadan kaldırılarak hayvanlar eşya/mal statüsünden çıkarılmalıdır. Bu kapsamdaki hukuki boşluk ve eksiklikler giderilmelidir.

- İşaretleme konusunda tüm belediyeler genelinde tek tip bir uygulama (küpe, çip ya da dövme) tercih edilmeli, işaretin hangi anlamı ifade ettiği (aşılı mı, kısırlaştırılmış mı / her ikisi de mi gibi) konusunda tereddüt ortadan kaldırılmalıdır.

- Bakımevlerinde rehabilite edilen her sokak hayvanına ait bilgi, eksiksiz ve doğru bir biçimde belediyelerce izlenebilen ulusal düzeydeki veri tabanına kaydedilmeli, bilgi teknolojilerinden, anlık izleme uygulamalarından yararlanılmalıdır.

- Terkedilmiş hayvan sayısını denetlemek ve yaptırıma bağlamak amacıyla (geri alınmazsa bakımevine yerleştirilen hayvanın bakım masraflarını üstlenmek gibi) sahipsiz hayvanların yanı sıra sahipli hayvanlar da işaretlenmeli ve kayıt altına alınmalıdır.

- Hayvan sağlığı ve refahı açısından bakımevlerinin yapısı, donanımı ve kapasitesi, hizmeti verecek olan personelin ve hizmeti yerine getirirken kullanılan araçların özelliği, tedavi usulleri, hayvanların yakalanma ve transfer biçimi gibi konularda asgari standartların belirlenmesi ve belediyeler arası farklı uygulamaların, bütçe farklılıklarının ortadan kaldırılması gerekmektedir. Büyükşehir ve il belediyeleri en azından ilçe ve belde belediyelerinin gereksinimlerini de karşılayacak düzeyde teşkilatlandırılmalıdır.

- Sokak hayvanlarına yönelik hizmetleri yerine getiren birimler belediyelere göre farklılaşmakta, hatta aynı belediye içinde birimler arası görev değişikliği yapılabilmektedir. Hizmetin verimliliğini ve sürekliliğini etkileyecek bu uygulamalardan kaçınılmalı, Veteriner İşleri Müdürlükleri, belediye teşkilatları içinde kurulması zorunlu birimlerden biri olmalıdır.

- Belediyelerde meslek içi eğitimler yapılmalı, nitelikli ve yeterli sayıda

(sokak hayvanı popülasyonu ve barınakların kapasitesine göre) personel istihdamına önem verilmelidir. Veteriner hekim, teknik ve yardımcı personelin görev tanım ve kapsamı belirlenmeli, mesleğin getirdiği sağlık risklerine karşı önlemler alınmalıdır.

- Sosyal medya aracılığıyla sokak hayvanlarına yönelik bağış adı altında toplanan gelirlerin nereye harcandığının denetlenmesi gerekmektedir.

- Hayvan haklarını ve refahını gözeterek akademik etkinlikler, çalıştaylar ve projeler yaygınlaştırılmalı, kamu spotları ile farkındalık çalışmaları yapılmalıdır.

- Sokak hayvanları için belediyelerce oluşturulan kedi evleri, besleme noktaları gibi hizmetler vatandaşlar tarafından desteklenmelidir.

Kaynakça

5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu, (*Resmi Gazete*, Sayı: 25509, Tarih: 01.04.2004).

Akıllı, S. (2017). “Hayvan çalışmaları ‘insan merkezci’ olmaktan kurtulabilir mi? ‘İnsan-sonrası’ kuramların sundukları”, *Şarki Edebiyat ve Sanat Dergisi*, Ekoleştiri Özel Sayısı, 1 (2), 64-76.

Aksu, A. (2015). Sokak hayvanı tanımlamasının toplumsal sorumluluk altındaki hayvanlar olarak değiştirilmesi, <https://www.change.org/p/tbmm-sokak-hayvan%C4%B1-tan%C4%B1mlamas%C4%B1n%C4%B1n-toplumsal-sorumluluk-alt%C4%B1ndaki-hayvanlar-olarak-de%C4%9Fi%C5%9Ftirilmesi>, (10.12.2017).

Alica, S. (1998). “Hayvanları koruma kanunu tasarısında belediyelerin yetki ve görevleri”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 7 (3), 94-101.

Arslan, M. (2016). “İstanbul’da sokak hayvanları sorununa farklı bakış açıları”, *1.Sokak Hayvanları Refahı Kongresi Bildiri Kitapçığı*, Ataşehir, 14-16.

Büyükşehir Belediyeleri 2016 Yılı Faaliyet Raporları (2017).

Cumhuriyet Gazetesi (8 Ocak 2018, 28 Ekim 2017, 29 Ekim 2017, 20 Haziran 2017, 31 Mayıs 2016, 9 Mart 2015, 10 Mart 2015, 6 Aralık 2013, 14 Nisan 2011, 10 Şubat 2009).

Çıtırık, N. (2016). “Sokak hayvanlarının hakları ve sorunlarının çözümü”, *1.Sokak Hayvanları Refahı Kongresi Bildiri Kitapçığı*, Ataşehir, 30-33.

Tiftik, C., Dilsiz, A. ve Türel, A. (2015). “Esenler ve sokak hayvanları: Sokak hayvanlarının kent kültüründeki yeri”, Hatice Ayataç (Ed.) *Herkes İçin Dost Kentler: İstanbul Esenler İlçesi Üzerine Değerlendirmeler*, İstanbul: Esenler Belediyesi Yayını, 191-211.

Dodurka, T. (2009). *Köpeklerde popülasyon yönetimi*, http://www.turkveteriner.biz/yazi/hr_kopek_pop_yonet_dodurka.pps, (10.12.2017).

Dolu, T. (2016). “Kent konseyi platformunun soruna bakış açısı”, *1.Sokak Hayvanları Refahı Kongresi Bildiri Kitapçığı*, Ataşehir, 76-77.

Dönmez Ağın, B. (2012). “Ekoeleştirme ve hayvan çalışmaları: Avatar, Madagaskar ve Madagaskar 2: Afrika’ya kaçış filmlerinde doğa ve hayvan temsilleri”, Serpil Oppermann (Ed.) *Ekoeleştirme Çevre ve Edebiyat*, Ankara: Phoenix Yayınevi, 273-322.

Ergün, Y. (2010). “Hayvan deneylerinde etik”, *Arşiv*, 19, 220-235.

Eroğlu, Y. (2017). *Kediler-köpekler; ekolojik dengenin gönüllü işçileri*, http://halukeroglu.blogcu.com/kediler-kopekler-ekolojik-dengenin-gonullu-iscileri/642126_ (10.12.2017).

Hayvan Hakları İzleme Komisyonu (HAKİM) (2016). *Hayvan hakları ihlalleri raporu*, <http://hayvanhaklari-izleme.org/blog/basin-toplantisi-2016-hayvan-haklari-ihlalleri-raporunu-acikladik/>, (10.12.2017).

Hayvan Sağlığı ve Zabitasi Yönetmeliği (*Resmi Gazete*, Sayı: 20109, Tarih: 15.03.1989).

Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği, (*Resmi Gazete*, Sayı: 26166, Tarih: 12.05.2006).

<http://www.diyarbakir.bel.tr/haberler/6861-saglik.html>, (10.12.2017).

<http://www.dohayko.org/bar-plan-bilgiler-mainmenu-34/60-bir-barta-olmasreken-belli-bahususlar.html> (10.12.2017).

<http://www.ormansu.gov.tr/haber/hayvan-haklar%C4%B1-i-hlallerine-2017-y%C4%B1l%C4%B1nda-1-milyon-638-bin-tl-ceza-uyguland%C4%B1>, (10.12.2017).

<https://www.sanliurfa.bel.tr/icerik/4970/4/veteriner-hizmeti>, (10.12.2017).

İlgar, R. (2007). “Türkiye’de hayvan hakları ihlallerine coğrafi açıdan bakış”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (1), 347-360.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2016). *1. Sahipsiz Hayvan Rehabilitasyon Çalıştayı Kitabı*, İstanbul.

Koçhisarlıoğlu, C. ve Söğütlü Erişgin Ö. (2013). “Hayvanın hukuki konumu”, *Journal of Yaşar University*, Özel Sayı, 2 (8), 1691-1724.

Kuduz Hastalığından Korunma ve Kuduz Hastalığı ile Mücadele Yönetmeliği (*Resmi Gazete*, Sayı: 28177, Tarih: 18.01.2012).

Lyu P. (2015). “Proposal on solutions to stray dog problem in American cities”, *Illinois Institute of Technology*, 3 (3), 1-3.

Milliyet Gazetesi (13 Ocak 2018, 14 Ocak 2018, 8 Ocak 2018, 16 Aralık 2017, 8 Aralık 2017, 10 Ekim 2017, 30 Ağustos 2017, 20 Haziran 2017, 18 Nisan 2017).

Muğla ilindeki sahipsiz sokak hayvanlarının rehabilitasyonu ve kontrolü eylem planı 2017-2021. (2016). Muğla.

NTV Haberleri (13 Ocak 2018, 1 Kasım 2017, 3 Eylül 2017).

Orman ve Su İşleri Bakanlığı Yaban Hayatı Daire Başkanlığı BİMER başvurusu. (30.01.2018).

Özcan, Z., Bayraktar, N., Görer, N. ve Tekel, A. (2003). “Kente dair analitik bir çözümleme: Sokaklar ‘ilk yıl şehir planlama atölyesi deneyimi’”. *Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 18 (2), 17-30.

Regan, T. (1986). “A case for animal rights”, M. W. Fox ve L.D. Mickley (Eds.), *Advances in Animal Welfare Science 1986/87*. Washington, DC: The Humane Society of the United States, 179-189.

Russell, William M.S. ve Burch, Rex L. (1959). *The principles of humane experimental technique*. London: Methuen, pp. 69-154. Online version; http://altweb.jhsph.edu/pubs/books/humane_exp/het-toc, (10.12.2017).

Sarıtaş, E. (2015). “İnsan dışı hayvanlar ve adalet”, *Vira Verita- Disiplinlerarası Karşılaşmalar Dergisi*, Sayı: Ocak-1, 1-18.

Singer, P. (2005), *Hayvan Özgürleşmesi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.

T.C. İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı Çevre Koruma ve Kontrol Dairesi Başkanlığı, E.9721 sayı ve 12.01.2018 sayılı yazısı.

Tamzok, H., Kük, M. ve Çobanoğlu, N. (2013). “Hukuk ve etik boyutlarıyla sokak hayvanları”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (1), 245-280.

TBMM 24. Yasama Dönemi, 2/2042; 1/685; 2/770; 2/365 Esas/Nolu Kanun Teklifleri.

TBMM 25. Yasama Dönemi, 2; 2/1629 Esas/Nolu Kanun Teklifleri.

TBMM 26. Yasama Dönemi, 2/2062; 2/2051; 2/2036; 2/2034; 2/1888; 2/1830; 2/1792; 2/1629; 2/1577; 2/128 Esas/Nolu Kanun Teklifleri.

TBMM, 7/12418 Nolu Soru Önergesi Hakkında Orman ve Su İşleri Bakanlığı’nın Cevabı.

Tekin, N. (2017). “Devasa bir kedi-köpek mezarlığı üzerinde yaşıyoruz”, <https://hayvanlarinaynasinda.wordpress.com/2017/12/04/devasa-bir-kedi-kopek-mezarligi-uzerinde-yasiyoruz/>, (10.12.2017).

Tekvar, S. O. (2017). “HAYTAP’ın hayvan hakları mücadelesinde çatışma yönetimi: hayvan hakları savunucularının kendi aralarında uzlaşması mümkün mü?”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 181-204.

Tez, G. (2016). “Köpeklerde üreme kontrolü”, *1.Sokak Hayvanları Refahı Kongresi Bildiri Kitapçığı*, Ataşehir, 62-66.

Ulu, A. ve Karakoç, İ. (2004). “Kentsel değişimin kent kimliğine etkisi”, *Planlama Dergisi*, Sayı: 3, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 59-66.

Uluslararası Refakatçi Hayvan Yönetimi Koalisyonu (ICAM) (2007). İnsancıl köpek popülasyonu yönetimi kılavuzu, http://www.icam-coalition.org/downloads/humane_dog_population_management_guidance_turkish.pdf, (10.12.2017).

Ürgüplü, G. (2013). *Derin ekoloji bağlamında kentte sokak hayvanlarıyla birlikte yaşamak olgusunun incelenmesi*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek

Lisans Tezi, İstanbul.

World Health Organization ve Association of Former WHO Staff (WHO ve AFSM) (2005). “History matters”, *AFSM Quarterly News*, April-June.

World Health Organization ve World Society for the Protection of Animals (WHO ve WSPA) (1990). *Guidelines for dog population management*, Geneva.

Yalçın, E. (2016). “Barınak ve geçici bakımevi standartları ve sosyal yaşam”, *1.Sokak Hayvanları Refahı Kongresi Bildiri Kitapçığı*, Ataşehir, 50-52.

Yalçın, H. (2016). “Hayvan haklarına hukuki yaklaşım ve uygulamalar”, *1.Sokak Hayvanları Refahı Kongresi Bildiri Kitapçığı*, Ataşehir, 23-27.

Yaşar, A. ve Yerlikaya, H. (2004). “Dünya’da ve Türkiye’de hayvan haklarının tarihsel gelişimi”, *Veteriner Bilimleri Dergisi*, 20 (4), 39-46.

